

ONZE OMGEVING.

Uit de Kroniek

Van Huisduinen tot St. Pancras en van Petten tot Winkel

Afbeelding van de
Z Y P.

Maer waere gelegenheit van Dyckage, Weegen, Wateringen en Schey-slooten. Alle de Hefsteden, Wooningen en Watermolens inde selve gelegen. Mit zoonders rechte aensprekinge van de scheidinge haender groote en kleine Letteren. Begrypende in haren omringe de somme van 6060 morgen, yder tot 600 Roeden. Louisbischer maat.

Gemeen ende ghecartree-uyt laet vande E. Meeren Dyk-Graaf, Aboft-Inge landen en Heemraden vande Z Y P. door Jan Dirckx Zeurman, gealmittreot Lantmeeter, tot Alkmaar.

Reynardus A. Poffen Alkmaarsche Stadtyper

ONZE OMGEVING.

Uit de Kroniek

DOOR

W. WIJCKER.

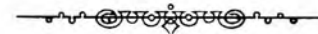

ONZE OMGEVING.

Uit de Kroniek

DOOR

W. WIJKER.

J. van Leverink, Schagerbrug.

BIJ DE HERUITGAVE:

In 1899 verscheen de eerste uitgave van dit boekje. Na bijna 80 jaar ligt nu de tweede uitgave voor u. Uit een groot aanbod van vaak dor en feitelijk materiaal is de schrijver erin geslaagd een interessante, soms vermakelijke bloemlezing te distilleren, die van het begin tot het einde boeit. Zeker in deze tijd met hernieuwde belangstelling voor het werk en de geschiedenis onzer voorvaderen.

Hier en daar is in deze hernieuwde uitgave de oorspronkelijke tekst gewijzigd of aangevuld. Zo zijn er een aantal prenten opgenomen en is het eiland Wieringen aan „Onze Omgeving” toegevoegd.

Deze uitgave kwam tot stand op initiatief van en door de Junior Kamer Schagen.

maart 1977

VOORWOORD

Men zoeke in de volgende bladzijden geen geleerde verhandeling of diepzinnig betoog. Zij bevatten slechts een aantal bijzonderheden omtrent eenige plaatsen uit onze omgeving. Niet ieder is in het bezit van kronieken, octrooien, aardrijkskundige woordenboeken, etc., en deze toch zijn de aangewezen plaatsen, waar men die bijzonderheden kan vinden. Den schrijver, of liever verzamelaar, komt dan ook geen andere lof toe dan de merkwaardigheden en curiositeiten te hebben opgespoord en gerangschikt. Een woord van dank aan allen, die hem daarbij terzijde stonden.

Dat dit werkje de voorlooper moge zijn van een geschiedenis dezer eeuw, voor zoover dit onze omgeving betreft, is de wensch van

DEN SCHRIJVER.

De Zijpe

West-Friesland, dat is het land binnen de lijn Alkmaar, Hoorn, Medemblik, bestond weleer uit een aantal eilanden, zwinnen en verdronken stukken land (schorren of schorsingen.) In het begin der geschiedenis strekte West-Frisia zich uit van de Flevo tot de Schelde, maar keizers en graven beperkten het gebied der onstuimige, bandelooze Friezen. Uit het Schemeer (Schermer; Scire is schier, bijna) liep een water naar Petten, de Kinnem (vergelijk Kennemerland.) Dit water verloor zich gedeeltelijk in de Noord Zee, gedeeltelijk in een zwin, De Zipe, Zype, Zijp of Het Zijp genoemd. Bij lagen waterstand kwam de schorsing, die door de Zijpe werd gedrenkt, boven. Van twee kanten ontving de schorsing aanvoer van grond: deels uit Zee, door de Kinnem, deels van de landzijde door het vaarwater: Rijn, (ouden tak bij Muiden,) IJ, Zaan, Sciremeer. Daardoor onstond eene vermenging van veel zeelei en een weinig rivierlei. Geen wonder, dat de oogen spoedig en voortdurend op deze „vruchtbaare en vermakelijke” schorsing waren gericht.

De noeste, woeste baren hielden den mensch echter lang op een afstand en eerst in 1387 begon men ernstig te denken aan het indijken van „dat land bi der Zipe.” Hertog Albrecht van Beieren hechte in dat jaar zijn goedkeuring aan het plan en het werk werd in 1388 aangevangen.

Dat juist Hertog Albrecht gemoeid werd, behoeft ons niet te verwonderen, want Willem, de eerste Heer van Schagen, was zijn onwettige zoon.

HOLLANDS NOORDERKWARTIER IN 1288.

Reproductie vervaardigd in opdracht van het Provinciaal Electriciteitsbedrijf Noordholland.

De ondernemers hadden echter weinig eer van hun werk; want de dijk tusschen Petten en Callantsoog brak spoedig door en de „Zypsche landen” werden weer in een barre zee herschapen.

„Uit oude, echte stukken blijkt, dat omtrent 1440 aan de Heeren Van Egmond en Brederode, van 's Graven wege een eisch gedaan is, om de Zijpe te bedijken; of dat hij, als Overheer, dit zelfs zouden doen. Uit latere stukken en vooral uit het octrooi van 1551 kan men nagaan, dat de Heeren van Egmond en Brederode zwarigheden over de bedijking van de Zijpe hebben opgeworpen, omdat die te na zouden raken aan hunne jurisdictiën, te weten ten aanzien van de jurisdictie der Heeren van Egmond aan de heerlijkheid van Petten en ten aanzien van de Heeren van Brederode aan die van Callantsoog. Dit kan sedert het jaar 1440, of vroeger, het werk van tijd tot tijd tegengehouden hebben, hoewel men de bedijking van de Zijpe altoos als noodzakelijk heeft aangemerkt, vermits de duinen, welke de Hollandsche kust voorheen gedeekt hadden, langs deze geheele streek, deels door verstuing, deels door het afslaan der zeebaren ten eenemale waren weggeraakt, zooals in den jare 1443 aangetoond en deswege op den 26 April deszelfden jaars, raming gemaakt werd. Daarom heeft dan de aanleg van eenen zeedijk aanleiding gegeven tot het droogmaken van den geheelen polder. Hierop volgde, dat Hertog Filips van Bourgondië, op den eerstvolgenden 1 Mei een octrooi verleende om de Zijpe te bedijken. Hij gebruikte er deze bewoordingen in, zeggende; *tecreden te zijn, dat het voorz. land, De Zijpe genaamd, bedijkt wordt, hetzij door ons of op onze kosten, hetzij het bedijkt wordt door anderen, zooals het door onze Gouverneurs en Raaden gevoegelijkst en voordeeligst zal uitgevonden worden.* De steden Medemblik, Hoorn en anderen gaven in dien tijd te kennen, dat zij aan dit algemeen werk niets doen konden, alzoo zij te zeer bezwaard waren. Doch, hetzij door wien de bedijking tot stand is gebracht, men heeft reden om te denken, dat er omtrent dien tijd iets ondernomen werd, indien het waar is, dat de Zijpe naderhand doorbraak geleden heeft. Hoe het daarmee moge zijn, het is zeker, dat deze polder omtrent dien tijd, lang, met de zee gemeen gelegen heeft, ofschoon men het herdijken, om het groot gevaar van geheel Holland, noodig en ook doenlijk oordeelde.”

Eerst in 1551 werd het werk hervat, toen Karel V octrooi verleende aan Johan Schorel, Nikolaas Nicolaï en Willem Mois tot het bedijken der Zijpe. De heeren zagen spoedig in, dat zij de raming veel te laag gesteld hadden en om aan gereed geld te komen, verkochten zij het land reeds, terwijl het nog blank stond. Zij kwamen hunne beloften niet na en lieten

het oningedijkte land in handen der gelukkige koopers. Filips II zette in 1561 het begonnen werk voort.

Hij sloot een verdrag met Schorel, Nicolaï en Mois en hunne aandeelhouders, verleende een subsidie en beloofde op handslag, dat zij en de toekomstige ingelanden van De Zijpe zouden worden vrijgesteld van alle beden en tienden gedurende de eerste vijftig jaar, mits de bedijking tot stand kwam. Nu trok men met nieuwen moed aan het werk. Alleen voor molens, verlaten (sluizen), bruggen en wateringen werd f 80000 uitgetrokken en spoedig lag een gedeelte droog. De grond werd terstond beproefd en zoo vruchtbaar bevonden, dat „eene zak gezaajt koorn ruijm hondert zakken voortgebracht heeft.”

„Zekere Corn. Poulisz. heeft het eerste huis in deze bedijking gebouwd, en zekere Jonkheer van Boecholt liet in de nabijheid van Petten twee zoutkeeten daarin optimmeren, met zekere grachten daar rondom gedolven. (Van der Aa.)”

Het lot valt echter altijd op Jonas en de Hollander zingt niet om niet „o, Land, ontwoekerd aan de baren.” De Allerheiligen-vloed (1 november 1570) deed des avonds om tien uur den zanddijk boven Petten bezwijken, zoodat „deze kostelijke lantstreek ten derden male onder 't zoute water bedekt wierdt, verdrinkende zelfs ruym twee hondert lantslieden.” In de kroniek van Medemblik (omstreeks 1725) lezen wij:

„d'eerste dagh van november Aeolus ontstack doen door het fel blazen de Zyp-Dyck inbrack. Dezen geweldigen Noord Westen stormvloed quam 's avonds ten 10 uren, en brak de Zand-Dyck dwars door bij Petten, alwaar men het minste gedagte van hadde, 't liep met den eersten vloed aanstonds 13 voet hoog, de twee Zoutketen, die bij Petten in de Zype stonden, storte aanstonds omver en nog 80 huizen spoelden door den vloed geheel en al weg, en daarbij verdronken wel 200 menschen, daar waren 104 huizen in de Zijpe, zoodat er maar 24 over zijn gebleven, al hoewel meede veel schade hadde geleden. Paarden, koeien en schapen verdronken in meenigte.

Aan de oude Frieze-Zeedijk zag men kasten, stoelen en banken, wiegen en bakermatten, bed en bulster en allerley Huisraad aan komen dryven. Ja op Huyzen, Daken en Hooibergen quamen er dikwijls 10 a 20 menschen, kout, nat en naakt, dat erbarmelijk was om aan te zien, bedroeft, met traanen in haar oogen dat een menschenhart moest breeken, die 't aanschouwde, ieder riep berg, berg en help, help ons, maar den een keek na den anderen niet, om; ieder hadde aan zich zelfs genoeg te doen. Hier kwam er een bij den Dijk opkloueren, daar gints lagen andere, die stijf van kouw en door schrik genepen, het begrip noch benul niet en hadden om bij den Dijk op te kloueren, hier lagen doode Menschen, gints

De Zijpe in zijn vierde bedijking naar Doetecomius, 1600.

lagen doode Paarden, Koeyen, Schaapen, Haanen, Hennen en allerleye doode lijken van Menschen en Vee, dat sworf naast het Huysraad in groote meenigte. Het Hondsbosch leed meede groote schade. Het dorp Callansooge al waar doen der tijd wel 300 Huyzen stonden, is de Dyk meede ingebroken, de Huyzen allemaal omvergespoelt, de Kerk bleef alleen staan; de Menschen vluchten om 't leven te bergen op de duinen aan de Helder en doen voor in 't land van Huisduinen is het water meede doorgevallen alwaar meede veel Huyzen omver stroomde, en veel Beesten verdronken; ook meede al de Konynen, die in de laagte waren. Het water kwam in de tijd van twee uren en is ook wederom in de tijd van twee uren vertrokken. De Zijp lag aldus met het Zeewater gemeen, twee geheele Winters, en een Zomer, eer dat daar wederom van Dijken wierden gerept. De Dyken waren op zommige plaatsen weggespoelt en ook veel plaatzen deerlijk ontramponceert."

De moede handen vielen in den schoot. Het land bleef „twee winters en een zomer" blank staan. Pas was men opnieuw aangevangen of de Spanjaarden begonnen hunne strooptochten in Noord-Holland en met den val van Haarlem (1573) was ook het doodvonnis van De Zijpe geteekend. Sonoy, bevreesd voor de nadering van den vijand, liet den dijk op vier plaatsen doorsteken. Wel kregen de aandeelhouders de schade vergoed, maar de grond met zijn honderdvoudige vrucht was verloren.

In 1597 waren echter opnieuw dagelijks 3000 mannen aan het werk. Den 15en September van dat jaar brak de Slikkerdijk door en werd de houten sluis (bij Oudesluis) weggeslagen.

Burger schrijft hieromtrent: „De vierde bedijkinge, den 20 September 1596, heeft de Ridderschap, Edelen en de Steden van Holland en West-Friesland, representerende de Staten van den zelven Landen, Octroij verleent om de Zype te bedyken aan Willem Schouten, Elisabeth van Egmont, weduwe wijlen Frederyk van Zevender., Mr. Adriaan Anthonissen, oud Burgemeester der stad Alkmaar en Consoorten ofte meedestanders. En hebben haar werk begonnen op den derden Paaschdag 1597, daagelyx wrochten daaraan over de 3000 menschen; ieder hadde 10 á 12 stuyvers daags, hier beneffens waren er ook wel 1000 Paarden, die voor wagens gebruikt wierden. Ieder Perzoon, die met een Wagen en twee Paarden reed, hadde een Nobel of drie guldens daags."

De Dyk tusschen Petten en Callants-ooge wierd eerst digt gemaakt en kregen het dicht tusschen Paschen en Sint-Jan. En doen aanstonds met magt aan de Dyk van Callants-ooge af, tot aan de groote Weel toe, en daarna aan de Slykerdyk, maar dat ging slapjes aan. Ook meede maakten zij twee hou-

ten sluyzen, zoodat de ring van de Dyk voor St. Michielsdag nog digt raakten.

Effen aldus digt zynde, kwam er den 15 September een storm uit den Noord-westen, zoodat het water wel 8 voeten hoog liep, de groote houten Sluys spoelde en stroomde meest weg, de Boom van de Sluys dreef op de Kreil neffens de Barsingerhornder Kerk, de Drempel van de Sluys-deuren is nu eerst gevonden, in de Polder K. Van een Hanskruier, genaamt Frederik Jansz, die een Grippel maakte op oft in een stuk land voor Jan Older, gelijk ik zelfs hebbe gezien Anno 1695.

Deze voorschreven nieuwe bedijking, die koste wel vier de viermaal hondert duizent gulden."

Omstreeks 1600 was de indijking voor goed tot stand gebracht en konden de grenzen van De Zijpe worden vastgesteld. In 1632 werd tot uitwatering van den polder de Groote Sloot gegraven van Koedijk tot de sluis. (Oudesluis.) In 1620 werd de eerste predikant, Daniel Meusevoet, te Schagerbrug bevestigd.

De verdeeling in Noord- en Zuid-Zijpe berust waarschijnlijk op de wijze van bemaling en uitwatering door de Noorder- en Zuiderluis. Ook in kerkelijke zaken werd de verdeeling al vroeg in het oog gehouden. De oudste kerken zijn die te Schagerbrug (Noord-Zijpe) en die aan de Maartens- en Burgerbrug (Zuid-Zijpe.) De eerste predikant te Zuid-Zijpe, Nikolaas Mulerius, werd in 1658 bevestigd.

De kerk in Zuid-Zijpe, C. Pronk.

De bemaling van den polder geschiedde in het midden der vorige eeuw door 34 molens. Volgens octrooi van de Staten van Holland (20 September 1596) werden Hoofd-Ingelanden toegestaan, „het noemen en stellen van Dijkgraaf en Heemraden, Penningmeester en andere officieren, die hunne rechtbank niet alleen binnen de stad Alkmaar op het stadhuis hebben te houden, maar ook aldaar hunne rekeningen te doen.”

Het woord graaf beteekende rechter; heemraad of heymraad is afgeleid van heym = afsluiting, dijk. Dijkgraaf en Heemraden beteekent dus de rechter, 't opperhoofd en zijn raden of raadslieden over de dijken en het daarbinnen gelegen land. Het aantal heemraden bedroeg hier reeds vroegtijdig zes. De hoofddijken waren: de Zijperzeedijk, Zijpsche Slijkerdijk (Slikkerdijk) en die van de Schagerkogge en den Hazenpolder. Niet met het volste vertrouwen zeggen wij Van der Aa na, „vóór een eeuw bestonden in deze bedijking 70 buitenplaatsen, thans (1850) zijn er nog slechts twee”. De heer Quirin van Strijen, burgemeester en schepen van Amsterdam, had er langen tijd een zoogenaamde heerlijkheid.

De Zijpe is de geboorteplaats van Johannes Theodorus Rossijn (18 Dec. 1744 tot 27 Dec. 1817,) die in 1775 tot Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, Natuur- en Bovennatuurkunde te Utrecht werd benoemd.

Den 1 Mei 1825 werd te Zijpe een Depart. Maatschappij tot Nut van 't Algemeen opgericht, waarbij Wieringerwaard zich aansloot.

Den 9 Sept. 1839 is alhier brand ontstaan, waardoor een molen en drie woningen in de asch zijn gelegd.

Oudesluis

Hier ontlastte de Zijper-sluis zich weleer in de Zuiderzee.

Na de bedijking van den Anna Paulowna-Polder (1845) werd de sluis vernieuwd en tot uitwatering in den boezem (Het Oude Veer) bestemd. Omtrent dien tijd telde het gehucht 57 huizen met 400 inwoners, die hun brood verdienden (meest) met ambachten en winkelneringen. Van der Aa teekent hierbij aan: „In dit dorp staat een kerk van de Herv. gemeente Noord-Zijpe, zijnde een oud gebouw, met een houten toren, doch zonder orgel. Ook staat hier de Doopsgez. kerk der gem. Noord-Zijpe, zijnde een houten gebouw, zonder toren of orgel.”

1896. Hevige brand; een herberg, een bakkerij, twee smederijen en nog twee woningen in de asch gelegd.

Het Zand

Aan het Noordhollandsche kanaal en den grooten weg tusschen Amsterdam en Den Helder; met veel doortogt, 28 h. en 120 inw.

Men heeft er eene school, welke gemiddeld door 80 of 90 leerlingen bezocht wordt, en een station van de paardenposterij en vermaarde uitspanning. (Van der Aa).

Ruigeweg

Weg in de Zijpe, in eene eerst Zuidwestelijke en dan Zuidelijke richting in de lengte midden door dat drooggemaakte meer loopende. Deze weg is een Zandweg ter wederzijden met houtgewas beplant, en het groot Noordhollandsch kanaal loopt er langs. (Van der Aa).

De Keins

In het jaar 1519 is op de de Keins een kapel gesticht door Idorus, Heer van Schagen, en den Parochiaan van de H. Christoffelskerk te Schagen, ter oorzaak van zeker houten beeld, dat van een schip was afgeschoten en aan den zeedijk was komen aandrijven. De put, in welke men dit beeld, een Mariabeeld, afwies en van het zeewier zuiverde, werd in eere gehouden; aan het water werd bijzondere kracht toegekend. Kapel en put zijn met en na de Reformatie verdwenen. (Van der Aa.)

Schagerbrug

Het middelpunt en de hoofdplaats van De Zijpe ontleent zijn naam van eene brug, welke in den Schager- of Lagedijkerweg over de Grootte-sloot van de Zijpe ligt. Men telt er 56 h. en 400 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De Herv., die er 560 in getal zijn, behooren tot de gem. Noord-Zijpe, welke hier een kerk heeft, zijnde een steenen gebouw, met een houten toren, doch zonder orgel. Aan het N.H. kanaal, nabij de Schagerbrug, is een distributie-kantoor van de brievenposterij. (Van der Aa.)

1895. 18 Aug. verbrandde het Algemeen Weeshuis. Een der weezen heeft zich in zijne pogingen tot redding van den inboedel verdienstelijk gehouden: het voornaamste, de portretten van twee meisjes der familie Strijen werden door hem gered.

Het waren de ouders dezer kinderen, die het huis in 1628 hebben laten bouwen. Op 5 April 1697 werden bij testament van Mr. Quirijn van Strijen, burgemeester van Amsterdam, en zijne echtgenootte Vrouwe Cornelia van Raambeek, de gebouwen en landerijen groot 35 H.A., aan het polderbestuur geschonken, op voorwaarden, dat zij altoos zouden zijn ten voordeele van het Weeshuis en dat twee hoofdingelanden zitting zouden hebben in het bestuur.

De Grote Sloot te Schagerbrug ca. 1900

Eenigenburg

Deze plaats werd oudtijds op rechtsgebied met Sint Maarten en Valkoog gerekend tot de Valkoogerkogge. In 1285 bouwde Floris V hier een kasteel; het werd later (1297) door de West-Friezen belegerd en afgebroken. Van der Aa beweert, dat op de plaats, waar het gestaan heeft, een schuthok voor het vee werd gezet.

In 1775 werd de plaats met Haringkarspel kerkelijk verenigd. In 1670 beriep het een eigen predikant.

't Slot Eenigenburg in West-Friesland, A. Rademaker, 1727.

Het Noord-Hollandsch Kanaal

Onder bestuur van koning Willem I zijn vele waterbouwkundige werken tot stand gebracht, o.a. ook het Noord-Hollandsch kanaal. Het werk werd begonnen in 1819 en voltooid in 1825; in November 1824 werd het voor de scheepvaart geopend. Het heeft een lengte van 785000 oude ellen (ruim 14 uur gaans); de bovenbreedte bedraagt 40, de bodembreedte 10 ellen, de diepte 7 el — A. P. Het heeft 5 groote schutsluizen: 1. Willemsluis (tegenover Amsterdam), 2. bij Purmerend, 3. bij Alkmaar, 4. Zijpersluis, 5. Koopvaarder-schutsluis (Nieuwediep.) Tusschen de Zijpe en het Nieuwediep zijn drie uitwaterings-sluizen voor het Koegras. Op achttien plaatsen zijn de oevers door vlotbruggen verbonden. Het werk werd ontworpen door den Inspecteur-Generaal van den Waterstaat, J. Blanken Jz., en kostte 12½ miljoen gulden. (1 miljoen voor rekening van Amsterdam.)

Den 16en December 1824 werd het voor 't eerst bevaren door het fregat Belloma en het koopvaardij-schip Christina Bernardina. Het aantal schepen, welke in den beginne van het kanaal gebruik maakten, was enorm. Van der Aa spreekt van 2244 binnengekomene (1845). Het voorzag dan ook in een lang gevoelde behoefte. Voorheen toch kon Amsterdam van deze zijde niet anders bereikt worden, dan door de Zuiderzee; terwijl het ondiepe Pampus een eeuwigdurend beletsel bleef. De vele bochten in het kanaal noodzaakten de groote schepen zich te laten trekken; hiervoor werden aan weerszijden jaagpaden aangelegd, en bevonden zich op de voor-naamste plaatsen paardenstations. (Aan het Zand bijv.) De geregelde bootvaart voor passagiers en goederen tusschen Amsterdam en Den Helder dateert van 1829. Dit jaar kenmerkte zich door een bijzonder strengen winter; het kanaal kon in zijn geheele lengte door arresleden bereden worden. Nu lagen te Amsterdam eenige schepen zeilree voor Oost en West, en ten gerieve van deze, werd in het kanaal een geul gemaakt van Amsterdam tot Den Helder. Geen wonder, dat dit „noch nie dagewesen” schouwspel duizenden naar het kanaal lokte om het levendig vertoon van werklieden, schepen en arresleden te aanschouwen.

Callantsoog

In Bruin's Noord Hollandsche Arkadia (1732) lezen wij: „Kallants-Oog legt tusschen de Noordzee, de Zantdijk, die na Huisduinen strekt, de Zijpe en het Zeestrand naar Petten. In het jaar 1570 kwam dit dorp een zwaare bezoeking, wordende door de zoogenaamde Alderheilige vloet het meeste gedeelte van omtrent drie hondert huizen, die hier stonden, weggespoelt. De Kerk bleef wel staan, dog wierd daar na afgebroken en een andere, die nog staat, ver binnenwaards gebouwt. In het jaar 1614 brandden er 18 huizen en 4 boeden af. Onder dit Dorp behoorde voorheen de Ketelduin, daar weinig anders als het geheugen van overig is, alsmede voor een gedeelte het Koegras, waarop in het jaar 1672 tien Compagnie Ruiters haar exercitie deden.”

De Ketelduin was een zeer hoog duin, bestaande uit twee heuvels, reeds van verre uit zee zichtbaar, staande tusschen Petten en Callantsoog, tegenover den weg naar St. Maarten. De berg is langzamerhand verstoven en heeft het aanzijn gegeven aan de nollen, hier en daar in de Zijpe verspreid, terwijl het zand op andere plaatsen den bodem eenige Meters heeft verhoogd. „Tot Kallants-Oog wierd in het jaar 1607 de eerste Leeraar beroepen, zynde van 1615 tot 1620 gevoegt met Petten, dog is doen daar van gescheiden, zynde op zig zelven gebleven.”

Elders (Kronykjen van Alkmaar) vindt men:

„Alsteede en 't Ooge, eertijds Callingen, daarna Callens Ooge of Callings Ooge pleeg te wezen onder de Graven van Egmond, en is nu laatst geweest onder den heer François Veer, Ridder en Raadsheer in den Hoogen Raadt.”

Dirk Burger meldt omtrent deze plaats:

„Was voor 't jaar 1570 een Dorp van wel 300 huizen, en lag onder de Heeren en Graven van Egmond. Het scheidt (grens) van Petten en Callants-oog strekt Oost en West door de Bommel-gaten van de Toorn tot Schagen, strekkende over het Noord-einde van St. Maartensweg, daar Hansje op het Rad heeft gezeten, of daar de Galg van Zyp gestaan heeft, gelijk men in de oude Kaarte van de Zype nog kan zien.”

„1641. Den 5 October is alhier op de Strant van Callants-ooge een Walvis gestrand en aangespoeld (die Mecroecephale genaamt wierde) omtrent het buizegat, hij was 68 voeten, hij spooog veel vet (sic!) op 't Strant. Die hem kogte wiste de Hersenen daar uit te halen, die al te malen als Honigraden aan malkander lagen, die hij rafineerde met een looge van

**BEZOEKT DE BADPLAATS
CALLANTSOOG**

ONMIDDELIJK EN PRACHTIG GELEGEN
AAN DE NOORDZEE

HOTEL DUINZICHT

STAAT ONGEVEER 40 METER VAN HET STRAND.
BELEEFD AANBEVELEND. P. VOS Jbz.

en Meurs; deze vermaakte haar in 1600 aan Hendrik, Graaf van Schaumburg en Gremen. Deze liet een minderjarigen zoon na, Jodocus Hermanus, wiens voogden de heerlijkheid verkochten in 1611 aan David Wolterman, Baljuw van Kennerland, Filips Doublet, Ontv. Gener. der Vereen. Nederl., Johan Kolterman, Raad- en Rentmeester Gener. van Kennerland en West-Friesland en Albert de Veer, Raadspensionaris van Amsterdam.

Omstreeks het midden dezer eeuw behoorde de heerlijkheid aan Mr. C. C. van Valkenburg te Haarlem, D. B. Campen te Amsterdam en Mevr. H. Weenink te Arnhem.

De eerste predikant werd beroepen in 1607. In 1615 werd het kerkelijk met Petten vereenigd, doch in 1620 daarvan weer gescheiden na het beroep van Henricus Westius, die in 1624 naar Enkhuizen vertrok.

De landing van de Engelse en Russische troepen nabij Callantsoog in 1799, D. Langendijk.

De Groote Keeten

Een kwartier ten N. O. van Callantsoog en drie kwartier ten Z. van Huisduinen staan De Keeten. Het eerste is een gehucht (De Groote Keeten,) het laatste een boerderij. (De Kleine Keet.) Tusschen beide werd den 27 Augustus 1799 een hevig gevecht geleverd tusschen de Nederlanders en de Engelschen en Russen. De onzen stonden onder bevel van generaal Daendels. Het gevecht begon des morgens om vier en duurde tot 's avonds zes uur. De vijand drong onze troepen terug tot aan de Groote Keeten; een vernieuwde aanval kwam ons op het verlies van 1400 man, waaronder 57 officieren, te staan, terwijl de vijand ruim 700 dooden had.

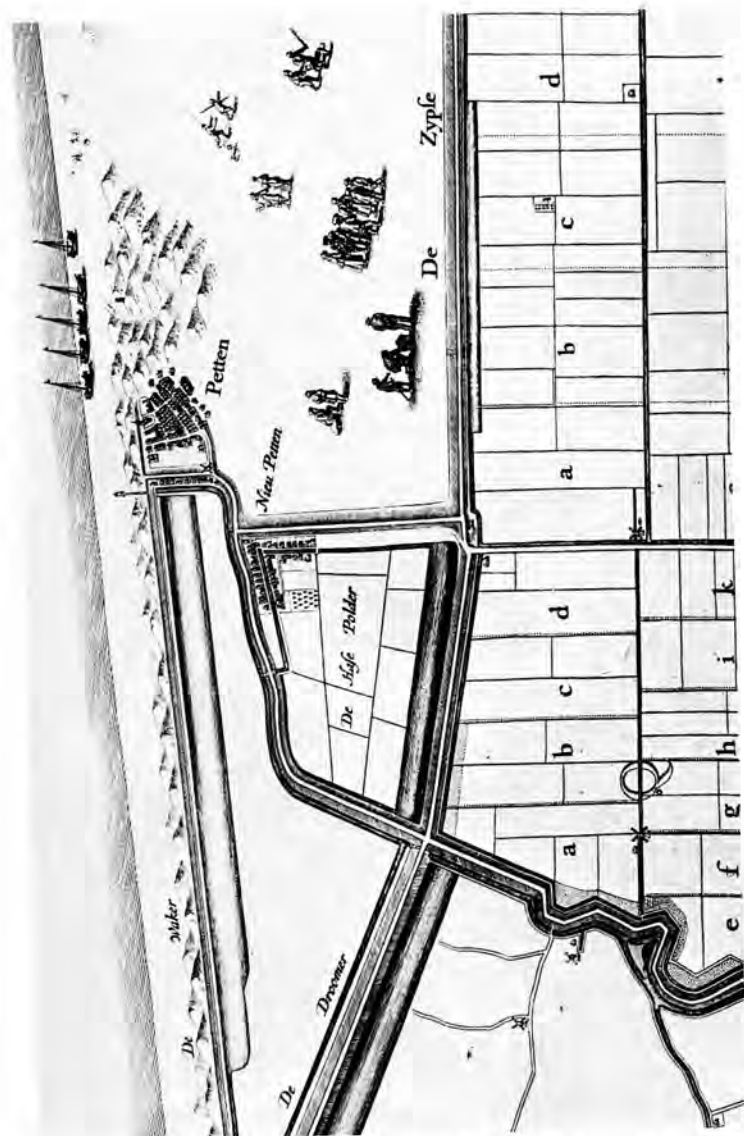
Gezicht op Petten.

Petten

Uit echt oude stukken (1063 en 1064) blijkt, dat Petten eene moederkerk bezat, d.i. een kerk, die over kleinere kerken en kapellen stond. Dat oude Petten bestaat niet meer; het lag evenals Callantsoog en Huisduinen meer westelijk. De St. Elisabethsvloed van 1421 heeft het dorp verzwolgen met zijn kerk en de inwoners, die hierin eene schuilplaats hadden gezocht. Meer landwaarts werden nieuwe huizen gebouwd en spoedig bloeide de plaats door de visscherij; ja er werd zelfs een afslag gehouden. In het jaar 1470 werd Petten door den Allerheiligenvloed geteisterd; het werd nogmaals opgebouwd.

De bevolking zocht nog steeds haar heil op zee; men voer naar Groenland, vischte op de Noordzee of verdiende zijn brood als loods. De kerk was intusschen herrezen; als eerste predikant trad hier op Aggaeus Gillesz (1577), die in 1580 naar Wervershoof vertrok. In 1615 werd het onder Ambrosius Johannes met Callantsoog vereenigd, doch 5 jaar later daarvan weer gescheiden. In 1701 werd de kerk afgebroken; de nieuwe, een kruiskerk, werd drie jaar later in gebruik genomen. Deze kruiskerk is in 1845 gesloopt; de tegenwoordige werd 26 Maart 1846 ingewijd.

Na de bedijking van den Hazenpolder noemde men de daar verrezen huizen Nieuw Petten. De geschiedenis van Petten staat in innig verband met die van de Hondsbossche Zee-wering. Herhaaldelijk stond het dorp bloot aan de woede van zee en storm. (1421, 1470, 1570, 1575, 1625, 1836.)

Gedeelte van de kaart van de Zypse, Jan Dirksz Zoutman, 1665.

Dat het „tijdig voorzien in dringende zaken” ook toen langzaam ging, blijkt wel uit den aanleg van den Wakerdijk, (1624.); want de behoefte hieraan was reeds gevoeld en geconstateerd in 1575. De nieuwe Wakerdijk kon echter niet beletten, dat reeds een jaar later honderd huizen wegspoelden.

Ook op andere wijze teisterde de zee het dorp. Herhaaldelijk lezen wij van vergane schepen; den 22 Augustus 1666 vergingen vijf haringbuizen met man en muis; Petten telde 75 weduwen en weezen meer.

In 1691 werd Petten met Nolmerban tot een heerlijkheid verheven en voor *f* 15000 verkocht aan Gerard van Egmond van der Nyenburg, in wiens geslacht het bleef tot 1742, omdat Maria van E. v. d. N. het vermaakte aan Mr. Nanning van Forest, burgemeester van Hoorn. In het midden dezer eeuw was de heerlijkheid het eigendom van Mr. Clemens van Sandenberg, Matthiessen van Petten en Noolmerban te Haarlem.

Terwijl wij voor nadere bijzonderheden verwijzen naar het volgend artikel, geven wij hier een chronologisch overzicht:

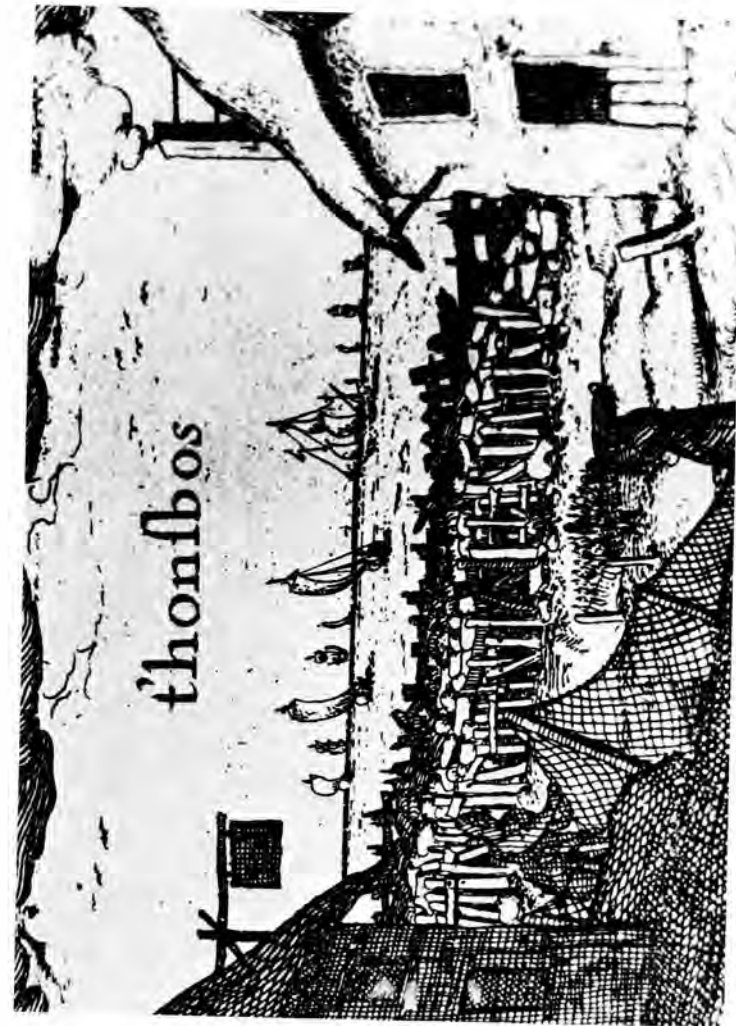
- 1063. Documenten omtrent de moederkerk van Petten.
- 1421. Petten verzwolgen.
- 1470. De Allerheiligen-vloed. (1e)
- 1526. De Slaperdijk aangelegd.
- 1570. Allerheiligen-vloed. (2e)
- 1575. Het Hondsbosch lijdt groote schade.
- 1777. Aggaeus Gillisz, eerste predikant.
- 1615.—1620. Petten kerkelijk met Callantsoog vereenigd.
- 1624. De Wakerdijk aangelegd.
- 1625. Hooge vloed; 100 huizen weggeslagen.
- 1628. Het Gemeene-landshuis gebouwd.
  - aLs JULIJ Vier VersCheen
  - VerhUYsde 't gemeEn Lands-hUYs,
  - door oCeaans geWeLt.
  - Van 't WeLk den eersten steen
  - geLeYt heeft en geVest
  - dYkgraaf Sonne VeLt.
- 1666. Vijf haringbuizen vergaan.
- 1691. De heerlijkheid Petten en Nolmerban verkocht.
- 1701. De kerk afgebroken.
- 1704. De nieuwe kruiskerk ingewijd door Ds. Wijnkoop met den tekst Maleachi I. vers 11.
- 1742. De heerlijkheid vermaakt aan Mr. Nanning van Forest.
- 1846. De kruiskerk gesloopt.
- 1846. De tegenwoordige kerk gebouwd.

De Hondsbossche Zeewering

De oorsprong van het woord Hondsbosch ligt in het duister. Oude schrijvers hebben bij het woord Hond gedacht aan het geweld der bruisende baren en de zee vergeleken bij een kwaden hond, die door het paalwerk der zeewering trachtte heen te dringen. Anderen vestigen de aandacht op de Hont of Wester Schelde en hechten aan Hond de beteekenis van diep, wijd water, inham. De laatste verklaring schijnt niet ongegrond. Ten zuiden van de plek, waar nu Petten ligt, was eertijds de breede mond van een rivier. Naast het Kinnem liep een tak van de Zaan van uit het Sciremeer langs Koedijk en Schoreldam tot de zee. Dit water, de Hempel genaamd, werd in den tijd der Noormannen druk bevaren. Waar nu St. Pankras ligt, lag vroeger het dorp Vronen. Dit Vronen wordt door sommige kroniekschrijvers hoog opgehemeld, ja zelfs tot stad verheven. Vrij zeker is het, dat de Noormannen bij hunne invallen in West-Friesland te Vronen ankerden. De smalle strook tusschen Kinnem en Hempel werd later verzwolgen, de zeemond verbreed en door het uit- en instroomen van het zeewater vormde zich bij Petten eene diepte, waarvan de bodem uit los, levendig zand bestond.

Bij hoogen waterstand, maar vooral bij hevigen westenwind, werd West-Friesland met volslagen ondergang bedreigd. Er moest dus iets gedaan worden om de zee bij Petten te keeren. Het was een zaak, die geheel Noord-Holland aanging. Duinen, dit begreep men, konden hier nooit worden gevormd.

Een aarden dam leggen — het werd beproefd maar vergeefs; want het losse zand kon als fundament niet dienen. Eerst in 1423 ging men tot afdoende maatregelen over. Over het losse zand werd een dikke laag zeeklei gespreid en hierin eene waterkeering geplaatst, bestaande uit drie rijen eiken balken, evenwijdig van elkander en elk verbonden door drie regels. De ruimten tusschen de rijen werden aangevuld met keisteenen, puin en klei. Het benoodigde hout werd uit Noorwegen gehaald en niet ten onrechte noemt Van der Aa dezen aankoop de grondslag van onzen Noorschen houthandel. De ontzaglijke kosten van dit reuzenwerk werden door alle steden en dorpen boven het Y gedragen en de lasten werden berekend naar het aantal morgens, dat elke plaats besloeg, vandaar de benaming morgentalen d. i. percenten voor deze belasting. De morgentalen waren in den beginne veel te hoog

gesteld. In 1539 werd dan ook te 's Gravenhage eene vergadering belegd, waarin de morgentalen nader en beter zouden worden vastgesteld. Ter vergadering waren aanwezig:

Mr. Hendrik Aalbrechtig, secretaris en gedeputeerde van den prelaat van Egmond.

Mr. Vrankboot, advocaat.

Dirk van Teylingen, rentmeester, gedeputeerde van den graaf van Egmond.

Wouter van Bekestein.

Klaas van Heussen.

Mr. Lambrecht Jacobsz, gedeputeerde van Haarlem.

Joost Buik.

Mr. Floris van Hogaarden, gedeputeerde van Amsterdam.

Andries Pietersz.

Andries Buisschen, gedeputeerde van Alkmaar.

Verder waren als raadsleden toegevoegd de heeren: Assendelft, Pijnzen, Boukhorst, de Jonge en Johan van Schagen. De morgentalen werden voor de meeste plaatsen verminderd; het aantal schatbare morgens werd van 73809 gebracht op 63998.

Hoe hecht het paalwerk was gemaakt, hoeveel tonnen gouds het had gekost, het bood op den duur geen weerstand, er was geen onderhouden aan.

„Want op dezen huidigen dag kan men het paalwerk, ja geen stomp nog stuk daarvan zien, dan eenige steenen, die men hier en daar somtijds nog ziet, of de Strand en het water moet laag zijn, en nog zouden de verslindende baren alles verteren, wat er tegen gemaakt werd, indien dat de goede God zijn genade niet vernieuwd hadde met het opwerpen van hoge Zanddijken, wanneer men een wijl te voren Dijken en wederdijken, wakers en slapers gemaakt hadden”. (Burger).

In 1526 werd de Slaperdijk tusschen Hargen en Groet aangelegd en in 1624 de Wakerdijk tusschen Petten en Kamperduin. Ter verbinding en tot steun werd later de Droomerdijk opgeworpen en in 1694 werden alle dijken verbreed en verhoogd.

Volgens Burger bestond het bestuur van de Hondsbosche uit:

Dijkgraaf.

6 Hooge Heemraden.

24 Hoofd-Ingelanden. Uit de zes steden: Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik elk 2, uit Duinkavel, Waterland, Geestmerambacht, Schagerkogge, Nieuwperkerkogge, Vier Noorderkoggen en Drechterland elk 2.

En uit ieder kavel een warsman, (penningmeester.)

In Burgers tijd bestond het collegie uit:
Gerardus van Egmond van der Nieuwburg, Vrijheer van
Petten en Nollemsban — Dijkgraaf.

Johan Bilderbeek voor	Duinkavel	
Jan Jacob Ysz.	„ Geestmerambacht	
Josius Cos	„ Vier Noorderkoggen	
Johan Kluppel	„ Drechterland	
Jacobus Liets	„ Waterland	
Pieter Kuif	„ Schager en Nieuwperkerkoggen.	

Hoog
Heemraden.

IJsbrand Jacobsz. van Vladerakken

Reiner Kramer

Cornelis Broersz

Pieter van der Beek

Claes Claesz. Eerswoud

Mr. Johan Verschuur

Abraham Bluze, Secretaris en Rentmeester, wonende als
Kastelein op het Huis. (Gemeene landhuis.)

Wars-
schappen.

Reglement tot instandhouding van den Hondsbossche ende de aankleven van dien.
12 April 1654.

Art. 1.

Eerst, dat de twee Steden en de twee Cavels, die 't haar toebeurte zullen zijn, om op beloken Paasschen* de Besteedinge van de Werken te doen, dat de vier Leeden voortaan dezelve Werken op Jacobi † daaraanvolgende, zullen opnemen, beeffens den Dijkgraaf met twee Heemraden, ende den Waarschap, die 't meede haar toebeurte zullen zijn, zonder iemand anders.

*. Eersten Zondag na Paschen.

†. Sint Jacob.

2.

Item: dat van nu voortaan, een persoon tot Zaardam woonende, zullen stellen en committeren, om te letten op den Sluis aldaar, maar of daar iets aan diende gemaakt te zijn, en gerepareert te wesen, 't zelve te doen repareren na behooren, edog, zoo daar iets notabels of groots is, mogte komen aan te breken, 't zelve aan den Dijkgraaf, Heemraad en Waarsman, (haar toebeurt zijnde, betekent te maken, om bij haar al zulke ordre te doen stellen, ten meesten dienste ende oirbaar § van den voorz. Hondsbossche daar zij daags zullen genieten voor haar reisen en teerkosten, een zomma van 2 gulden, voor welken opzigte den voorz.-opziender zal jaarlijks genieten een zomma van 59 gulden.

§. nuttig.

3.

Item: dat van nu af aan voortaan jaarlijks maar 3 schouwen zullen gedaan worden, en dat ten tijde als 't behoort te wesen, tenzij bij tijden van verandering, zooals 't bij de Hoofd-Ingelanden alsdan sal werden verstaan te behooren, te weten, die twee eerste Schouwen bij den Dijkgraaf en drie Heemraden, bij haar toebeurte, en op den lesten Schouwdag, den Dijkgraaf en alle de Heemraden, alzo op dien dag wederom Regt gehouden zal werden, zoo daar eenige Regtzaken mochten zijn, zonder iets meer.

4.

Item: ook den voorz.-Dijkgraaf, Heemraden en Waarschappen, wanneer zij buiten komen te reisen, te weten, buiten Resort (*) van den Lande, resorteerende van den Hondsbossche, zullen genieten voor haar luider teerkosten, dag-gelden, Schuit- en Wagenvragt daags, te weten: de Dijkgraaf

de zomma van 2 gulden, de Heemraden en Waarschappen elk de zomma van 6 gulden, zonder meer.

(*) Gebied.

5.

Item: dat die Heemraden op die Schouwdagen, elk zullen genieten voor haar luider dag-gelden en teerkosten, de somma van 4 gulden, ieder Schouw-dag, drie dagen en niet meer, dog de Wagen-vragten gelijk mede de Wagenvragten van den Dijkgraaf, als van ouds.

6.

Item: dat de Hoofd-Ingelanden, Heemraden en Waarschappen op Letare, op beloken Paasschen en Jacobi, elk dag daar zijnde, zullen genieten voor haar luider daggelden en wagenvrachten, gelijk zij tegenwoordig genieten, ende ook den Dijkgraaf zijn wagen-vragten, alzo op die tijden de kosten bij de voorz.-Hondsbossche zal werden betaalt, zonder iets meer te genieten.

7.

Item: dat de Rekening van de verteerde kosten, die op Letare, beloken Paasschen en Jacobi, op 't Gemeene Landshuis (†) tot Petten verteerd zullen werden bij de Hoofd-Ingelanden, ten bijwesen van den Dijkgraaf en Regenten 't elkens opgenomen zal moeten werden, aleeer zij daarvan vertrekken, en dan daar te maken een ordonnantie, die bij twee Hoofd-Ingelanden en twee Heemraden zal werden getekend, zonder daar naar iets bij iemand meer zal mogen verteerd worden.

(†) Gebouwd in 1628.

8.

Item: dat er voortaan alle de werken, de Hondsbossche behoorende, bij openbare Veilinge zal werden gedaan.

9.

Item: dat de Castelein voortaan geen reparatie aan 't Gemeenlandshuis met aankleven van dien zal mogen laten doen zonder kennisse en consent van de Hoofd-Ingelanden, Dijkgraaf en Regenten 't welk hij op beloken Paasschen of Jacobi aan de voornoemde Heeren, alsdan vergaderd zijnde, zal moeten verzoeken, dog strooping van het dak, dat hetzelfde den Castlein zal mogen laten repareren, en anders niet.

10.

Dat ook meede den Dijkgraaf geen geld voor 't beëedigen van de Heemraden tot kosten van 't Gemeenland zal mogen

Vronen

Ongeveer tegenover het tegenwoordige Koedijk heeft in de 13e eeuw de machtige stad Vronen gelegen. Deze stad lag aan een zijtak van de Rijn die tussen Petten en Callantsoog in zee uitmondde. Ter verduidelijking vermelden wij dat deze Rijnarm bij Leiden zijn begin had, vandaar langs Lisse, Hillegom, Heemstede enz. de tegenwoordige Zaan volgend, door de Schermer en Zanegeest, langs de machtige stad Vronen en zo tussen Schoorl en Warmenhuizen door, om zich even bezuiden Petten in zee te storten. Haar naam was Kinheim en volgens Burger was het de scheiding tussen de Kennemers en de Westfriezen. Aangezien Vronen tot de Westfriezen behoorde heeft deze stad aan de oostzijde van de stroom gelegen. Leest verder hetgeen geschreven is over deze stad: „Vronen is geweest de alleroudste stad der kleine Friezen, bloeide zeer door scheepvaart en koopmanschap. Alle schepen welke binnenkwamen, moesten te Vronen vertollen, alvorens ter Rijnvaart te kunnen gaan. De stad is gebouwd ten tijde der Romeinen, want bestond reeds toen een Romeins veldoverste ten tijde van Keizer Claudius omtrent 50 jaar na Christus deze kusten van zeerovers had gezuiverd en was tevens een stevige sterkte tegen de weerspannige Friezen.

Mede omdat deze plaats zo geschikt was, als staande op de hoek der waterloop welke Kennemerland en West-Friesland van elkaar scheidt, en dus dienende als een voldoende vesting tussen deze elkaar vijandige volken”. Sigonius betuigt in het jaar 1285 niet alleen dat Vronen een stad was, maar tevens een vrije koopstad, wel gelegen om ter zee te handelen.

Dat het een bekwame zeehaven is geweest bewijst het verdict van St. Ursula, die in de derde of vierde eeuw met haar 1100 maagden uit Engeland naar Keulen gezonden was ter bekering der heidenen. Alle schrijvers omtrent deze zaak vermelden deze zeehaven waar zij met haar gezelschap is ingelopen en voorts de Rijn opgevaren tot Keulen. Daar zijn zij echter de Hunnen in handen gevallen en alle zijn jammerlijk vermoord. Hun verzameld gebeenderte rust nog in de Maga-beer kerk te Keulen.

De woeste Denen en Noormannen hebben bij hun invallen in deze streken steeds van Vronen als haven gebruik gemaakt. Toen echter de uitwatering of haven gestopt werd, was het met Vronen gedaan als handelsstad en is zij nog enige tijd als legerplaats een zetel der oorlog geweest, tot zij in 1303 door Graaf Jan van Henegouwen geheel is verwoest om haar trouweloosheid, met verbod haar ooit weer op te bouwen. Zijn woede tegen deze stad was zo groot dat hij zelfs Engelse krachten liet aanrukken om de verwoesting te verhaasten.

In Boonkamp's Kronyk van Alkmaar lezen wij:

„Anno 1557 heb ik (zegt de schrijver van een oud handschrift) den zelve Phobustoren gezien, waerin de Verrader van Vronen gemetseld geweest is, en ben op de Ruïnen geweest, die als toen nog zoo genoemd werden, welke Ruïnen van 't Huis gebikt, ende te Alkmaar gebracht werden, daer Neijenburgs Huis bij de Doelen eendeels van gebouwt is, met de Muur aan 't Water, ende veele steenen werden verkogt bij de Neijenburgen, die 't Landt van de Koning ende de Rekenkamer gekogt hadden, latende zij hetzelve afkarren, en 't laege Landt met de aerde van de Wallen en anders verhooggen, en de Gragten, die toegegroeit waren, lieten zij mede verhooggen, onder allen is daer gevonden digt onder de Phobustoren, in het delven, een Hoofd en Gebeente, 't welk ik gezien heb, en in mijn handen nam, daar op de Huisluiden zeiden, dat het moeste zijn het hoofd van Phobus met de gebeentens.”

Deze Phobus-toren, waarschijnlijk niet anders dan het overblijfsel van het slot Nieuwburg bij Alkmaar, wordt bij de miraculeuse geschiedenissen van Vronen ingelascht. De verrader Phobus, burgemeester van Vronen, zou voor een laars vol goud de stad aan Graaf Jan hebben overgegeven.

Sommigen schrijven aan de verwoesting van Vronen den val van West-Friesland (voor de macht der Hollandsche gra-ven) toe en baseeren hunne meening op een inscriptie, gevonden op een kruis op het kerkhof te Vronen. Deze luidt:

ECCe CadIT Mater FrIsIae

(De Moeder van Friesland is gevallen.)

Doch dan zou Vronen in 1303 zijn verwoest, hetwelk tegen de geschiedenis strijdt. (Jan I † 1299.)

Met meer recht wordt de inscriptie in verband gebracht met het instorten der kerk van Vronen; dit zou werkelijk in 1303 zijn gebeurd.

Wel heeft men in 1620 bij het ontruimen van het kerkhof, behalve doodsbeenderen; fundamenten, steenen kisten, ook een lantaarn gevonden, maar naar overblijfselen van een kasteel en wat dies meer zij, werd vergeefs gezocht.

Hoe het zij, in 1418 had Vronen nog zijn eigen schout; de plaats is weer opgebouwd; de kerk aan den H. Pancras gewijd en deze naam later aan het tegenwoordige dorp gegeven, toen men de verhalen omtrent Vronen in twijfel begon te trekken.

St. Pancras bij Alkmaar zijnde een uitgemaalen meer, liggende in een vruchtbare lantsdouwe, nog met weynigh verandering in wezen, A. Rademaker 1727.

Warmenhuizen

Omstreeks 1600 behoorde de heerlijkheid Warmenhuizen aan Mr. Willem Bardesius, zoon van een Amsterdamsch burgemeester. Toen in 1618 de geschillen tusschen remonstranten en contra-remonstranten ontstonden, was het ook in Warmenhuizen vrij rumoerig. De Staten van Holland achtten het althans raadzaam bij beurten een predikant van beider richting te laten prediken. Voor de hervorming bevond zich in de kerk een altaar, geschilderd (of geschonken?) door Lange Pier.

Deze Lange of Groote Pier was de schrik der West-Friezen. Omstreeks 1500 te Kinswerd in Friesland geboren, had hij zich daar later als landbouwer neergezet. Nu bestonden in Friesland twee partijen: de Geldersche en Saksische Friezen, die elkander voortdurend bevochten. De inwoners van Franeker verbrandden het dorp Kinswerd en Lange Pier verloor al zijne bezittingen. Om zich op zijne vijanden te wreken, verzamelde hij een legertje van 600 Geldersche Friezen, daarbij gesteund door zijn neef Groote Wierd. De bende van Lange Pier roofde en plunderde en verspreidde alom schrik en ontzetting.

In 1524 zeilde een vloot van 26 Hollandsche schepen de haven van Enkhuizen uit. Lange Pier tastte de vloot aan en veroverde haar. Van nu af was hij de gebiedder der Zuiderzee. Hoezeer men hem vreesde, blijkt wel hieruit, dat plaatsen als

Alkmaar, Medemblik, Beverwijk enz. gewillig de brandschatting betaalden, haar door Lange Pier opgelegd.

Eens ontving Lange Pier een brief van iemand, die zich bij hem beklagde over de onlusten en de rampen, daaruit voort-spruitende. Lange Pier hield tijdelijk verblijf te Sneek en rustte uit van de vermoenissen. Dadelijk had hij een antwoord klaar en schreef:

Ik, Grootte Pier, koning van Friesland, Hertog van Sneek, Graaf van Sloeten, Vrijheer van Hindeloopen, Kapitein-generaal van de Zuiderzee:

Een stuurman ter dood
Acht de Hollanders bloed.
Al zijn ze groot van rade,
Zij zijn slap van dade,
Sterk van parthijen
Krank in het strijen.
Hoog van glorie,
Klein van victorie.
Maar de Geldersche sterk van teringe,
Slap van neringe,
Kloek in den velde,
Maar dorre van gelde.
Vroom van moede,
Maar klein van goede,
Doch onvertsaagd in 't strijden:
Dus wilt u verblijden
En de Hollanders niet achten
Want zij moeten versmagten.
En zij zouden 't bekoopen
Waar 't bestand uitgelopen.*
Tegen mijnen dank
Is het zes maanden te lank.

Lange Pier leefde en stierf later als rustig burger te Sneek. Op 't raadhuis te Leeuwarden bewaart men de zwaarden van Lange Pier en Grootte Wierd.

Warmenhuizen was de geboorteplaats van:

1. Johannes Sakerides, eerst priester te Haringcarspel, later professor in de Godgeleerdheid te Kopenhagen. (1555.)
2. Nicolaas Scheltius, priester te St. Maarten. (1566.)
3. Tijs Zijbert, lakenwever te Alkmaar. (1550.)

*. Was de Wapenstilstand voorbij.

Warmenhuizen, 1830.

Pas in 1282 gelukte het graaf Floris V de Westfriezen te onderwerpen. Om hen in bedwang te houden liet deze graaf een gordel van z.g. dwangburchten aanleggen, zoals de sterkten Wijdenes, Medemblik, Nieuwburg, Middelburg, Eenigenburg en Nuwendoorn. Na de dood van „der Keerlen God” zijn genoemde kastelen, op Medemblik na, genomen en gesloopt mede door de hulp van de bisschop van Utrecht. De burcht Nuwendoorn, aan de Rekere in de buurt van Warmenhuizen werd toch weer herbouwd. In 1517 verwoestte een bende plunderende Friezen, de Zwarte Hoop genaamd, het slot Nuwendoorn opnieuw. Tot op onze dagen had de bodem het geheim van de juiste plaats van het kasteel zorgvuldig bewaard.

Slechts enkele jaren geleden, bemerkte een boer bij het ploegen van zijn land veel steenpuin. Hij sprak er met een archeoloog over en spoedig was een klein gezelschap van amateurs bezig met graven. Na enige dagen had men een recht

stuk muur blootgesteld van 36.58 meter lengte en een dikte van 1.04 meter. Aan de uiteinden boog de muur rechthoekig om. Uitmetselingen op de hoeken en op het midden van de zijde suggereren de aanwezigheid van uitgekraagde arkelorentjes. Ongelukkigerwijze ontbrak de tijd voor verder onderzoek daar het land ingezaaid moest worden en de vraagprijs voor de verkoop van de grond veel te hoog was.

Misschien door de verwachtingen, in 1948 gewekt, stelde de eigenaar deze vraagprijs als volgt samen: voor zijn land f 15.000,—, voor de stenen (hij berekende 75.000 stenen à 20 cent) f 15.000,— en tenslotte als schadeloosstelling voor het verlies van zijn land f 5.000,—. Dit bedrag was zeer aanvechtbaar. Bepaalde diensten zouden waarschijnlijk voor gave oude stenen 20 cent willen betalen, maar slechts in een staat voor aflevering. Hier zaten de stenen nog in de grond, met het risico dat een deel onverkoopt zou zijn. In verband met het risico en met de kosten voor het uitgraven kon men voor de stenen hoogop f 2.500,— uittrekken. Ook mag men de prijs niet zo hoog stellen met het oog op de vondsten.

Er waren inderdaad merkwaardige voorwerpen naar boven gebracht - ondermeer een fraaie blauw-grijze kruik van gesmoord aardewerk en een tinnen kookpot op drie poten - maar deze historische vondsten hadden geen handelswaarde. In 1964 is door de Rijksdienst van Monumentenzorg met de conservering van de funderingen begonnen. Nuwendoorn was in tegenstelling tot de ronde burcht Eenigenburg, een vierkant kasteel.

Sint Maarten

De kerk van Sint Maarten is gebouwd in 1462.

Omstreeks 1560 werd zij bediend door pastoor Nicolaas Scheltius. Deze was in stilte getrouwd en had zes kinderen. In 1566 ging hij tot de hervorming over en werd beroepen naar Amsterdam. Spoedig zag hij zich genoodzaakt de wijk te nemen. Hij vluchtte naar Emden, waar hij in 1568 aan de pest stierf.

Alle kronieken gewagen van het „Schut tot Sint-Merten” en sommigen voegen er niet ten onrechte bij, dat dit schut op enkele „poincten ofte articulen duyster” is.

Dit schut was een verdrag, gesloten door de burgers onderling en bekrachtigd van hooger hand. (†.) Wij zouden tegenwoordig spreken van „Nut en Genoegen.”

Burger geeft den inhoud der artikelen vrij goed weer, zij het dan ook zonder opheldering der „duystere poincten”.

Handvesten van St. Maartens Schut.

Dit Schut is geordonneert ende ingesteld ter eeren ende love Gods, ende de milde Broeder onzen eerwaardigen ende Heiligen Patroon St. Maarten. (1.)

Wij, Pieter Gerrit, Libbe Doedes, ende Jacob Eelmers, Scheepenen van St. Maarten ende Nieuwland, doen kond aan allen den geenen, die deezen onze Handveste, ende Schee-

(†.) Het privilege om naar de papagaai te mogen schieten.

(1.) Bisschop van Tours 316—400.

penen Brieve van St. Maartens Schutte-Broeders zullen zien ofte lezen, of daar menze van regtswege behoorden ende toonen zal, dat voor ons gekomen zijn de gemeene Schutte-Broeders ende Zusters van St. Maartens Schut en Nieuwland, ende hebben haar te samen, te gelijk ende elkx bijzonder verwillekeurt (2) ende overgegeven te houden als zulke ordonantie Keuren (3) Puncten ende Articulen als hier nageschreven staat.

- (2.) Naar vrije verkiezing gegeven.
- (3.) Verordeningen.

1.

In den eersten is daar toegevoegt ende geordonneert een Deken, ende twee Raadsluiden, elkx met haar Wijven ofte Vrijsters, die dat Schut van St. Maarten, tot Gods eeren ende ten beste oorbaar *jagen* zullen zonder woort ofte tegenspreken van eenige Schuttebroeders ofte Zusters, op de boete van een half pond Was (4) ende dat te brengen voor dat Beelt van St. Maarten, tot Gods eeren, ende dat binnen den tijd van 14 dagen. Ende den Deken, met de Raadsluiden zullen elk een Schutte-Broeder mogen kiezen na haar welgevallen ende deze 6 mogen kiezen, van jaar tot jaar, tot eindelijk het groote Hof (ofte Feest) gehouden wort. Een andere Deken met twee Raadsluiden, die zij kiezen zullen, zonder eenige woorden ofte tegenspreken van die gekoosen zijn, op de boete van een schelling groot.

- (4.) In den vorm van Kaarsen.

2.

Soo zal de Deken, met twee Raadsluiden en met de gemeene (5) Broeders en Zusters alle jaren een gemeene Hof ofte feest houden, op alsulken beteikenden (6) dag, en redelijke plaats en de Huis tot St. Maarten bij de Kerk of daar omtrent, zooals 't den Deken met de Raadsluiden believen zal.

- (5.) Gezamenlijke.
- (6.) Bepaalden.

3.

Waar 't zake dat eenige van onze Schutte-Broeders ofte Zusters, in haar uiterste op 't sterven lag, en dat zij begeerde, dat bij haar gewaakte mochte worden, zoo zal de Deken en Raadsluiden den eersten nacht waken; en zoo wie gewaakt heeft, zal mogen zijn naasten Schutte-Broeder aanspreken, en verzoeken om te waken op de boete van 2 schell. is 't een Schutte-Zuster, zoo zullen de vrouwluiden waken op de zelfde voet, uitgezeid als geen quade ziekte is, dat ons God verhoeden wil, ende zoo wie waakt, zal hebben elk een pinte Bier.

4.

Zoo wie sterft, die in dit Schut is, daar zal men 32 zielmissen voor doen, en zoo daar een Schutte-Broer ofte Zuster gestorven is, zullen alle de Schutte-Broeders ofte Zusters mede te begraaffnisse komen, om dan te beofferen de boete van een stuiver, of het waar zake dat hij van huis ofte ziek was.

5.

Als de Deken met de roede aan de want slaat en gebied list om te zwijgen, of om te spreken, en daar sprak iemand en wilde niet zwijgen, die zal verbeuren ten schutte behoeve 2 stuivers, zoo dikwijls hij bekeurt wort.

6.

Als de Deken met de Raadsluiden de Dekenskan afgetapt hebben, en die met malkander al te samen uitgedronken hebben, ende gebiede de Schutte-Broeders en Zusters al te zamen op te rijzen en na huis te gaan, om des anderen daags daaraanvolgende wederom vroolijk te vergaderen en bijeen te komen, maar zoo wie niet en komt zal verbeuren een half pont Was om dat te brengen voor het Beelt van St. Maarten.

7.

Als de Deken met de Raadsluiden, de naam te weten komen van iemand die Touw genomen, of de Kap afgesneden hebben en waar daar iemand die dat Touw verstak of daar tegensprak, tegens wil en dank van den Deken met de Raadsluiden, die zal verbeuren 2 schelling en voor 't Beelt van St. Maarten brengen een kaars van een pont Was binnen 14 dagen.

8.

Zoo wie van de Schutte-Broeders den anderen in gramschap goide, ofte een vuistslag gaf, ofte een mesch trok, die verbeurt 2 stuivers, zoo dikwijls hij zulks doet.

9.

Zoo wie een kanne goit ofte werpt, ofte een pot breekt in gramschap, die verbeurt een stuiver.

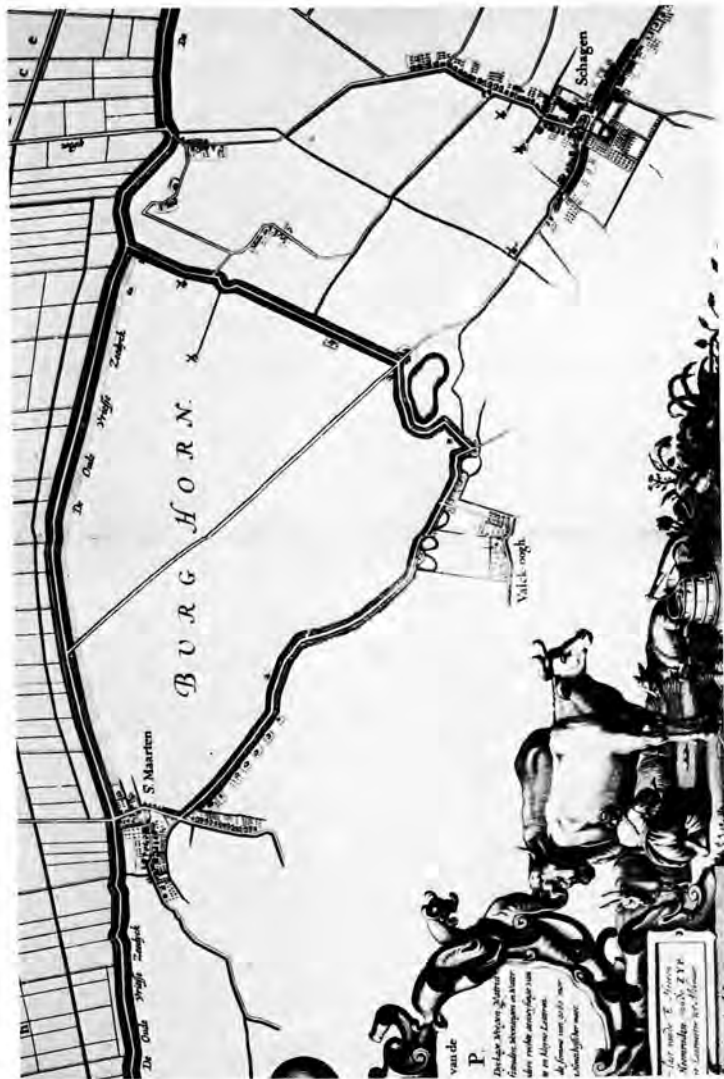
10.

Zoo zal niemand spys ofte drank uit een Gild-huis ofte Schutter-huis dragen, nog nemen buiten 't Schut van de Raadsluiden, op een boete van 5 stuivers en een pont Was.

11.

Zoo zal een iegelijk Schutte-Broeder, door begeerte van den Deken ende Raaden hare dagen (of messen) en toorne af-

Gedeelte van de kaart van de Zijpe, Jan Dirksz Zoutman, 1665.

leggen, op de boete van een pont Was, zoo dikwijls als hij het weigerde.

12.

Als de Schutters van St. Maarten schieten na de Papagay met de boogen, ende daar wierde iemand van de bout gequest, zoo zullen zij niet verbeuren, aan den Heer ofte Schout, zoo verre als zij den Schout om oorloof gevraagd hadde ofte hebben, ende het afgeroepen is in de Kerke.

13.

Zoo wie Konink wordt, zal vry wezen van zijn kost, ende elk Schutte-Broeder moet hebben 6 bouten, ende een iegelijk moet er niet meer na schieten op een boete van een schelling groot en dat zal tot het schuttebehoef gaan.

14.

Zoo mag de Deken met de Raadsluiden een Kaaloor (1) keuren, aller jaren zelve op die man te dragen of anders.

(1.) Kaaloor, later Calvor, waarschijnlijk 't Fr. couleur(s) livrei. 't Zou dan beteekenen costume of insigne.

15.

Als daar eenig Perzoon schut gaan wilde ofte komen, zoo zullen de Raaden heimelijk vragen aan alle de Broeders, of zij hem meede in 't Schut willen ofte niet, en zoo daar twee zijn die hem wraakten ofte niet hebben willen, zoo zal men hem in het Schut niet nemen. Ende niemand mag daar tegen zeggen, tegen de Broeders die hem wraakten op de boete van een pont Was.

16.

Waar 't zake, dat daar een Perzoon in dat Schut quam ende de gemeene Schutte-Broeders vermaande hem dat hij uit dat Schut zoude gaan, zoo hij dan niet en wil zoo mogen zij die Perzoon, zonder dat zij daar iets aan verbeuren, in 't water goyen ofte werpen, van den Heer ofte Schout.

17.

Is 't zake, dat dit Schut leggen blijft, bij toedoen van den Deken en Raadsluiden dat er aan schort spijs en drank, zoo verbeuren zij elk een tonne Bier tegen de andere broeders.

18.

Daar mogen geen buiten-luiden na de bouten loopen op de boete van 2 stuivers.

19.

Als men zal schieten na de papagay, zoo zal elke Schutte-Broeder in een buidel leggen een stuk geld, tot zijn verdoen hebben om zijn eer daarmee te bewaren, daarvoor zal de Konink des anderen jaars de papagay bezorgen, op zijnen kosten. En is er iemand, die zijn geld daar niet in leggen wil, die zal verbeuren een pont Was en dat te brengen voor het Beelt van St. Maarten binnen den tijd van 14 dagen.

20.

Is er iemand, die op de Raad spreekt, dat zij gekocht hebben, die verbeurt een half pont Was.

21.

Zoo moet een iegelijk zijn Caloor aan ofte bijhebben en de Gay op een pont Was, dat de Raadsluiden gevoegt hebben en de andere Zonnedag daarna verbeuren desgelijks, zoo verre als hij 't niet en heeft.

22.

Ook zal niemand uit de Schutte gaan, ofte zal opleggen 10 stuivers aan reede geld, en tot al dat geen dat hij van eigen kosten van 't Schutten's wezen, tot dien dagen toe, dat ze gescheiden mogte weezen.

23.

Alle boeten, die verschenen zijn, zullen gaan tot het Schuttebehoef en de Raadsluiden met den Deken zullen inwinnen, ofte met recht verliezen aangaande 't Gilde.

24.

Daar zullen geen kinderen mogen komen in het Schut op een boete van twee stuivers ofte 't waar zaake, dat ze haar moeders borsten zoogen.

25.

Wat gast den Schut krijgt, dat zullen de Broederen en Zusteren alle gelijk betalen, woonachtig binnen de Banne van St. Maarten of daar buiten.

26.

Alle boeten ende kostgeld, die verschynen in den Schutte van St. Maarten zullen ingewonnen worden van den Deken en de Raadsluiden met den Schout voor den Wereltrijken Regter, als wille-keurgeld en daar zal niemand tegen mogen doen nog zeggen met geen regte.

27.

Waar 't zaake dat daar eenige Broeders ofte Zusters bekeurt wort binnen de Banne van St. Maarten, dat zal wezen tot dat gilde-behoef, al de boeten die beneden de 10 pont zijn, en daarboven zal wezen tot den schout zijn behoefte.

28.

Dat deze Gilde-Broeders keuren, voor keuren mogen, tot de Gilde-profyf, behoudelijk den Heer en Schout zijn Recht.

29.

Als de Gay opgerecht wert, zoo moet een iegelijk Schutte-Broeder daar bij wezen, op de boete van 2 schellingen, uitgezeid die het niet en raken.

30.

De Schutte-Broeders mogen een dag visschen in het Schout Ambacht van St. Maarten, in wat water dat haar belieft, om een zoode visch te vangen om de Gilde-Broederen met de Zusteren in 't Schut daar lustig meede te brassen.

31.

Die ongeschikt in het Schut schiet, zal verbeuren 10 pont Was, dat men zal verblyven aan den Deken ende Schout, die hij daartoe neemt.

32.

De Schutters van St. Maarten zullen de papagay des Maandags na den Pinksterdag . . . . . (? ?)

In kennisse der waarheid zoo wij Schepenen zelve geen Zegel en hebben, nog vooren (voeren?) zoo hebben wij te zamen en elck bijzonder gebeden den eerbaren Adriaan Adriaansz., onzen schout van St. Maarten, hem alle punten, articulen ende keuren voorschreven overgegeven, en deys.. wilde (? ?) 't welk ik Adr. Adriaansz. Schout van St. Maarten voorschreven, om liefste gunste ende ter eere ende love Gods, ende den eerwaardigen onzen heiligen Patroon St. Maarten, nu als Schout, van zijnent wegen in alle punten, articulen en keuren, geconsenteert ende overgegeven hebben, om beede wille, Pieter Gerrits, Libbe Doedes ende Jacob Eelmers voorschreve gaarne gedaan en mijnen zegel hier beneden aan deze Handveste van St. Maarten schutte gehangen hebben. Gedaan in 't jaar ons Heeren 1519.

St. Maarten, gezicht op het dorp, A. de Haan, 1750.

De burgers van Sint Maarten waren van oorsprong vissers, ook wel blauwboeren genaamd, maar hielden zich later eveneens bezig met veehouderij en „arbeiden aan dijcken”. De naam St. Maarten komt dan ook pas na $\pm$ 1250 in de annalen voor, dus na de voltooiing van de „Westfrieschen Omringdijk”. Het ontstaan hiervan werd reeds voor het jaar 1100 beschreven.

De toendertijd heersende Friese vorsten gebruikten waarschijnlijk hun macht om de schaarse en verspreid wonende bevolking te dwingen aan de bouw van dit reusachtige waterstaatkundige werk mee te werken. Inwoners uit Medemblik werden verplaatst naar het gebied van het huidige St. Maarten om hier bijstand te verlenen. Hiernaast zorgden monniken van de Egmonder Abdij voor de nodige geestelijke en maatschappelijke orde. Het eerst geschreven stuk omtrent de voltooiing van de Westfriesche omringdijk stamt uit 1250. Het is een oorkonde van abt Lubbert II van Egmond, waarin sprake is van verhuur van land, waarschijnlijk hetgeen droog kwam te liggen, toen de abt het laatste nog ontbrekende stuk van de „Westfriesche omringdijk” had laten aanleggen, te weten: „den Vriesendijk, Schagerdam of Nieuwen Schagerdijk (dus den dijk tusschen Valkoog en Sint Maarten)”, waardoor „de Schagerwaard, de Slootgaard, het Woudmeer, het Bleijmeer, de Schaapskuil en tenslotte de Groote (latere Heer Hugo-) Waard”, niet meer in open verbinding met de Zijpe, d.w.z. met de Noordzee stonden.

St. Maarten aan de Westfriesche Zeedijk, H. Travenier, 1787.

Ten behoeve van de onderhoudsplicht was deze omringdijk onderverdeeld, bij eerst bekend besluit vastgelegd in 1319. Deze zogenaamde verhoefslaging is een voortdurende bron van moeilijkheden geweest. De kwaliteit van het onderhoud van de zeewering liet nogal te wensen over, tekenend zijn de vele dijkdoorbraken: de bestaande wielen vormen hiervan het bewijs. Als gevolg van de onvrede ten aanzien van het onderhoud, ontstond in 1544 door toedoen van keizer Karel V de stichting van het „Hoogheemraadschap van de uitwaterende sluizen in Kennemerland en Westfriesland”, die zich bezig houden met de ontwatering en de waterkering. Bij beslissing van de Hoge Raad in 1650 werd gelast de „Westfriesche Omringdijk” gemeen te maken. Vanaf dat moment werd het College van Hoofdingelanden van Westfriesland met de zorg voor het onderhoud belast. Tegelijkertijd veranderde ook de aard van de zeewering en diens gevolg tot onderhoud. Reeds vanaf 1300 ontstonden er buitendijkse inpolderingen waardoor bepaalde delen van de dijk hun direct zeeverend karakter verloren.

Zijper Courant van maart 1899:

„Het grasgewas aan den Westfrieschen Zeedijk, behoorende tot het ambacht van West-Friesland genaamd: Geestmer Ambacht, werd den 13e in het lokaal van den heer J. Schermerhorn te SINT MAARTEN in 36 parken verpacht. De pacht-som bedroeg 908 gulden, tegen 911 gulden van dezelfde perceelen in 1898”.

Voorts kreeg de ontspanning, gezien de hiernavolgende advertentie in de Zijper Courant van 12 maart 1882, voor de burgers van St. Maarten in vroeger jaren alle aandacht.

Voorstelling
door de Rederijkerskamer „Onderlinge Oefening”
van St. MAARTEN,
op ZONDAG 12 MAART 1882,
in het Tooneel-lokaal van den Heer C. KOS Pz.
firma A. Kuikker te Schagen.

PROGRAMMA.

Twee Zusters.

Tooneelspel in 5 Bedrijven of 6 Tafereelen door
J. BROEKHOFF Bz.

Aanvang 7½ ure. Entree voor een HEER 75 Cent.
» » » DAME 50 »
BAL NA.

Oud-Karspel

Deze plaats was van 1574—1575 kerkelijk met Haringkarspel vereenigd en werd toen bij Noord- en Zuid-Scharwoude gevoegd. In 1643 overleed Ds. Johannes Bakker; zijn opvolger Petrus Kesler vertrok in 1654 naar Oost-Indië, doch stierf onder weg. De heerlijkheid Oud-Karspel-Inkoedijk was in 1613 het eigendom van Adriaan Duyck en ging in 1646 over op Jonkvr. Alida van der Moere. Door huwelijk kwam zij in het bezit van het geslacht van Teylingen. In 1762 was Maria van Foreest eigenaresse; zij huwde met Mr. Jacob Binkhorst. Van der Aa noemt als eigenaar Mr. Pieter Binkhorst te Alkmaar, zoodat de heerlijkheid in dat geslacht moet zijn gebleven. Het rechthuis, in 1744 gebouwd en later tot raadhuis ingericht, werd met het wapen van den toenmaligen heer versierd.

In 1690 verbranden hier 15 huizen. Het Huis te Oud-Karspel, in 1640 verbouwd, werd in 1799 door de Engelschen en Russen verwoest en in 1808 afgebroken.

Haringkarspel

Harenkarspel, Heerenkarspel. De kerk was voor de hervorming gewijd aan de H. Cristina. In 1550 stond hier de R. K. priester, Cornelis Kooltuin, die om des geloofswille naar Enkhuizen vluchtte. In 1558 was hij weer pastoor te Alkmaar, doch werd 14 dagen na zijn intrede geschorst en vluchtte toen naar Kopenhagen, waar hij professor in de Hebreuwsche taal werd.

Vroeger was de plaats kerkelijk vereenigd met Dirkshorn; in 1574 met Oud-Karspel, in 1644 met Eenigenburg, in 1663 weer met Dirkshorn.

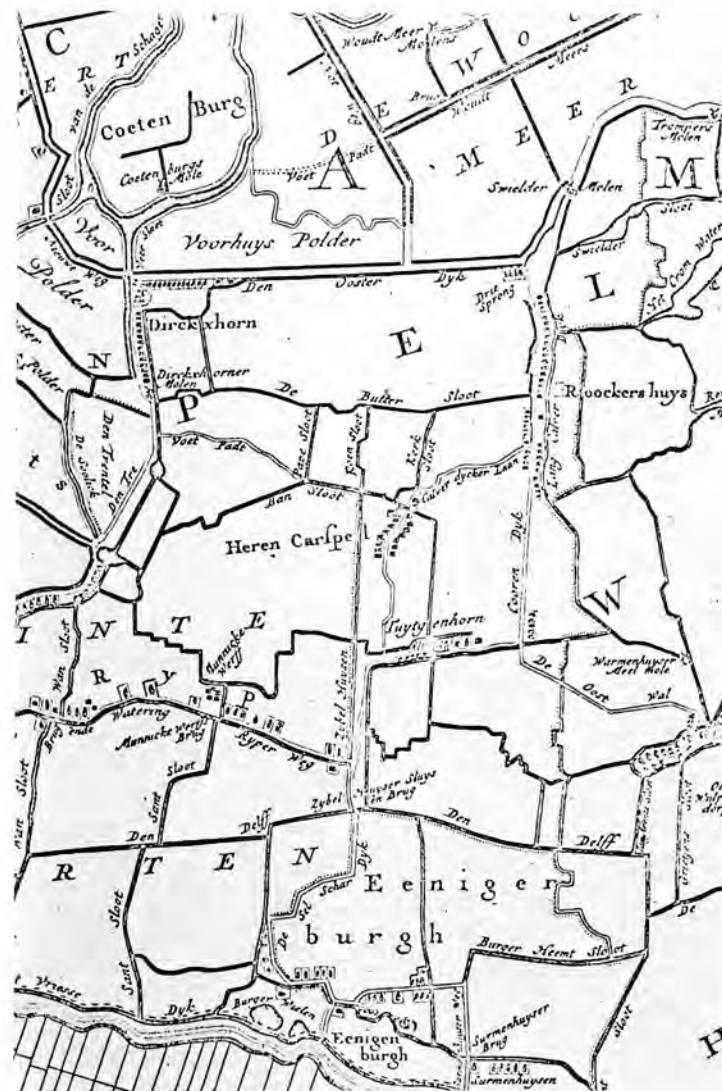

Haringkarspel, gezicht op de kerk, A. de Haen, 1744.

In Kerkbuurt, het oude bestuurlijke en sociale centrum van Harenkarspel, hebben twee kerken gestaan. De oudste kerk heeft waarschijnlijk gestaan op het tegenwoordige dorpsplein. Tijdens het slopen van de laatste kerk in 1924 heeft men onder de fundamenten graven gevonden; blijkbaar is de laatste kerk gebouwd op de oude begraafplaats. Het orgel uit deze kerk wordt bewaard in het Rijksmuseum.

Uit: „Tegenwoordige Staat van Holland”, ontlene wij de volgende beschrijving:

Haringkarspel, of mooglyk beter Haren- dat is Heerenkarspel is een Vrye Heerlykheid en heeft een Regtsban van eene vry groote Uitgestrektheid, die vercheide drooggemaakte Meertjes en Buurten vervat. De voornaamfte Meertjes zyn de Schagerwaard of Witsmeer, de Woudmeer, de Bleckmeer, de Schaapskuilmeer, de Waterlandsche Polder, de Spekeeters Polder, en de Nieuwe Polder. Het Grondgebied van Haringkarspel gaat ten Noorden langs de Heerlykheden van Schagen, en wordt verder omringd van Haringhuizen, Oud-Nieuwdorp, den Heer-Huigenwaard, Oudkarspel, Warmenhuizen, en de Regtsbannen onder Valkoog.

In 1614 ondernam Simon Pietersz. poorter, schepen van Haringkarspel, een reis naar het Heilige land. Burger besluit zijn uitvoerige verhaal over deze reis met: „Hij bracht een deken mede, die op het graf van Jesu Christi hadde gelegen, en is hier nog tegenwoord aan de Groot Sluis te Zijpe”.

In een giftbrief uit het jaar 1250 van Lubbert II, abt van Egmond, staat vermeld dat Graaf Dirk II, aan God en Sint Adelbert in eigendom heeft gegeven een stuk land dat tussen twee voornsloten lag, zich strekkende van Bergeswerk (landpunt bij Noordscharwoude) tot in de Zoute zee. Hiermee wordt waarschijnlijk bedoeld een gedeelte van het land van Harenkarspel, en het land van St. Maarten en Valkoog.

Het land van St. Maarten en Valkoog, vanaf de Witsmeer (Schagerwaard) tot de dijk werd door de Abt in erfhuur aan de bewoners afgestaan. De Abt behield dus voor het klooster de meren van Harenkarspel en vrijwaarde bovendien van gift uit de grond stukken land waarop een huis der monniken (domus nostra) stond, een visserij en een watering. Dit monnikenhuis heeft mogelijk gestaan ten noorden van Tuitjehorn. Op een kaart uit de 18e eeuw (zie pagina 53) staat in de omgeving van de Rijk een terp Munnicke Werff aangegeven.

Veenhuizen

Veenhuizen is sedert 1574 kerkelijk met Oude Niedorp en Zijdewind vereenigd. Volgens oud gebruik werd hier steeds des namiddags gepreekt.

De gemeente werd als heerlijkheid beheerd door het geslacht van Brederode van Wesenberg. In 1819 werd zij gekocht door B. van Lockhorst te Rotterdam en later door C. van Dam te Utrecht.

Volgens Van der Aa is de kerk in 1819 vernieuwd op kosten van den Heer Van Lockhorst en bevindt zich in het koor de graftombe van Reinoud Van Brederode, wiens beeltenis en wapenen hier zijn uitgehouwen.

De plaats was van 1800—1840 van onderwijs verstoken. In het jaar 1800 nl. verdronk de toenmalige onderwijzer Jan Sas in het ijs bij de Kakelebrug en de plaats bleef vacant tot 1840, toen een nieuwe school en onderwijzerswoning werden gebouwd.

Noord-Scharwoude

Oudtijds St. Janskarspel. De kerk was voor de hervorming gewijd aan den H. Johannis. In 1644 kreeg de plaats na de afscheiding van Zuid-Scharwoude, een eigen leeraar (P. Jephtha Rimbartus Vlietrap). Deze vertrok reeds een jaar later naar Naaldwijk. De kerk was reeds vroeg versierd met een koperen kroon en een scheepje.

In 1838 werd zij gerestaureerd.

Zuid-Scharwoude

Oudtijds St. Pieterskarspel. De kerk was voor de hervorming gewijd aan den H. Petrus, en een prachtig gebouw, uit duifsteen opgetrokken. In 1820 verrees een nieuwe kerk, ingewijd door Ds. Johannis Nikkel.

Noord- en Zuidscharwoude werden in 1627 bij Heer Hugowaard ingedijkt.

Heer Hugowaard

Deze bedijking, vroeger een meer, slechts door den Huidendijk van het Sciremeer gescheiden, dankt haar naam waarschijnlijk aan Hugo van Assendelft, die in het jaar 1296 door de West-Friezen werd verslagen. Hans van Loon en anderen kregen in 1625 Octrooi om het meer te bedijken; het werk kwam reeds een jaar later tot stand.

Na veel getwist tusschen Alkmaar, Hoorn en omliggende dwisten, werden de kavels den 20 Juni 1631 te Alkmaar vastgesteld. De grond viel niet mee; het Z. deel bleek geschikt voor vee-teelt, het O. voor bouwland, het N. werd beplant met houtgewas of gebruikt als rietland. De unjer was en bleef een der grootste beletselen voor den landbouw.

Zijdewind

De kerk te Zijdewind in 1652 gebouwd, werd in 1850 uit milde bijdragen, vooral uit Amsterdam, hersteld en den 4en Augustus opnieuw ingewijd.

Valkoog

Voorheen Valkenkogge. De heeren Six van Hillegom, Cats en van Foreest plachten hier een valkenjacht te houden. Het was voorheen het hoofddorp van de Valkooger-kogge. (Valkoog, Sint-Maarten, Eenigenburg). Van 1580—1627 was het kerkelijk met Sint-Maarten vereenigd. In het jaar 1839 werd de kerk vernieuwd. De toren stond vroeger aan den westkant; in dezen toren was een klok met de inscriptie: A. Vro. Domine 1280 tempore Allerdi presbiteri ac. meuse Septembri, ecce cadit mater Frisiae. (Zie Vronen); zij zou te Vronen gegoten zijn.

Burger schrijft hieromtrent: „Dit voorschreve Klokkken is geen meer tot Valkoog te vinden, want in 't jaar van 1648 doen de vreugde-vuuren ontsteeken, de Klokkken geluid en geklept wierden op den 5 van Juny, doen de eeuwige Vrede met Spanje werd afgekondigt in alle Steden en Dorpen, is mijn van een Burgemeester tot Valkoog verhaalt, doe ik daar was, het voorschreve Klokkken aan stukken gehyert en geklept is, zoodat de Burgemeester aldaer na Amsterdam zijn gegaan en hebben een andere laten gieten, daar tegenwoordig opstaat: Assucrus mefecit, Amstelredam 1649". Zoo ik zelf hebbe gezien.

De plaats was vroeger beroemd door haar boomgaarden; als een curiositeit wordt opgegeven een ontzettend dikke vruchtboom van zekeren Klaas Vriendjes.

Valkoog, C. Bock, 1815.

Valkoog ligt aan de Valkogerdijk die is aangelegd in de 13e eeuw, vanaf Schagerdam tot Hemelrijkshorn, dat is dus de echte oude Westfriese zeedijk; de wielen zijn later ontstaan door doorbraken van Burghorn, dat toen nog water was. Naar alle waarschijnlijkheid heeft de abdij van Egmond het kerkdorp Valkoog gesticht (1250?). De monniken van Egmond hebben de Harkesloot gegraven, uitmondende in Burghorn, als afwateringskanaal van de Witsmeer, nu Schagerwaard. Voor de verkaveling mondde de Harkesloot uit in de wiel bij Broekhuizen. De lage strook grond langs de Tolkerdijk wordt als overblijfsel beschouwd van de destijds veel langere Harkesloot.

Over Burghorn valt het volgende op te merken:

„Op 2 maart 1456 heeft Philips van Bourgondië aan Willem de bastaard, Heer van Schagen, uitgegeven om te bedijken een ham of hoek slik, strekkende langs de heerlijkheid van Schagen, en den ban van 't Nieuwe land, als van Sint-Maartenskerk in 't Voorzegde Nieuwe land afgaande regt uit tot Burghorn -. Kort na deze uitgifte is de bedijking tot stand gebracht, en het land, door de inbraak van het begin in de dertiende eeuw overstroomd, omstreeks 1250 door Lubbert II buitengeslagen doch in het midden der vijftiende eeuw op de zee heroverd, heeft sedert dien tijd den naam van polder Burghorn gedragen”.

In 1463 is de Valkogerdijk aldus een slaperdijk geworden.

Dirkshorn

De kerk is gebouwd in 1659 en is in 1905 afgebrand en daarna gesloopt. De oude kerk heeft gestaan op de plaats waar nu het raadhuis staat. In de oude kerk was een gedenksteen gemetseld met het opschrift: Den Edelen Heer Joncker Jacob van der Moeren, Heere van Haringkarspel, Dirkshorn, Kalverdijck etc. hebbend buuren van den Dirkshorn dezen steen gestelt den 10en Nov. des jaars 1659.

Uit een brief van een inwoner van Valkoog, ontleenden we de volgende passage:

Gezicht op Dirksborn, A. de Haen, 1750.

In 1906 heb ik een boek gelezen „Vader en zoon”. De schrijver weet ik helaas niet meer, maar het begon ongeveer als volgt:

„Wie is toch die jonge edelman die in Dirksborn elke morgen vroeg het ijs in de Woudmeer gaat controleren op zijn dikte? Het werd steeds te dun bevonden, tot tenslotte het ijs sterk genoeg was om een paard te kunnen dragen. Toen werden de paarden gezadeld en stegen enkele edelen op, terwijl er ook een leger op de been kwam en de tocht over het ijs naar het oosten wordt begonnen. Die jonge edelman was Graaf Willem II, die de Westfriezen wilde onderwerpen . . . .”

De betrouwbaarheid van deze bron moet tenminste in twijfel worden getrokken. In de literatuur wordt meestal de omgeving van Alkmaar als vertrekpunt van de legendarische tocht van Willem II genoemd.

Uit de *Zijper Courant* 30-4-1899:

— *Overlast van ratten*. De rattenjacht is in den omtrek van DIRKSHORN weer in vollen gang en aanhoudend hoort men, vooral 's avonds, nu hier dan daar het geknal van buksen, waarmede men de ratten zoekt te dooden, Voor sommigen is deze jacht nog een vrij winstgevend bedrijf, als men nagaat, dat voor elke gedoode rat uit de gemeentekas 10 cents wordt betaald en er de vorige week circa 200 stuks van dat soort wild werden aangebracht.

Schagen

Voor wij tot eene uitvoerige beschrijving van de kroniek dezer plaats overgaan, willen wij hier vermelden, wat het boek „De Graafschappen” omtrent Schagen zegt:

„Schagen, voor deezen een Stadt, maar nu een groot en welbewoont Dorp of open Vlek, in het Noorderdeel van Hollandt, omtrent drie uren van Alkmaar, niet verre van de Zijp en Zuiderzee. Het is een vrije Heerlijkheid en de Heer daarvan heeft hooge, lage en middelbare jurisdictie te Schagen, Burghorn, Barsingen, Kolhorn en Haringhuizen; 't heeft noch Stadsrecht en is van huis tot huis bewoont gelijk een Stadt. 't Verdeelt zich aan de markt in vier buurten en is dezerwijze als in vier straatën geklooft. Guicciardijn (geschiedschrijver 1482—1540) noemt Schagen het uiterste Noordtsch gewest van Hollandt, 3 mijlen van Alkmaar en 3 mijlen van Medenblik.”

Men vindt schrijvers, die Schagen tot eene Volkplanting van de Noormannen of Deenen willen maken, omdat er ook een Schagen in Denemarken is.

De Heeren van Schagen hebben hunnen oorsprong van Albertus van Beijeren, zoon van Keizer Lodewijk bij Margareta. Dees Albert was Grave van Henegouwen, Hollandt, Zeelandt enz., die zijnen bastaardt-zoon Willem, door den Paus gewettigt, Heer van Schagen maakte, voegende daarbij de vier nabij gelegen Dorpen, Barsingerhorn, Haringhuizen, Kolhorn en Burghorn. Het landjen van Burghorn is op kosten van den gemelden Willem, eerste Heer van Schagen, bedijkt, en 't wierdt toen Nieuwland geheten.

De kerk is een treffelijk gebouw, de Merkt zeer groot en het Stadhuis niet te verachten ook is er een werkhuis. Het omliggende land is zoo vruchtbaar als geen ander in Hollandt of daaromtrent. Een stuk landts geldt daar tweemaal meer dan een stuk van diezelfde grootte in het overige van Hollandt. Daar heeft een boom gestaan die in een jaar voor 100 guldens aan vruchten opleverde; ook is er een schaap geteelt en opgevoedt, dat bijna hondert guldens, bij 't laatste bod gelden mogt. Willem, eerste Heer van Schagen, heeft omtrent het jaar 1440, of beter 1394, een sterk slot op de Vroonlanden gebouwt, tot noch toe bij zijne Nakomelingen, de Heeren van Schagen bewoont."

Dirk Burger leidt het woord Schagen af van Cagen. Wegens de menigvuldige Cagen in den omtrek zou de plaats Cagen, later Scagen zijn genoemd. Burger schijnt het echter niet met zich zelf eens te zijn wat de betekenis van Cagen betreft. Hij spreekt nu eens van „waterachtige Cagen” (ondergelopen landen,) dan weer van „Cagen” (keien) van Cagen (wallen, dijken.)

Wij hebben in andere kronieken vruchteloos naar Caag of Cagen gezocht. In de „Graafschappen” bijv. wordt Lambertschagen opgegeven als Lambertschage, Lammertschagen, Lamberschaag. Schagen is volgens dit werk ook Scagen geweest; omtrent Cagen wordt niets gezegd.

Volgens Burger heeft Schagen zijn eerste bevolking gekregen in het jaar 334. De Zijpe was in 333, ingebroken en verdronken „en de overgeblevene Zijpriaanen hebben haar op de hoogtens bij de Cagen nedergeslagen.”

De vruchtbaarheid van den bodem was oorzaak, dat velen zich hier neerzetten.

„De landerijen aldaar gelegen zijn vlak en effen, de specie is van een zeer vette Klay en bruine Aarde, te goed om Boschagie op te planten, gevende vruchten, die dienstig zijn tot het onderhoud van 's Menschen leven. Tarwe in overvloed, daartoe ook Rog, Haver, Garst, Boonen etc.; 't geeft meede uit Wolle en Vlas.”

De inwoners worden geroemd als dappere mannen, begaafd met verstand en vernuft, wars van dienstbaarheid, prat op vrijheid. Die vrijheidszin dreef den Schagers meermalen tot uitersten. Een paar voorbeelden.

In 1491 ontstond in Holland een burgertwist, bekend als het Kaas- en Broodspel. Jan van Egmond, stadhouder van Holland, legde het volk zware schattingen op. Deze belastingen verwekten vrij wat ontevredenheid en ten laatste weigerde men rondweg ze op te brengen. Toen nu twee boeren, die weigerachtig bleven, door de schatters werden doodgeslagen, had men het spel gaande.

West-Friesland en Kennemerland liep te hoop; allen stormden op Alkmaar af. Een schild, waarop een kaas en een brood, sprekende symbolen, waren geschilderd, werd vooruitgedragen. Dicht bij de Grootte Kerk, in de Langestraat, woonde Klaas van Boshuizen (Klaas Korf) rentmeester-generaal van Holland. Korf en de zijnen waren tot hun geluk de stad uit. De deur werd met geweld geopend, de knecht doodgeslagen en het huisraad vernield.

Alkmaar geraakte in verwarring. Het bleef niet bij het huis van Korf en kwaadgezinde, ontevreden burgers sloten zich bij de muiters aan.

De stadhouder trok naar Alkmaar om den opstand te stuiten, maar werd genoodzaakt terug te keeren.

Intusschen werd in Haarlem en Hoorn hetzelfde spel gespeeld en traden op het platte land de minder en meer goede burgers openlijk tegen elkander in het krijt. De opstand werd eindelijk door Albrecht van Saksen bedwongen.

Waar en wanneer het Kaas- en Broodvolk zich vertoonde, kon men de Schagers in de voorste gelederen vinden.

In 1518 werd Dirk Maartense van Schagen als aanvoerder van een bende beeldstormers te 's Gravenhage gevierendeeld.

Burger werpt een eigenaardig licht over zijn Schager tijdgenooten, wanneer hij zegt: „Daarbij zoo is 't verwonderenswaardig, bij de Historieschrijvers aangemerkt, dat er bijna

geen steeden in West-Friesland moeten gevonden worden, daar geen Schagers zitten in de Regeering van Stad of Staaten, gelijk nog tegenwoordig bijna geen Stad is of daar zijnder in de Regeeringe, die haar Geslagt en afkomst van Schagen komen afrekenen, maar tegenwoordig, zoo zijn ze door de langdurige stille gerustheid verandert, weinige die lust hebben in het leeren der Talen en in ' Oeffenen van allerhande Wetenschappen, om alzoo dienst te kunnen doen aan Kerk en Vaderland, daar zij van Natuure haar Reeden en Verstand wel zijn hebbende, als het maar door Oeffeninge wierde opgequeekt, ondertusschen zoo leven zij als een stil en gerust Volk, schijnen alleen voor haar zelve en niet voor een ander ofte voor het gemeenebesten te wezen, denken maar gemeenlijk voor heur zelve gezorgt is genoeg gezorgt."

Alle kronieken maken gewag van de Schager messen. In het jaar 1661 werd door de Staten van Holland „bij Placcaat scherpelijk verboden Schager messen na te slaan." Dit werd noodig geoordeeld, omdat uit Duitschland messen werden ingevoerd met het merk der Schager messen, zijnde een halve maan.

Tot gerijf en verblijf voor „de Reisende man en Passagiers" bestonden in Burgers tijd vijf „brave" herbergen: De Moriaan, De Roode Leeuw, De Wildeman, 't Lands Welvaren en De Schager Roos.

Het woord „brave" ook elders gebezigd voor flinke, drukke, is hier niet ongepast. Schagen stond in gemeenschap met alle steden van Holland en had daardoor een levendig vertier. Tal van reizigers hielden zich hier dagelijks; de damschuiten waren steeds bezet. 's Woensdags voeren er twee schuiten, 's Zaterdag een op Amsterdam om „de Waaren aan haar (Amsterdam) verkogt of nog te verkoopen, daar te leveren en om van daar terug te brengen, alderleye waaren, tot dienste van de Burgerye." Twee schuiten voeren op Haarlem (bierhandel), drie op Alkmaar, vijf op Amsterdam, Rotterdam, Zeeland etc. De trek- of jaagschuit op Alkmaar vertrok elken morgen om drie uur van Schagen. De laatste onderneming was op touw gezet door Gerrit Pietersz. Bosch (1687.) De schuit werd het Adoys Jagt genoemd, omdat zij voornamelijk lieden naar Alkmaar bracht, die bij de advocaten advies gingen vragen. Ook reden alle weken twee voerlieden naar Den Helder.

Reeds in 1402 had Willem van Beieren aan Schagen het recht van een vrije week- en jaarmarkt geschonken; in 1476 kreeg de plaats het recht van wind en grint (het malen met wind- en rosmolens) en in 1582 werd het Stadsrecht aan Schagen verleend. Geen wonder, dat Schagen het middelpunt van verkeer werd. Op de Meimarkten was er „zoodanig toevloed (bijzonder in den beginne) van Schapen, Lammeren, Varkens

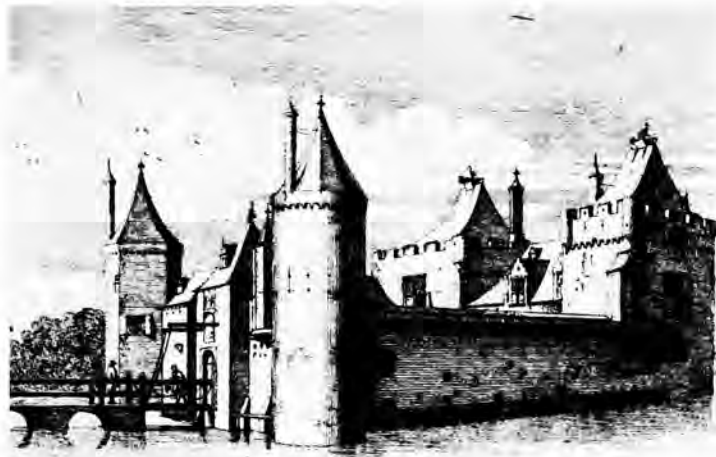
etc. en menigte van Menschen, die uit alle rondom leggende Dorpen en Steeden vandaar komen met Wagens, Chesens en Schuiten, om te koopen en te verkoopen, dat het Markt-velt (hoewel groot) niet groot genoeg is, zoodat men veelmaal ternauwernood met het Lichaam daardoor kan komen."

In 1555 werd aan de burgemeesters van Schagen het recht verleend hunne „uitgaande" brieven van een wapen te voorzien. Dit wapen bestond en bestaat nog uit „een witte Roos, omtrokken met een witte Cirkel, daar vier witte Lelien buiten omstaan en dat op een rood veld; gevoert door een geharnast Man, dragende een knots op zijn schouder."

De geharnaste Man stelt voor ridder Magnus van Schagen, die in 1219 mede optrok ter verovering van de stad Damiate. Het kasteel van ridder Magnus heeft gestaan op een stuk land „tussen de Lolle-breg en Lutje Wal". De rijweg van Schagen naar de plaats, waar eertijds het kasteel stond, werd Magnus Laan, later De Laan genoemd. De gebouwen, waarvan de kronieken gewagen, zijn het Slot, het Stadhuis, de beide Kerken, en de huizen aan de Bierkade.

Bierkade.

Het Slot te Schagen, J. Schijnvoet, 1711.

Het Slot te Schagen

In 1394 begiftigde Albrecht van Beieren, graaf van Holland, zijn natuurlijken zoon, Willem, met de heerlijkheid Schagen. Deze Willem maakte zich verdienstelijk door het verfraaien van het dorp, het aanleggen en onderhouden van wegen en lanen en door het stichten van het Schager Slot. Volgens een andere lezing kreeg Willem de heerlijkheid eerst in 1427 van Filips van Bourgondië en zou het slot eerst omstreeks 1440 zijn gebouwd.

Het kasteel stond midden in een vijver, waarover twee bruggen met sterke poorten waren gelegd. De voorpoort stond op het marktplein en was versierd met gevel en toren. De toren diende tot wachthuis en kantoor van den rentmeester.

Door deze poort kwam men over de brug aan de tweede poort, even sterk, maar minder hoog en fraai als de eerste.

Deze poort leidde naar de hal in het slot. Aan weerszijden verhieven zich twee ronde torens, uit het water opgetrokken, waarvan de een tot woonhuis van den Heer, de ander tot gevangenis diende. Inwendig kenmerkte zich alles door hechtheid. De groote zaal was versierd met een marmeren schoorsteen. De zuilen daarvan waren afkomstig uit Karthago. De inwoners van Schagen vergezelden graaf Willem I op zijn tocht naar Damiate (1219) en namen op hun terugtocht het marmer mee. Op den schoorsteen las men:

Verwonderaars van oud Karthago's wallen

En Byrza's hoog kasteel,

Is Dido's hofstad lang door 't oorlogslot vervallen,

Hier ziet gij eenrijk deel:

Twee zuilen van die stad, gevoerd van 't Libisch strand

Door Batavieren vlijt.

Lees hieruit het verval van huizen, rijk en land

Door oorlogs lot en tijd.

In later tijden werden deze zuilen in het koor der kerk geplaatst en in 1821 zijn ze naar Brussel overgebracht.

In 1477 werd het slot belegerd. De toenmalige heer Albrecht, had zich door wangedrag het ongenoegen van familieleden op den hals gehaald en zich in schulden gestoken. Met vermaningen en bedreigingen dreef hij den spot, totdat de stadhouder van Holland het noodig oordeelde hem tot reden te brengen. Verscheidene edelen trokken aan het hoofd van burgers en krijgslieden naar Schagen. Albrecht gaf zich over en werd eerst te 's Gravenhage, later te Medemblik in gijzeling gehouden, waar hij tot zijn dood (1480) bleef.

In 1517 stond Schagen bloot aan de plundering der Geldersche Friezen (De Zwarte Hoop). Ook toen bleek het slot en zijn bezetting niet tegen de overmacht bestand te zijn.

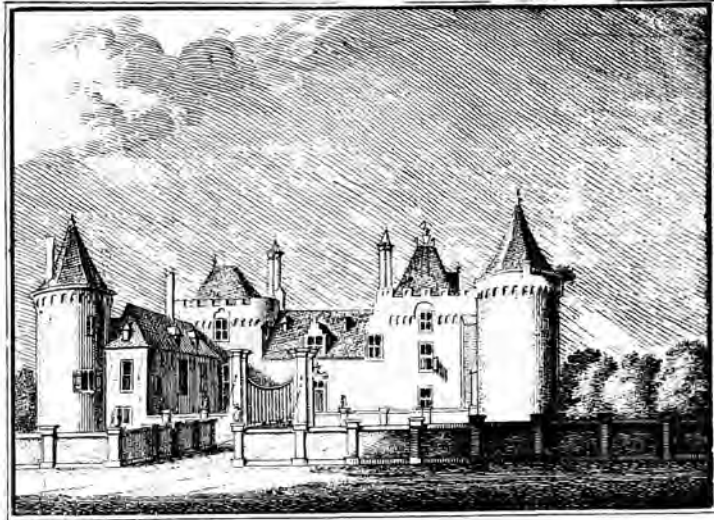
In 1524 werd Willem Wiggersz. van Barsingerhorn om zijn gehechtheid aan de doopsgezinde leer in den Voorhof van het slot onthoofd.

In 1573 werd op bevel van Sonoy op het slot een zekere kapitein, Michiel Crok, onthoofd wegens de vele wreedheden, door hem en zijn manschappen in het Noorder-kwartier bedreven.

In 1557 werden eenige roomschgezinden van landverraad beschuldigd en op het slot gepijnigd.

Een hunner, Koppen Cornelisz, bezweek onder de folteringen; zijn zoon Nanning Koppensz. werd tot bekentenis gedwongen en te Hoorn op het schavot onthoofd.

In 1668 had het Schager slot hooge gasten. Willem III begaf zich in gezelschap van den keurvorst van Brandenburg, de vorsten van Holstein en Anhalt, Maurits van Nassau, de graven van Solms, Dolma en Hoorn en de heeren van Brede-

Het slot te Schagen van voren, C. Pronk, 1726.

Het slot te Schagen van achteren met de kerk, C. Pronk, 1726.

rode, Gent en 's Gravenmoer naar Texel om de vloot te bezichtigen. Het gezelschap reisde over Schagen en bracht daar de nacht van 15 op 18 Mei door. In den Volksalmanak van 1878 is aan deze gebeurtenis een opstel gewijd. (Een vroolijke dag te Schagen door W. P. Wolters).

Het slot werd destijds bewoond door George van Cats en Justina van Nasau met hun vijf kinderen. De toenmalige schout, Jacob Jansz., was den heer Van Cats weinig genegen. Bij zijn intrede (1658) toch had de heer minachtend de schouwers opgetrokken over Schagens schutterij en — de zoon van den schout was vaandeldrager. Met verkropten weerzin riep de schout dan ook, den 16 Mei zijn schutters te wapen. Het hooge gezelschap verscheen, de schutters brachten voor de slotpoort het militair saluut, de trom werd geroerd en het vaandel gezwaid. De schout was te zeer onthutst om aanmerkingen te hooren. 's Avonds echter stelde George van Cats hem aan den Prins van Oranje voor met de woorden: „Mag ik uwe Hoogheid den schout van Schagen voorstellen? Jacob Jansz een gunsteling van den heer Van Foreest en mijn rechterhand. Misschien behaagt het Uwe Hoogheid om den schout Uwe tevredenheid te betuigen over onze schutterij. Het zijn wakkere mannen. Toen een jaar of wat geleden onze dijken bedreigd werden door den moedwil van die van Niedorp en Winkel zijn zij uitgetrokken en hebben manhaftig daar de orde hersteld.”

Van af dat oogenblik af was Jansz. een vurig oranjeclant en een oprecht vriend van den heer Van Cats. In 1658 overleed Willem van Schagen. De Heerlijkheid werd toen gekocht door George van Cats voor f 263.000. In 1675 ging zij over aan Petrus Corn. Groot voor 56000 gulden en een jaar later werd Floris Karel van Beieren eigenaar voor f 170.000.

Diens zoon en opvolger Dirk Florisz. sneuvelde in den slag bij Ramelies (1706), een dochter nalatende, Maria Izabella, die een jaar later trouwde met Franciscus Paulus Emilius, graaf van d'Oultremont. Van dien tijd af bleef de heerlijkheid het eigendom van het geslacht d'Oultremont. De familie d'Oultremont vertrok echter in 1795 naar het buitenland. De heerlijkheid werd verwaarloosd. In 1830 sprak de eigenaar, na zijn adellijk goed te hebben bezichtigd „Je me reviendrai jamais” (nooit kom ik terug) en — hij hield woord. Hij trok en nam vele kostbaarheden uit het slot mede, welke nog heden ten dage in het Museum te Brussel worden bewaard.

Welke herinneringen die eenvoudige Schager torentjes bij ons verlevendigen! Hoe zij tot ons spreken van bloeitijd en verval!

Brand te Schagen

Donderdagmiddag (29 augustus 1895) even na vijven, werd in Schagen en heel kort daarna in den geheelen omtrek het geroep van „brand” vernomen. In de plaats zelf bespeurde men dadelijk, dat het de Protestantsche kerk gold en in de omgeving twijfelden nog slechts enkelen aan de waarheid er van. Van verre toch zag men uit de galmgaten van den toren al spoedig de breede rookstrepen zich verspreiden. „Wat zouden de gevolgen zijn?” was de beangste vraag. Te midden toch van een bebouwde kom, en met den stevigen bries, die er woei, was het te vreezen, dat, als straks de torenspits vlam vatte, de brand niet tot dit eene gebouw kon beperkt blijven.

Van rondom ijldde men naar de plaats des onheils en hoe meer men naderde, des te duidelijker werden door den dikken rook de vlammentongen merkbaar, die al grooter werden en al hooger lekten. Nog was de spits onaangetast, doch al meerder en zwaarder werden de bruin-groen-gele dikke opgerolde rookwolken, die door de gaten van het onderste gedeelte der spits kronkelend en borrelend naar buiten drongen. Niet lang duurde het, of ook hierdoor werden de vlammen naar buiten geperst en weldra stond dit gedeelte in lichtelaai. Hooger vertoonden zich weer de dikke rookmassa's.

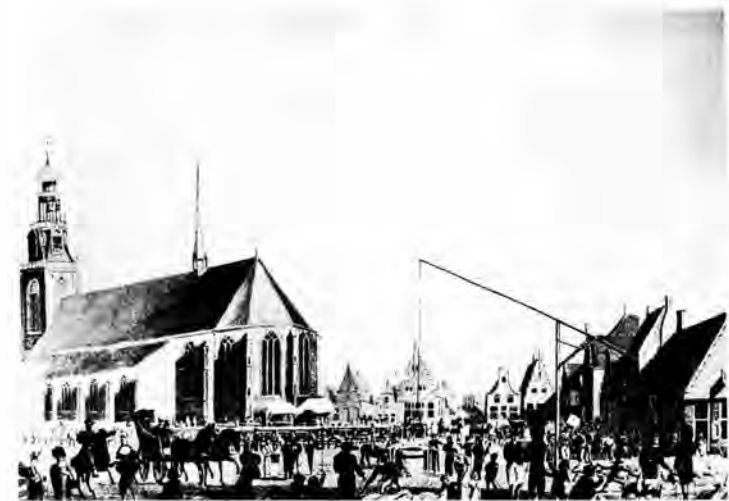
Een hoogst indrukwekkend, maar tevens angstig gezicht. Waar zou de torenspits in haren val terecht komen? Van de plaats, waar wij stonden, het Noord, was het een schatten in den blinde.

Een geruimen tijd van spanning.

De dikke eikenhouten stijlen schenen onwillig de lang gertschten schat prijs te geven.

Het vuur bleek hun evenwel te machtig. 't Is juist half zeven. De oude, getrouwe klok, die haar plicht ten einde toe schijnt te willen vervullen, geeft nog een klop, verder kon zij het niet brengen. Het gevaarte waggelde, kraakte en dof-plofend stortte het naar beneden, voor het grootste deel in den toren en in de kerk en voor een klein deel daarbuiten.

Wat we toen zagen was te indrukwekkend om te beschrijven. 't Scheen, alsof de spits een beletsel geweest was voor de ongekende hoeveelheid rook in den toren om opwaarts te stijgen. Een lichtende bruin-gele rookmassa, wier kleur ontegenzeggelijk door het verbrandende metaal werd veroorzaakt, ontsnapte aan den reusachtigen schoorsteen, waarin beneden een vuur werd onderhouden als van een smeltoven. Donderend loeide en raasde en bulderde het in die pijp, en door de

Het kerkgebouw voor de brand op 29 augustus 1895.

opening der verkooldde torendeur blies de wind en wakkerde als een reuzenblaasbalg het alles verderend vuur onophoudelijk aan. Een ontzaglijke vonkenregen ontsnapte mede en verspreidde zich in Noordelijke richting, de gebouwen aan deze zijde der markt bedreigende en ze telkens aantastende.

Hoe deze te sparen?

Een woord van lof komt in de eerste plaats den wakkeren pijplijders en vervolgens den anderen spuitgasten toe voor hun onvermoeid pogen om den ramp geen grooteren omvang te doen krijgen. We hebben de mannen gezien te midden van vonken en brandende spaanders, onwrikbaar op hun gevaarlijken post, onvermoeid werkende. Hun is het te danken, dat alle bedreigde huizen voor de vernietiging der vlammen zijn bewaard gebleven. De Schager brandweer, versterkt met die van St. Maarten en Barsingerhorn hebben alle eer van haar werk.

Wat de oorzaak van de ramp betreft, vermoedt men algemeen, dat enkele vonken uit den vuurpot van den loodgieter, die op de kerk zijn werk verrichtte, op het dak gewaaid zijn en daar hare verwoesting hebben begonnen (Later gebleken waar te zijn.)

Met eenigen angst werd door de omwonenden den nacht doorgebracht; men vreesde, dat door den ontzettenden vonkenregen de vlammen hier of daar nog zouden uitslaan. Alles

liep echter goed af de spuiten (die van buiten waren vertrokken) gaven den geheelen nacht water. Vrijdagmorgen zag men van het groote gebouw en den schoonen toren niets dan kale muren, eene rookende ruïne.

De kerk was verzekerd voor f 90000, de inventaris voor f 15000 bij de Utrechtsche Maatschappij en de toren voor f 40000 bij De Jong en Co. te Amsterdam.

Op het zilverwerk, eenige stoelen en wat boeken na is alles verbrand. Ook het prachtige vaandel der Gymn. en Schermvereen., dat door den zoon van den koster, die vaandeldrager is, in de kerk geborgen was, is een prooi der vlammen geworden; 't was echter voor de volle waarde verzekerd.

Zijper Courant van Zondag 1 September 1895.

Het Kerkgebouw

der Hervormden (verbrand 29 Aug. 1895) werd naar alle waarschijnlijkheid gebouwd in het jaar 1460 en was voor de hervorming aan den H. Cristoffel gewijd. De laatste pastoor, Sibrand Janszoon ging tot de hervormden over, werd met drie andere pastoors gevangen genomen en te 's Gravenhage gewurgd, den 30en Mei 1570.

De eerste predikant Gijsbertus Johannes, werd in 1573 afgezet. De kerk werd steeds door één leeraar bediend, alleen van 1643 tot 1644 stonden er twee predikanten te Schagen. Na het vertrek van Arnoldus Bornius (naar Woerden 1644) werd geen tweede herder beroepen. De kronieken geven hooger op van Schagens kerk dan men oogenschijnlijk zou vermoeden.

Van der Aa zegt: „Dit fraai gesticht, rustende op 15 ronde steenen pilaren, is ruim 46 el lang, ongeveer 21 el breed en 22 el hoog. De toren, welke geheel van steen is, stak van ouds 8,36 el boven de kerk uit, behalve een kleine houten spits. In den jare 1617 begon men hier den sierlijken spits op te bouwen, welke in 1619 voltooid werd ter hoogte van ruim 14 el, zoodat de toren tegenwoordig 21,50 el boven de kerk uitsteekt.

De spits prijkte met het beeld van Magnus, volgens overlevering een reus, in West-Friesland gewoond hebbende, die ten tijde van Graaf Willem II in 1219 de stad Damiate in Egypte heeft helpen veroveren.

De grootste klok, tevens slag- en brandklok, werd in 1597 gegoten door Hendricus Wegewaert te Kampen, de gieter der halfslagklok is onbekend.

De geheelte toren is 43 el hoog en heeft drie omgangen, waarboven een peer en een gulden appel met sierlijk lofwerk, geplaatst is.”

„In 1630 werd het hek met zijn twee deuren voor het Koor, achter in de kerk gemaakt.” (Burger).

De preekstoel dateerde van 1660; de kap ervan werd voor een meesterwerk van bouwkunst gehouden; het geheel was van sakerdaan (bruin reukhout) en ebbenhout gemaakt. Burger spreekt van verschillende rijmborden, die in de Noordzijde der kerk zouden hangen of gehangen hebben.

In de kerk vond men de gedenkschriften van de Heeren en Vrouwen van Schagen; onder de grafsteenen muntte vooral uit de tombe van Jan van Schagen en zijn gemalin Anna van Assendelft, geheel van zwart marmer, met de levensgrootte afbeeldsel en 16 wapens hunner heerlijkheden.

Verder vond men er de graven van:

Willem van Schagen † 1548.

Elisabeth van Bronkhorst † 1592.

Catharina van Schagen † 1614.

Margaretha van Schagen † 1615.

Jan van Schagen † 1618 (reeds genoemd).

Anna van Assendelft † 1630 (reeds genoemd).

Om de curiositeit nemen wij het volgende over uit Burger's Kroniek:

Deze voorschreven Schager Toorn staat:

	Treedten.		Treedten.
Van de Zijp	2393	Van Valkoog	4500
„ de groote		„ Oudkarspel	12050
Sluis in de Zijp	8755	„ Haringhuizen	4500
Van de Helder	19006	„ Barsingerhorn	6010
„ CallantsOoge	10539	„ Colhorn	8955
„ Petten	16330	„ Alkmaar	32050
„ St. Maarten	7000	„ Medemblik	32187

Gelijk ik zelf heb ondervonden en alles afgetreden”. (Sic.)

't Zou juist iets voor een sportman onzer dagen zijn om Burger te controleeren. Waar heeft de man tijd en lust gevonden voor zulk een werk? Maar hij was voor geen klein gerucht vervaard; hij telde af tredende meteen de huizen. Eene opsomming daarvan zullen wij den lezer maar sparen. En toch heeft ook zulk werk nog zijn nut; wij zien met die getallen voor oogen de dorpen bloeien en te niet gaan.

De voormalige R. K. kerk was gewijd aan den H. Christophorus; een hecht gebouw zonder toren, maar met een fraaien preekstoel en deugdelijk orgel voorzien. (Van der Aa). Op de Laagzijde van het Noord stond eertijds nog een R. K. kerk; zij werd omstreeks 1750 afgebroken.

Omtrent de

Vischmarkt

vertelt Burger het volgende:

„Tot gerijf van dezelve plaatze, is aan de Noordzijde van de Kerk een bequame overdekte Vischmarkt, als waar de Rivierwateren, voor de bedijkinge van de Meeren en Poelen ofte Binnen-wateren, dagelijks in zulken overvloed ter Markt quam, dat men alle dagen daar een afslag van had, en een verlegger, die het geld verschoot; en tegenwoordig komt nog de Visch van Petten of de Helder en andere Zeeplaatzen, bij mooi weer, alle dagen ter markt.”

In Van der Aa lezen wij: „Ten Noorden van de kerk aan het Marktveld, staat het Vischhuis, een klein, doch sterk steenen gebouw, met blauwe gladde pannen gedekt en van al het noodige voorzien tot het markten van zeevisch, welke hier overvloedig aangebracht wordt. Hier is ook nog een bijzonder vertrek tot een wachtkamer.”

Het *Weeshuis* stond vroeger aan het eind van de Hoogezijde.

Schagen had vroeger ook een *gasthuis* op de Noordzijde van de Molenstraat. In 1620 werden daar nog 40 personen verpleegd. Het gebouw raakte echter deerlijk in verval; men zag tegen de reparatie op en ging tot slooping over. Evenals alle plaatsen van eenig belang, kon Schagen ook zijn *Schutters-Doelen* toonen. Daar kwamen niet alleen in tijd van nood, maar ook op bestemde uren Schagens weerbare mannen te zamen om zich te oefenen of om anderen van dienst te zijn.

In 1665 werd de Doelen opgeheven, omdat (het woord is weer aan Burger) „men bevond deze zake niet van noden te zijn en reets vele ongelukken en misslagen daaruit voort quamen”. Of kan en kroes ook wat al te lustig rondgingen?

Bier wordt en werd nu eenmaal in Schagen gretig gedronken. Van de vroegste tijden af leverden Haarlem en Alkmaar een flink aandeel. Het aantal bierstekers (handelaars in bier) was enorm voor zulk een plaats; wij moeten hierbij echter denken aan de vele bloeiende dorpen rondom Schagen en aan de drukke markten. Opgaven van het aantal bierstekers en van het jaarlijksch verbruik doen bijna vermoeden, dat elke Schager bier verkocht.

Het werd van regeeringswege dan ook noodig geoordeeld den Heer van Schagen in de zaak te bemoeien. Deze gaf grond op erfpacht en op de *Bierkade* verrezen negen huizen van kelders en gemakken voorzien. Daar en daar alleen mochten voortaan bierstekers wonen.

Veerhuis te Schagen, H. Travenier, 1785.

Tot de Heerlijkheid Schagen behoorden: Schagen, Burg-horn, Haringhuizen, Barsingerhorn en Kolhorn. Schagen zelf bestond uit Schagen, de Schager gehuchten. In Burgers tijd vond men in de Heerlijkheid de volgende straten, wegen en wijken:

Schagen. de Hoep, Molen-straat, Hooge-zij, Laage-zij, Heere-straat, Plaats, Nieuwe-straat, Papen-brug, Noord, Trentgarst, Loed, Bier-kay.

Schagensgehuchten. Nesch, Keinsch, Lagedijk, Grootewal, Lutjewal (Lutje is klein; vg. Lutjewinkel), 't Jallewal, 't Derpe, Tolke, Aven-Dorp, Cornelisjewerf, 't Wad, 't Jaars-dorp, d' Haaler, d' Sneeve, Hemkewerf (werf is hoogte, wal), 't Zuege-buurtje, d' Miede, d' Lollebreg, Meene-weg, Ouwe-dik, Priggedik, Muggenburg, Col-ooger-verlaat.

Barsingerhorn. De Hemme, De Kreil, Pool-land, (Pool-pool?) (Mijldijk), Tinne, 't Hoogeland, Noordhorn, (horn-hoorn-waarsch-bocht, hoek; vg. vele plaatsnamen op horn en hoorn), Grim, Leek, Stins.

Haringhuizen. Hooge-biere, d' Wester Moerbeek, Kieftenburg, Jerusalem, Jericho, Emaus.

Kolhorn. d' Horn, Heeren, Nieuwe-straat, Agter de Keeten, Honde-buurt.

Burghorn. Burghorn.

In de Heerlijkheid stonden (wij moeten het gelooven; want Burger, die alles, „afgetreden” had, leert het ons) 887½ zegge 887 en een half huis. Het Col-ooger-verlaat had de eer van het halve huis; het zal er niet trotsch op geweest zijn; want meer huizen waren er niet op het Verlaat. Jammer, dat de kronieken het halve huis zonder spreken voorbijgaan.

Met betrekking tot politie en justitie stond Schagen in den beginne onder Medemblik. Later kreeg het een eigen baljuw; daartoe werd gewoonlijk de Heer van Schagen verkozen, die daardoor zijn jaarlijksche inkomsten met eenige duizenden vermeerderd zag.

Volgens Burger hadden de Heeren van Schagen 't *jus prima noctus*; in stede van hun recht uit te oefenen zouden ze den bruigom een premie hebben laten betalen. Andere oorkonden weerleggen dit; Van der Aa spreekt het stellig tegen.

De Polder van Schagen

wordt ingesloten door: West-Friesche dijk, Wadsweg, Banscheiding, Lutkewolderweg, Zijdewinddijk en Oudendijk. Ten Oosten van den polder vindt men dus geen dijk. Van der Aa zegt dan ook: „De tijd van bedijking van dezen polder, zoo die ooit heeft plaats gehad, moet van zeer oude dagteekening zijn, dewijl hij geheel tot het zoogenaamde oude land in die streken behoort en hij ook slechts van drie zijden omringd is. De polder beslaat eene oppervlakte van ruim 1661 bunders.

De Schager Kogge bevat al het land, vroeger behoorende tot de Heerlijkheid, dus Schagen, Burghorn, Barsingerhorn, Haringhuizen en Kolhorn.

Deze bedijking beslaat eene oppervlakte van ruim 3384 bunders.

De Schagermeer, vroeger een meer tusschen Schagen, Grootewal, Bronkelerdijk en Breekom, is sedert onheugelijke tijden droog en beslaat eene oppervlakte van 100 bunders. De meer maakt natuurlijk deel uit van den Schager polder. Van der Aa teekent bij Schagermeer aan „onbehuisde polder”.

De Schagerwaard of Het Witsmeer werd in 1632 bedijkt. Het Witsmeer werd in 1607 door de gezamenlijke schuldeischers van Lomoraal Graaf van Egmond bij decreet van 't Hof van Holland verkocht. De koopers kregen het recht (indien het meer ooit bedijkt mocht worden) van eenige tienden, bijv. dat van de tiende schoof. De koopers lieten het meer echter voorloopig meer blijven en verpachtten het vischwater. In 1630 wendden zij zich tot de Staten van Holland en kregen verlof tot droogmaking.

De oevers van het meer waren echter te week om tot fundament voor den ringdijk te dienen; daarom werd den ondernemers toegestaan het omliggende land, voor zoover nodig, te onteigenen. Een en ander gaf aanleiding tot eigenaardige verwickelingen; de eigenaars hadden rechten (volgens koop), verplichtingen (wegens drooglegging en onteigening.) Het werk werd terstond (1630) aangevangen en in 1632 voltooid. De polder beslaat 527 bunders en werd van de drooglegging af bemalen door vier molens. Het bestuur zou bestaan uit Dijkgraaf en drie Molenmeesters.

Het Schagerwiel, een vischrijke poel, even ten Z. W. van Schagen, beslaat eene oppervlakte van 5 bunders. Wij hebben niet kunnen vinden, wanneer de poel is ontstaan. Van der Aa spreekt alleen van een inbraak der zee.

Chronologisch Overzicht.

- 334. Eerste berichten omtrent Schagen.
- 1168. De burgers van Haarlem en Alkmaar plunderen Schagen.
- 1219. Tocht naar Damiate; de marmeren pilaren later in het slot aangebracht.
- 1394. Willem, eerste Heer van Schagen.
- 1402. Preveligie van vrije week- en jaarmarkt.
- 1415. Schagen ontvangt stadsrechten.
- 1427. Het recht van wind en grint.
- 1440. Het Slot gebouwd.
- 1460. De kerk gebouwd.
- 1473. Willem, eerste Heer van Schagen sterft.
- 1477. Aanval op het slot; willekeur en opzet van Albrecht van Schagen.
- 1480. Albrecht sterft.
- 1491. Kaas- en Broodspel.
- 1492. Oproer in Schagen en elders, wegens drukkende belastingen.
- 1517. De Zwarte Hoop.
- 1519. Een kapel aan de Keins gesticht door Idorus, Heer van Schagen.
- 1534. Willem Wiggersz. van Barsingerhorn op het slot onthoofd.
- 1548. Willem van Schagen sterft.
- 1555. Aan burgemeesteren van Schagen wordt het recht verleend de uitgaande brieven van het wapen te voorzien.
- 1568. Dirk Maartense van Schagen te 's-Gravenhage gevierendeeld.
- 1470. Pastoor Sybrand te 's-Gravenhage gewurgd.
- 1573. Gijsbertus Johannes, de eerste predikant, afgezet.

- Michiel Krok op het slot onthoofd.
1575. Koppen Kornelisz. en anderen op het slot gepijnigd.
1603. Eerste paardenmarkt.
1605. De Schutters-Doelen gaat te niet.
1607. Het Witsmeer verkocht.
1614. Catharina van Schagen sterft.
1615. Margaretha van Schagen sterft.
1617. De gebroeders Tate en Huibert Philips maken zich beroemd door de kunst om planken aan elkander te hechten. (Zoogenaamd ploegen en messen en potdekselen.)
1618. Jan van Schagen sterft.
- 1617—1619. Verfraaiing der kerk.
1627. Jan Pietersz. Douw, landmeter te Leiden, ontwerpt een kaart der Schager Koggen.
1630. Anna van Assendelft sterft. Het koor der kerk versierd.
1632. Het Witsmeer drooggemaakt.
1640. Het gasthuis gaat te niet.
1644. Arnoldus Bornius vertrekt naar Woerden.
1648. Anna van Metenesse, gemalin van Willem van Schagen sterft.
1658. Willem van Schagen sterft. George van Cats koopt de heerlijkheid.
1660. De preekstoel in de kerk geplaatst.
1661. Verbod op het naslaan der Schager messen.
1668. Vorstelijk bezoek.
1675. In 't vischhuis wordt den 12en Maart een kabeljauw verkocht, wegende 54 pond voor 5 gld. De tarwe geldt 3 gld. 15 st. per zak. De Heerlijkheid wordt in „De Roode Leeuw” geveild en gemijnd door P. C. Gartmolen voor 56000 gld.
1676. De Heerlijkheid wordt te 's-Gravenhage in veiling gebracht en gekocht door Floris Carel van Beieren voor 170.000 gld.
1686. Albert de Waard in de Wildeman, koft een schaap tot Twisk voor 9 dukatons, en heeft het tot Schagen geslagt: 't Schaap woog levendig 254 pond, eer 't dood wierd (sic!) 't schaap hadde 40 pond smeer, 11 pond wol, en 't woog zonder longstralen 117 pond zwaar”. (Burger.)
1687. Zondag 12 Maart collecte voor de uitgewekene waalsche predikanten; opbrengst f 551 15 st. (!) Het Advys Jagt.”
1691. Floris van Beijeren, Heer van Schagen, feestelijk ingehaald en onthaald in De Roode Leeuw.
1699. Floris van Beijeren sterft.
1703. Volkstelling; aantal inwoners 1464.
1706. Slag bij Ramelies. Dirk Floris van Beieren sneuvelt.

1707. Franciscus Paulus Emilius, graaf van d'Oultremont, huwt met Maria van Beieren, vrouwe van Schagen.
1708. Dirk Burger telt de huizen in en om Schagen.
1731. Het vroegere raadhuys op 't Marktveld afgebroken.
1785. Kerk en toren door het hemelvuur getroffen.
1808. Het Departement der M. t. N. v. 't A. opgericht.
1821. Sieraden uit het slot naar Brussel vervoerd.

Heeren van Schagen.

Willem, begiftigd 1394	†	1473.
Albert of Albrecht	†	1480.
Willem	†	1548.
Jan	†	1648.
Willem	†	1658.
George van Cats door aankoop		1658.
Floris Karel van Beieren door aankoop	†	1699.
Dirk Floris van Beieren gesneuveld		1706.
Frans, Paul, Em. graaf van d'Oultremont door huwelijk		1707.

Haringhuizen

Het woord Haring in Haringhuizen is zeer waarschijnlijk een verbastering van Heeren. Het dorp ligt niet verre van Schagen, tusschen hetzelfde Barzingerhorn en Oud-Niedorp. Het behoort ten opzichte der Reegeringe onder het Regtsgebied van Barzingerhorn. In het dorp stonden omtrent het jaar 1708 zeven-en-twintig, en in de gehugten elf, te zamen agt-en-dertig huizen. Wegens het Kerkelijke werd hier in het jaar 1574 de eerste Predikant beroepen, hebbende dit dorp van het jaar 1685 tot 1691 zonder leeraar geweest, dog anders altijd zijn eigen Predikant gehad. (N. H. Arkadia).

De kerk is in 1470 gebouwd en gewijd aan de H. Willibrordus. Bij deze kerk, tekent van der Aa aan: „een oud gebouw met een grooten vierkanten tooren, welke hoogerop met een achtkantige spits naar boven loopt. Hij is geheel van steen, hoewel oud maar van goede bouworde”. De kerk was oorspronkelijk veel groter. Er bevond zich aan de noordzijde een ruime zijvleugel die in 1633 nog werd vergroot. Deze vleugel is echter in 1808 neergehaald, waarna in 1842 ook het koor is afgebroken. Haringhuizen heeft tot 1700 een eigen vissersvloot gehad.

De vroegere bewoners visten op de Noordzee met schepen die zij haringhuizen noemden. In de Westfriesche zeedijk te Kolhorn bevond zich een schutsluis, waardoor de haringhuizen naar de Zuiderzee gingen om vervolgens de Noordzee op te gaan, waar bij de Shetlandse eilanden de visserij werd uitgeoefend. In Haringhuizen konden de schepen afmeren in het

haventje vlak bij de kerk. Het ontstaan van de naam Haringhuizen wordt nog vaak in verband gebracht met deze visserij. In een van de Engelse oorlogen is echter de vloot, tegelijk met die van Enkhuizen, volledig vernietigd.

Op 24 mei 1889 werd door de heren W. Kooyman, D. Raat, C. Kooy en K. Jonker opgericht de kaasfabriek „De Toekomst”. Zes boeren leverden het eerste jaar tegen een prijs van 3 cent per liter hun melk (Het eerste jaar behaalden deze heren een netto winst van f 158,905). Aan het eind van de 19e eeuw was Haringhuizen een welvarend dorp. Het bezat n.l. een slager, een kleermaker, een café, een schoenmaker en zelfs drie bakkers. Opmerkelijk is dat het dorp sinds 1708 geen uitbreiding heeft ondergaan zodat er nog steeds 27 huizen staan.

Gezicht op het dorp Haringhuizen, H. Travenier, 1785.

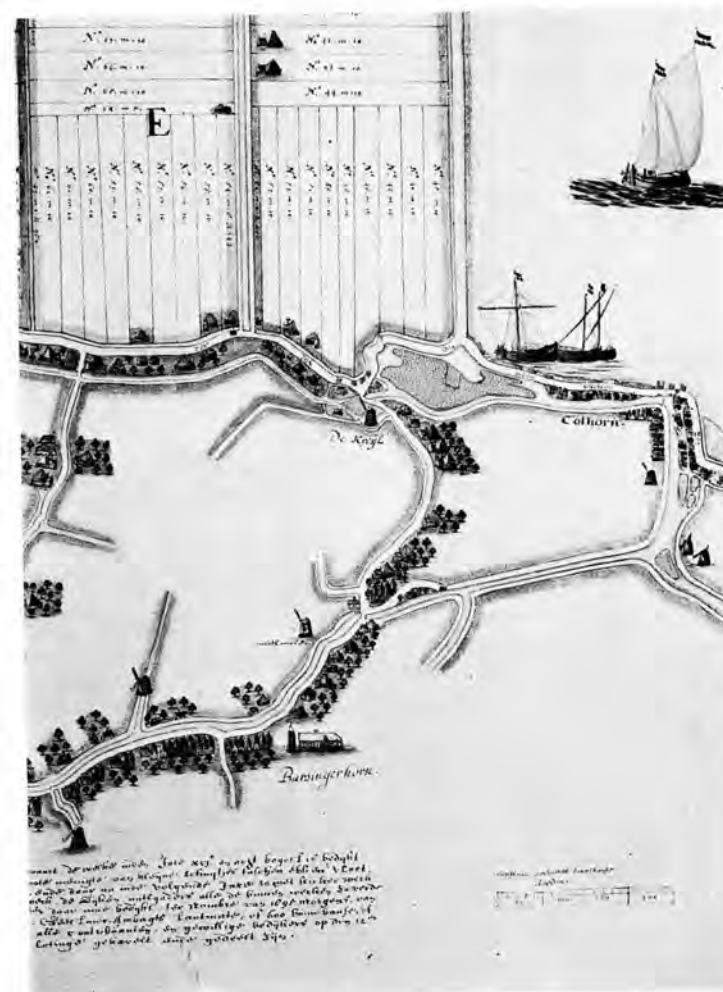
De Kreil

Dit gehucht op de grensscheiding van Barsingerhorn en Wieringerwaard ontleent zijn naam aan het voormalige Kreilerbosch. Dit was het einde van het groote woud langs Hollands westkust. De graven van Holland zouden er hebben gejaagd op beren, herten en wolven. Over het jachtrecht ontstond twist tusschen Floris II en Galo Iges Galama.

Van der Aa meldt hieromtrent:

„Het Friesche stamhuis Galama stond voorheen in hoog aanzien. Omstreeks 1100 bloeide het zoozeer, dat ze niet slechts gewone edelen, maar zelfs de graven van Holland durfden weêrstaan”.

Hun gebied grensde ook aan dat van Holland; want Gala Iges Galama geraakte daardoor in onmin met Graaf Floris de Vette. Omtrent dezen tijd had men tusschen Stavoren, Enkhuizen en Texel nog zeer vrugtbare beemden en lustige boschaadjen, die in later tijd door sterke inwateringen in den zeeboezem veranderd zijn, welke hedendaags de Zuiderzee genaamd wordt. Het bosch Kreil wordt gezegd een der voornameste van dien verdronken oord te zijn geweest en toebehoort te hebben aan het geslacht Galama, waarvan meer gemelde Iges toen ter tijd het voornaamste hoofd was. Galama, dit bosch als het zijne aanmerkende, vermaakte zich daar menigmaal met de jagt, doch dit mishagde den Hollandschen Graaf, misschien wanende, dat deze landstreek tot West-Friesland behoorde en dus tot zijn rechtsgebied. De graaf maakte althans geen zwaarigheid om op zekeren tijd den dienaeren van Galama, daar jagende, drie jachthonden met al

De Kreil.

wat ze gevangen hadden, af te nemen. Dan Galama had dit nauwelijik vernomen, of hij zwoer die daad van 's Graven goed en bloed te zullen wreken, al ware 't ook ten koste van zijn eigen leven. De Graaf ging niettemin voort met jagen in het gemelde bosch, en alzoo geviel het kort daarna, dat zij elkander ontmoetten. Galama verzuimde bij deze gelegenheid niet den Graaf met bitse woorden om vergoeding van schade aan te spreken, dreigende, zoo hem die geweigerd werd zich zelven recht te zullen doen door de wapenen, welke God en de Natuur hem geschonken hadden. Graaf Floris niet weinig gebelgd over zulk eene bedreiging, gaf Galama te verstaan, dat hij meer eerbied en vooral geen bedreigingen van hem verwacht had, doch deze, daardoor niet in het minste verwaard, duwde hem toe, „zoo waarlijk ik een edele vrije Fries, (Ela Fria Friesena) geboren ben, zal ik het mijne tegen uwe overweldiging beschermen, of het zal mij aan magt, maar niet aan wil ontbreken”, en meteen zijn zwaard ter schede uit-trekkende, bracht hij daarmede den Graaf eene wond in den rechterarm toe. 's Graven edellieden trokken, dit ziende, mede hunne zwaarden en beschermden hunnen heer; doch zoo, dat twee van hen, die zoo frisch eene daad van den Fries niet verwacht hadden, er het leven bij inschoten; terwijl Galama zelf mede van het leven beroofd werd.

Dit zoude in het jaar 1112, of eenige jaren later gebeurd zijn.” Het Kreilerbosch werd in 1175 door de Zuiderzee verzwolgen.

Barsingerhorn

werd in 1415 door graaf Willem tot stad verheven; het stederecht werd later door de Heeren van Schagen bevestigd. De kerk doet aan oude bouworde denken; de eerste predikant voor Barsingerhorn—Haringhuizen was H. Oudenhoff. De vrijheer van Schagen had in zake beroep het jus praesentendi. De Doopsgezinden hadden twee kerken: De Vlamen te Wieringerwaard. (Nieuwe Zijpe), de Friezen te Kolhorn. Deze onderscheiding bleef bestaan tot 1828. Onder den in 1813 te Barsingerhorn beroepen Ds. Hoekstra werden beiden in 1828 vereenigd en de kerken voortaan beurtelings bediend. De eerste hervormde predikant (Oudenhoff) werd in 1574 be-roepen. Van 1637—1644 was de plaats vacant.

In 1517 werd de plaats door de Geldersche Friezen met vernieling bedreigd; zij kocht zich met een hooge brandschatting vrij.

Regtshuis te Barsingerhorn, C. Pronk, 1728.

Het raadhuis is gebouwd in 1622.

Het bestuur van Barsingerhorn, Haringhuizen, Kolhorn bestond uit zeven schepenen.

Op het eind der vorige eeuw bloeide deze plaats door de vlasteelt; in 1799 werd een vlasrederij opgericht; haar bestaan was echter van korten duur.

Kolhorn

Kolhorn betekent volgens overlevering spookhoek. Horn werd in vroeger tijden gebruikt om een uitspringend deel van het land in zee aan te geven. Kol zou een verbastering van col of spook zijn. Kolhorn was dus een plaats waar de zee flink te keer kon gaan. Deze zee, de Zuiderzee, heeft lange tijd het dorp omgeven en in belangrijke mate haar historie bepaald. Men vindt er nog smalle straatjes vlak langs de huizen met houten gevels van het type dat overal in de vissersdorpen langs de Zuiderzee te vinden is. In de Nederlands Hervormde kerk hangt een scheepje zoals in vele kerken van vissersdorpen. Over de vroege historie van het dorp is weinig

bekend. Naar men aanneemt is het een betrekkelijk nieuw dijkdorp. Omstreeks 1300 maakt men melding van Kolhorn als belangrijke aanvoerplaats van wier voor dijk aanleg. Ter plaatse werd het wier ook als dakbedekking gebruikt. De aanvoer van turf uit de veenderijen voor onze streken heeft ook veelal via Kolhorn plaatsgevonden. De schepen kwamen vanuit zee en losten hun lading rechtstreeks in de turfpakhuizen.

Gezicht te Kolhorn.

Van agteren de oude en van vooren de nieuwe streek, Cs. Kok.

De turfpakhuizen op de Westfrieze dijk getuigen daar nog van. Turf en hout waren in die dagen de enige brandstoffen, want steenkool, briketten, olie en gas kende men nog niet. In de Westfrieze dijk heeft zich bij Kolhorn een schutsluis bevonden ten behoeve van de haringhuizen uit Haringhuizen. Deze beoefenden bij de Shetlandse eilanden de visserij. Omdat het boerenbedrijf niet lonend was toog de boer met anderen voor enige maanden per jaar ter visserij, wat goed geld opbracht. Het Poolland, dat aan de Westfrieze dijk ligt heeft dan ook zijn naam te danken aan deze Pool- of Groenlandvaarders. Later begon deze visserij minder lonend te worden en weinigen trokken er nog meer op uit. De bewoners vonden ook een goed bestaan door de buitenschepen welke de Zuiderzee moesten oversteken, te lichten, (een deel van de vracht over te nemen). Vooral ten tijde van de Oost Indië vaart werden er goede zaken gedaan. Ook was Kolhorn de thuishaven voor een aantal kustvaarders, voornamelijk tjalken, die op de Oostzee-landen voeren. In 1844 werden de Waard- en Groetpolder drooggemaakt waardoor de direkte ligging aan de zee

verloren ging. Een verbinding met de Zuiderzee bleef echter behouden door het uitgraven van het Kolhornerdiep. Op de drooggemaakte gronden vonden de mensen hun nieuwe werkring. Als het vlas en de meekrap, wat daar veel werd verbouwd, gereed was, leefde de scheepvaart weer op. Ook bleven enige tjalken nog varen om turf aan te voeren vanuit de veenderijen.

De kerk werd gebouwd in 1646 en in 1710 stonden er reeds 177 huizen. De 15e september 1788 werd Kolhorn door een hevige brand geteisterd. De gehele Nieuwe Streek brandde af, waarbij 24 huizen en de kerk, ook de Doopsgezinde, verloren gingen. De brand ontstond in een bakkerij voorbij de Keetebrug. Door de gebrekkige blusmiddelen kon de brand een geweldige omvang aannemen, niettegenstaande de hulp die vanuit de omringende dorpen werd geboden. De nieuwe kerk werd 25 maart 1792 ingewijd. De doopsgezinde kerk werd niet herbouwd.

Winkel

In 't Jaer ons Heeren IXC naer
 Ende XCIII voorwaer/
 So wert de Keyser vercoren/
 Die derde Otto als wijt horen.
 Lutgaert/ Gravinne van Hollant/
 Was syn moeye/ dats becant
 Int selve jaer begonste riesen/
 Ende striden nie Westvriesen
 Jeghen den Graeve Aernoude/
 Die haer here wesen soude/
 Op Winkelmeet dat si doe quamen
 Die Grave entie Vriesen te samen:
 So dat hi op hem quam met here/
 Ende bleef verslegten in die were
 Met grote menge van den sinen/
 Dat de scade ende zeer te pinen
 Den Lande wert een langhe stonde.

(Melis Stoke).

Uit het bovenstaande blijkt, dat omstreeks het jaar 1000 Winkel bekend stond onder den naam Winkelmeet. Winkel is hoek en meet is meeden, mieden is weide of hooiland. (vgl. Eng. meadow).

Volgens Melis Stoke zou de slag bij Winkel tusschen graaf Arnoud en de West-Friezen in 993 zijn geleverd; anderen stellen hem omstreeks 998.

Arnoud werd verslagen. Volgens de overlevering hadden zijne troepen gebrek aan goed drinkwater; op het gebed van den graaf opende zich een put. Van der Aa vertelt, dat de put in 1842 gereinigd werd en voortaan goed drinkwater leverde.

In 1169 werd de plaats verbrand door den heer Van Egmond, omdat die van Winkel brand te Alkmaar hadden gesticht.

In 1180 werd de plaats opnieuw in asch gelegd door Floris III. Deze graaf werd omstreeks 1165 in een strijd tegen de Vlamingen gevangen genomen en te Brugge gekerkerd. Van zijn afwezigheid maakten de West-Friezen gebruik; zij deden een inval in Holland. Verschillende plaatsen, waaronder ook Winkel, moesten hiervoor later boeten.

In 1195 was Winkel betrokken in de geschillen tusschen Graaf Dirk VII en de West-Friezen (zie het volgende artikel). In 1517 werd Winkel door de Geldersche Friezen gebrandschat.

De kerk was gewijd aan de H. Lucas en werd of door den Paus of door den Dom van Utrecht begeven. Zij stond „dicht bij den West-Frieschen dijk en had een laag, vierkant torentje met een zeskante spits”. De later gebouwde kerk werd in 1843 afgebroken, de tegenwoordige werd in 16 Juni 1844 ingewijd. De eerste predikant van Winkel was Gerrit Jans Ruyer, die een jaar na zijn bevestiging werd ontslagen (1574). In het jaar 1649 verbrandden te Winkel acht huizen en het raadhuis. Het nieuwe raadhuis wordt door Van der Aa beschreven als: „een net —, met een houten torentje, hetwelk vierkant uit het dak rijst, hooger op met een lantaarn gedekt en van een uurwerk voorzien.”

Winkel is de geboorteplaats van professor Hendrik Engelijs Weijers, hoogleeraar in de Oostersche Talen te Leiden. geb. 1805†1844.

Nieuwe- en Oude Niedorp

Niedorp werd oudtijds Yerop of Nijendorp geschreven. Het onliggende land wordt als zeer vruchtbaar geroemd. De kerk te Nieuwe Niedorp was voor de hervorming gewijd aan den H. Martinus. In 1514 werd de pastorie bewoond door Simon Willemszoon; deze heeft enkele geschriften nagelaten, waaruit blijkt, dat het kerkelijk ambt aldaar begeven werd door de graven van Holland, de bevestiging onderteekend moest worden door den proost van West-Friesland. De eerste predikant was Pieter Dirksz. (1573—1581). Van der Aa gewaagt van de R. K. Kerk in het Veld, als een oud, vervallen gebouw, zonder toren, doch van een orgel voorzien.

In de Hervormde Kerk vindt men het volgende grafschrift: Hier ligt begroven Dirk Rembrands van Nierop. Mr. in de Wistkunst.

Oud 72 jaren.

Hier rust dat schrandere hoofd,
Die d' eclips regt verlichten,
D' Astronomie wist te stichten,
Zijn glorie nooit verdoofd,
Hij toont ons, dat de Zon
Stil stond, d' aardkloot draaide,
En hoe de dwaalder zwaaide,
Uit ware wijsheids bron. —
Schoon menig hier mee spot,
Zijn wijzer der planeten
Doet elk de waarheid weten:
Nu rust zijn ziel bij God.

Oude Niedorp, H. Travenier, 1793.

Dirk Rembrands, schoenmaker van beroep, was een vlijtig beoefenaar der sterrenkunde en zeevaartkunst. Hoewel hij in zijn dorp en bij zijn leest bleef, maakte hij zich door zijn uitgaven over genoemde wetenschappen beroemd. Hij leefde van 1610—1682.

De kerk te Oude Niedorp was gewijd aan den H. Werenfridius. Hier bevond zich eertijds het schoonste doopvont uit geheel ons land.

In 1738 werd de kerk van een nieuwen toren voorzien; deze begon al spoedig naar het Westen over te hellen en nam de kerk mede; daarom werd de spits eraf genomen. In 1814 werd de toren afgebroken, de kerk vernieuwd en op de Westzijde van een houten spits voorzien. In het koor dezer kerk, dat langen tijd tot schoollokaal diende, vindt men een gemetselden steen, die herinnert aan Arnoldus Numan. Deze Numan werd in 1794 beroepen en was tot 1831 werkzaam als predikant en schoolopziener. Dit gedenkteken werd daar in 1844 geplaatst door de onderwijzers uit het district.

Voor 1813 had de gemeente geen eigen predikant, en werd de dienst door den ring waargenomen. In 1813 werd beroepen Johannes Michielse Bakker, die in 1831 naar den IJp vertrok. Nu bleef de plaats vacant tot 1841. Den toen beroepen predikant J. T. Taconis werd de verplichting opgelegd tweemaal te Nieuwe- tegen eenmaal te Oude Niedorp op te treden.

De Niedorper-kogge, thans ten N. O. grenzende aan den Waard- en Groetpolder, paalde voorheen met den Westfrieschen dijk aan de Zuiderzee.

Hiertoe worden gerekend, behalve de Niedorpen, Zijde-wind en Winkel, te zamen 3754, waarvan 3705 bunders schatbaar land.

Het Niedorper Verlaat is in de geschiedenis bekend door het gevecht, hetwelk daar den 9en October 1799 werd geleverd tusschen de Hollanders en de Engelschen. De onzen werden met een aanzienlijk verlies afgeslagen en trokken onder den majoor Achenbach naar Heer Hugowaard.

Bruyn schrijft in zijn Noord-Hollandsche Arkadia: „Al in het jaar 1180 wierd Niedorp verbrand, en in het jaar 1192 vond Alyd, de Huisvrouw van Graaf Dirk, het haar interest met de Niedorpers een verbond te sluiten, gelijk zulks mede geschieden in het jaar 1299 met die van Niedorper Ambagt”.

Wij lezen hieromtrent elders:

Adelheid of Alyd, dochter van Diderik, Grave van Kleef, gemalin van Diderik den Zevende, Grave van Hollandt, Zeelandt, enz. was een vrouw van ongemeene kloekmoedigheid, die met een mannelijke dapperheid eenen veldslag zou hebben kunnen bijwoonen en bestieren. Toen gemelde haren Man, Grave Diderik, 't eener tijdt wierdt aangetast van tweederlei vijanden, namelijk van Grave Balduijn van Vlaanderen en Henegouwen, en van de Drechter (lees West-Vriezen,) onder Jonkheer Willem, broeder van den graaf, was hij in beraadt (lees tweestrijd) wien van tweeën hij eerst te keer gaan of aangrijpen zou.

Na genomen beraadt en besluit, verdeelt hij zijn krijgsmagt in twee hoopen. Met den eenen trok hij in persoon op tegen Grave Balduyn: den anderen hoop en 't beledigt beval en betrouwde hij aan zijne gemalinne Adelheid tegen de Drechter Friezen. Het ontbrak haar aan geen hart en moedt, om de vyanden onder de oogen te zien, en eenen Veldslag te wagen; echter vond zij het raadzaam list te gebruiken, vermits in den Jonkheer een onverzaagt hart stak, en de Vriezen een stoutmoedig en hartnekkig Volk waren. Adelheid kocht deshalven de Vriezen met geldt om, en kreeg hen op hare zijde, trok vervolgens op Jonkheer Willem aan en leverde hem in 1195 slag, dicht bij Alkmaar, het gevecht was fel, en 't stond in den aanvang twijfelachtig, naar wiens kant zich de zege wilde wenden, tot dat dit van Nieuwendorp (of Nieuwdorp) en Winkel, met hunne Vaandelen verraderlijk tot de Hollanders overliepen, die nu aanstonds op de nu ontblootte zijde hunner vijanden vielen, en voort van achteren en vooren indrongen, dezer wijze werdden noch de overige Vriezen een groote nederlage toebrecht.

Ook Melis Stoke verhaalt, dat die van Winkel en Nyedorp aan Jonkheer Willem ondermiet waren; dit ondermiet betekent door omkoopning afvallig gemaakt.

Bruyn vermeldt verder, dat de Niedorpen in 1517 door de stroopende Geldersche Friezen gebrandschat werden en dat in 1641 te Oude Niedorp zeven huizen op den Horn verbrandden.

Wieringerwaard

De Wieringerwaard, oudtijds Wierinklandt genoemd, was tot de 13e eeuw een vastland, verbonden met Texel en Wieringen. Met de geweldige stormen in het jaar 1260 scheurde het land stuksgewijze los en werd door de golven bedekt. Wel kwam het bij lagen waterstand boven, maar de grond was zoo week en slijkerig, dat aan bedijken in den beginne niet werd gedacht. Na de indijking der Zijpe strekte Wierinklandt zich als een „Slijk landt” ten N. O. van dezen polder uit. De Slikkerdijk draagt zijn naam dus niet ten onrechte en de Wieringerwaard wordt nog altijd zeer juist „Het Slik” genoemd.

In 1597 verleenden de Staten van Holland aan Adriaan Maartensz. (van) Koetenburg te Alkmaar octrooi tot het bedijken van den grond. Het werk werd terstond begonnen; want bij het octrooi was bepaald, dat de indijking binnen zes jaren tot stand zou komen. De ondernemer had echter met drie bezwaren te kampen: gebrek aan arbeiders, geaardheid van den bodem en gebrek aan grondstoffen voor de dijken.

In 1603 werd dan ook een uitstel van zes jaren gevraagd en toegestaan. In 1609 lag reeds een groot gedeelte droog, hetwelk zich door het wier, dat in den drassigen ziltten bodem welig opschoot, als een groene weide uitstreekte. De kaai of zomerdijk bood echter slechts zwakken wederstand en de winterdijk vorderde langzaam.

Men zón op andere middelen. Vanaf de Zijper Noorder-sluís werd een gemetselde steenglooïing aangelegd in N. O. richting. (Overblijfselen van dezen muur worden nog gevonden, o.a. in de Groote Buurt). Ten noorden van deze muur

werden schelpen, steenen, wier, rijs enz. over een aanmerkelijke breedte aangebracht en vast en diep in den grond gestampt.

Er werd een tweede uitstel van 5 jaren gevraagd; de dijk, die intusschen op vele plaatsen begon te verzakken, werd in zijn fundamenten versterkt en op de hachelijkste plekken liet men schuiten zinken. De arbeid werd beloond: in 1617 lag de polder droog en waren 1882 morgen land gewonnen. De grond was van uitstekende qualiteit. In 1708, dus een eeuw later, stonden er reeds 149 huizen, vijf watermolens, een meelmolen en een kerk.

Den 21 Augustus 1637, brak tegen middernacht een hevig onweder los. Evenals op de meeste plaatsen in het Noorderkwartier vielen ook in Wieringerwaard ongelukken voor. Een huis aan den Notweg werd door den bliksem getroffen; de bewoners, man, vrouw en 4 kinderen, kwamen in de vlammen om. Dirk Burger verhaalt in zijn kronijk van Medemblik dat, „het de eerste doode lijken waren, die in de Wieringerwaarts-kerk begraven wierde; op haar grafsteen leest men huden (**) nog dit volgende:

Jan Gerritsz. liet het lijf
En Maritje Gerrits het leven,
Door 't vuur dat ons God
Van boven heeft gegeven.
Met hun 4 kinderen,
Treurt om haar dood niet meer.
Zij leven door den dood,
In vreugd bij God den Heer.”

(**) Wij hebben vergeefs naar dezen grafsteen gezocht.

In 1775 werd de Wieringerwaard met totalen ondergang bedreigd. Bij een zwaren storm werd een gat in de Noorddijk geslagen en gingen 8000 palen van de zeewering verloren. Het onheil werd door krachtdadig optreden echter tijdig voorkomen.

Van de voornaamste gebouwen in dezen polder vindt men reeds vroegtijdig vermeld: De hervormde kerk (1634), het polderhuis (1630), de doopsgezinde kerk (1654). De eerste predikant, Johannis Megapolanis, werd in 1634 beroepen en vertrok vier jaar later naar Sneek.

De Paludanusmuur of -weg.

In 1776 heeft de Alkmaarse regent Mr. Rutger Paludanus een aantal Oudheid- en Natuurkundige verhandelingen doen verschijnen met betrekking tot „West-Vriesland of het Noorderkwartier”. In zijn derde verhandeling bericht Paludanus over een „ouden muur of weg van Duifsteen in en buiten de Wieringerwaard”. Een aantal bijzonderheden uit deze ver-

handeling ontlenen wij aan het gedenkboek „De Anna-Paulowna 1846-1946”.

Toen dijkgraaf en heemraden van de Wieringerwaard hadden besloten om te onderzoeken of de slikgronden buiten de zeedijk tussen Kolhorn en Nieuwe Sluis voor inpoldering geschikt zouden zijn, peilde de bemanning van een bootje met bestuursleden bij de inspectie van 25 Augustus 1772 iets hards, dat er door het heldere zeewater uitzag als enig muurwerk, ruim een voet diepliggende. Hij was zeventien voet breed en voor zover men kon nagaan van vijf tot tien voet hoog, met steil aflopende kanten. Bij nader onderzoek bleek ook op tal van plaatsen in de Wieringerwaard, nu eens anderhalve dan weer drie of vier voeten onder het maaiveld overblijfselen van deze muur aanwezig te zijn. Deze vindplaatsen bleken nagenoeg op een rechte lijn te liggen. Paludanus liet vele opgravingen verrichten, maar gaf toe dat men niet overal in dit „kostelijke” land kon graven. Bijvoorbeeld niet onder het huis van de schoolmeester dat volgens de kaart precies op de muur gebouwd moest zijn. De gedroogde brokstukken van deze muur deden Paludanus bijzonder denken aan duifsteen. Hij nam dan ook voorshands aan dat het hier een muur of weg betrof van een soort duifsteen, die door de eeuwenlange inwerking van zeewater poreus was geworden. Ook bij Medemblik wist men van het bestaan van een muur, acht voeten onder water, bij de ondiepte van Gamles. Alle kaagschippers meden deze plek als hun schip zwaar beladen was. Paludanus twijfelde er tenslotte niet aan dat zijn muur zich uitstreckte van de duinen bij Callantsoog tot voorbij Medemblik. Aan de samenstelling, ouderdom en functie van de muur heeft Paludanus vele bladzijden gewijd, zonder tot een definitief oordeel te komen. Hij oppert tenslotte dat het hier een Romeinse muur betreft of een grote weg waarlangs zich de oude graven verplaatsten. Op grond van latere vondsten neemt men heden ten dage aan dat de muur van Paludanus een waterkeering is geweest, opgebouwd uit aarde vermengd met wier. Het is waarschijnlijk dat de Paludanus dijk tot in de twaalfde eeuw dienst heeft gedaan⁶ om de stormvloed van het Noorden te keren.

Ordonnantien

Van 't tappen van Wijn ende Bier.

Niemand en sal mogen, sonder consent van Balliuw ende Schepenen, eenige Wijnen of te Bieren inleggen om te Tappen, Slyten ofte Venten, op de Verbeurte van de selve Wynen ende Bieren, ende-daar-en-boven een Mulcte van drie Guldens

voor d'eerste reyse, ende voor de tweede reyse ses Guldens, t' appliceren een derden deel voor den Aanbrenger, ende twee-derden-deel voor den Balliuw, ende dat so dik ende menigmaal dat bevonden sal worden, ende van agt tot agt dagen te mogen Bekeuren.

Alle Waarden ende Herbergiers sullen gehouden wesen, tot alle tyden den Balliuw, geklopt hebbende, datelyk in te laten, om 't Huys te visiteeren, sonder eenig tegenstand, op de Boete van twintig Guldens, ende Arbitrale correctie.

Indien ymand in een Waards Huys ofte Erve werd gequest, dat er de Dood na volgt: sal den selven Waard syn Neeringe worden Gesuspendeerd, ende daar-en-boven Verbeuren een Boete van twintig Guldens.

Van de Bakker .

In den eersten sullen de Bakkers geen Brood mogen bakken, 't zy om te Verkoopen, ofte voor de Huys-lieden, andere als van twaalf ponden, Alkmaars Gewigte de heele, halve ses ponden, op de Boete van ses Stuyvers op elk Brood 't welk te ligt bevonden sal worden boven de Verbeurtenisse van de ligte Brooden; Ende sal den Balliuw t'allen tyden mogen gaan wegen, als 't hem beliefd.⁷

Hem, dat sy geenige Brooden hooger sullen mogen Verkoopen, als haar sal werden aangeschreven, ende de Brooden sullen werden geset, op Pene van elk Brood, 't welk sy hooger als de Settinge souden mogen Verkoopen, te Verbeuren drie Guldens voor de eerste reyse, voor de tweede reyse ses Guldens, ende voor de derde reyse op Arbitrale correctie.

Ende opdat de Koopers den prijs van tijd tot tijd sullen mogen weten, so sullen de Schuyt voeders gehouden syn, alle acht dagen van den Secretaris van de Wieringer-waart, binnen Alkmaar te comen halen een Billiet van den prys van de Brooden, ende de selve op de Waart aan te slaan, op Pene zo sy onwillig zijn deselve te halen, voor de eerste reyse te Verbeuren tien Stuyvers, de tweede reyse dertig Stuyvers ende de derde reyse op privatie van hun Veer.

Van de Bedelaars.

Alle Bedelaars, Land-Loopers, Vagebonden, so wel Mannen als Vrouwen, Jonk ofte Oud, en sullen vermogen in de Wieringer-Waert te gaan Bedelen, nogte vernagten, op Pene van datelyk geapprehendeerd, ende daar over na gelegentheid der Saken gestraft te worden.

II. Dat geen Waarden, of andere Personen, vermogen

sullen Bier, Wyn, Brandewyn, of andere gedistilleerde Wateren te verkoopen, aan de Bedelaars, 't zij Man of Vrouw, Jonk of Oud, op een Boete van vijf-en-twintig Guldens, alles onverminderd het Placcaat van de Ed. Mog. Heeren Staten, op 't Stuk van de Bedelarye gemaakt.

Van Ordre op den Brandt.

Om alle ongeluk van Brand te voorkomen, is geordonneert, dat geene Haert-Steden, Ovens ofte andere Vuer-plaetsen naarder aan 't Hoy, Stroo, Spaanderen ofte andere haast-branden, de Materie sullen mogen werden gesteld, als op seven Voeten na: Ende indien eenige Schoorsteenen nader aan 't Hoy ofte Stroo stonden sullen deselve Schoorsteenen van onder tot aan de solder toe, dik moeten syn niet min als een Steen, op Pene van twaalf Guldens.

Alle Inwoonders sullen gehouden wesen, des Winters alst vriest een Byt te maken, voor ofte agter inde naaste Sloten van haar Huys, van ses Voeten in 't Vier-kant, op de Boeten van thien Stuyvers, van dag tot dag te mogen bekeuren.

Niemand en sal vermogen eenige houtte Schoorsteenen in syn Huys te maken, ende die alreede gemaakt zyn, sullen die binnen den tyd van ses weken moeten afbreken, op de Boete van ses Guldens, ende daar-en-boven 't synen kosten afgebroken te werden, ende dat van alle Huyzen staande op vijftig Roeden na aan eenige andere Huysen, Schuyren ofte Molens.

Dat ook niemand sal vermogen eenige Asch ofte Vuyligheid buytens Huys uyt te storten, waar inne eenig ongeblust vuer zy, op Pene als vooren.

Sal voorts tot kosten van de Wieringer-Waard gehouden werden een Dosyn Brand-Emmers, twee Ladders, ende twee Brand-haeken, die in tyde van nood gebruykt sullen mogen werden mits deselve weder te resticueren.

den 5 Juny, 1651.

In kennisse van mij van de Wieringer-Waart.

Secretaris,

A. C. Heemskerk.

Anna Paulowna

Hoewel de kroniek van dezen polder zich tot de geschiedenis dezer eeuw bepaalt, voegen wij volledigheidshalve eenige bijzonderheden omtrent deze jongere zuster gemeente hierbij in. Een woord van dank voegt ons aan den Edelachtb. Heer Waller, burgemeester van Anna Paulowna, voor de wellwillendheid, ons bij het verzamelen der gegevens betoond. De geschiedenis, althans de vroegste, van dezen polder is vervat in een reeks „Korte Beschouwingen van den toestand des Anna-Paulowna-Polders door J. C. de Leeuw”. De Heer Waller stelde ons deze bereidwillig ten dienste.

De Anna-Paulowna maakte voor de jaren 1130—1170 deel uit van het groote vastland, hetwelk Noord-Holland met de eilanden verbond. Hij was dus voorheen bewoond. Dit berust geenszins op bloote veronderstelling. De overblijfselen van een ouden weg (van het Westen naar het Oosten), putten, veenlagen, en wat meer zegt een kerkhof in den Oosthoek op de hoeve „De Hefboom” zijn zwijgende getuigen van vroeger leven. Het land was laag gelegen en eenmaal (waarsch. 1130) overstroomd, kwam bij eb slechts een klein gedeelte boven. De strooming door het Koegras voorzag het Westdeel van Zand; de lichtere slijkdeelen werden meer binnenwaarts gestuwd. Na de droogmaking van den Wieringerwaard hoopte zich de klei tegen den Noorddijk op. Als van zelve moest dus het Oostdeel vruchtbaarder worden dan het Westdeel. Tusschen beide liep de geul, dienende tot uitwatering van de Zijpe (Oudesluis), het Oude Veer. Toen men op het einde der vorige eeuw ernstig begon te denken over verbetering der

sullen Bier, Wyn, Brandewyn, of andere gedistilleerde Wateren te verkoopen, aan de Bedelaars, 't zij Man of Vrouw, Jonk of Oud, op een Boete van vijf-en-twintig Guldens, alles onverminderd het Placcaat van de Ed. Mog. Heeren Staten, op 't Stuk van de Bedelarye gemaakt.

Van Ordre op den Brandt.

Om alle ongeluk van Brand te voorkomen, is geordonneert, dat geene Haert-Steden, Ovens ofte andere Vuer-plaetsen naarder aan 't Hoy, Stroo, Spaanderen ofte andere haast-branden, de Materie sullen mogen werden gesteld, als op seven Voeten na: Ende indien eenige Schoorsteenen nader aan 't Hoy ofte Stroo stonden sullen deselve Schoorsteenen van onder tot aan de solder toe, dik moeten syn niet min als een Steen, op Pene van twaalf Guldens.

Alle Inwoonders sullen gehouden wesen, des Winters alst vriest een Byt te maken, voor ofte agter inde naaste Sloten van haar Huys, van ses Voeten in 't Vier-kant, op de Boeten van thien Stuyvers, van dag tot dag te mogen bekeuren.

Niemand en sal vermogen eenige houtte Schoorsteenen in syn Huys te maken, ende die alreede gemaakt zyn, sullen die binnen den tyd van ses weken moeten afbreken, op de Boete van ses Guldens, ende daar-en-boven 't synen kosten afgebroken te werden, ende dat van alle Huyzen staande op vijftig Roeden na aan eenige andere Huysen, Schuyren ofte Molens.

Dat ook niemand sal vermogen eenige Asch ofte Vuyligheid buytens Huys uyt te storten, waar inne eenig ongeblust vuer zy, op Pene als vooren.

Sal voorts tot kosten van de Wieringer-Waard gehouden werden een Dosyn Brand-Emmers, twee Ladders, ende twee Brand-haeken, die in tyde van nood gebruykt sullen mogen werden mits deselve weder te restitueren.

den 5 Juny, 1651.

In kennisse van mij van de Wieringer-Waart.

Secretaris,

A. C. Heemskerk.

Anna Paulowna

Hoewel de kroniek van dezen polder zich tot de geschiedenis dezer eeuw bepaalt, voegen wij volledigheidshalve eenige bijzonderheden omtrent deze jongere zustergemeente hierbij in. Een woord van dank voegt ons aan den Edelachtb. Heer Waller, burgemeester van Anna Paulowna, voor de welwillendheid, ons bij het verzamelen der gegevens betoond. De geschiedenis, althans de vroegste, van dezen polder is vervat in een reeks „Korte Beschouwingen van den toestand des Anna-Paulowna-Polders door J. C. de Leeuw”. De Heer Waller stelde ons deze bereidwillig ten dienste.

De Anna-Paulowna maakte voor de jaren 1130—1170 deel uit van het groote vastland, hetwelk Noord-Holland met de eilanden verbond. Hij was dus voorheen bewoond. Dit berust geenszins op bloote veronderstelling. De overblijfselen van een ouden weg (van het Westen naar het Oosten), putten, veenlagen, en wat meer zegt een kerkhof in den Oosthoek op de hoeve „De Hefboom” zijn zwijgende getuigen van vroeger leven. Het land was laag gelegen en eenmaal (waarsch. 1130) overstroomd, kwam bij eb slechts een klein gedeelte boven. De strooming door het Koe gras voorzag het Westdeel van Zand; de lichtere slijkdeelen werden meer binnenwaarts gestuwd. Na de droogmaking van den Wieringerwaard hoopte zich de klei tegen den Noorddijk op. Als van zelve moest dus het Oostdeel vruchtbaarder worden dan het Westdeel. Tusschen beide liep de geul, dienende tot uitwatering van de Zijpe (Oudesluis), het Oude Veer. Toen men op het einde der vorige eeuw ernstig begon te denken over verbetering der

Koningin Anna Paulowna.

havenwerken bij Den Helder (Napoleons Gibraltar van het Noorden) en het graven van Het Noord-Hollandsche kanaal, werden tevens plannen ontworpen tot het droogleggen dezer bezinkingen. Het bleef bij plannen; want herhaalde boringen brachten slechts zand, veelvuldig, diep en uitgestrekt zand boven. De kosten zouden de moeite niet loonen.

Eerst in 1843 vroegen de heeren Geerligs, Oudhoff en Co. concessie tot droogmaking. Het volgende jaar werd de Maatschappij tot indijking van den Westerwaard opgericht, en deze kreeg bij Kon. besluit van 29 Juli 1844 concessie, terwijl H. M. Anna Paulowna toestemming verleende, de in te dijken gronden met Haren naam te doopen. De bestuurders J. D. Zocher, C. J. L. Portman, G. H. Geerligs, L. P. Zocher, P. Langeveld Tz. en J. C. de Leeuw namen de 5000 bunders voor 20000 gld. van het domein over. Een koopje waarlijk!

Den 29 Januari 1845 sloot de maatschappij een overeenkomst met 30 personen; dezen betaalden gezamenlijk 500,000 gld., waarvoor zij in het bezit zouden komen van 1000 bunders „best kleiland in het Westdeel langs het Oude Veer.” Den 1 Juli 1845 sloot zij contract met de heeren Kerkhoven en Co. te Amsterdam, waarbij op den geheelen polder (behalve het zooveen genoemde land) een hypotheek ad 1200000 gld. werd genomen tegen 5%.

Het benodigde geld lag gereed; het werk werd aangevangen en in hetzelfde jaar werd de grond tusschen Koegras en Oude Veer drooggelegd. In 1846 werd het Oostdeel bedijkt. Van het reeds verkochte land werden 800 bunders aanvaard en in gebruik genomen; de overige 200 werden te licht bevonden. Het volgende jaar werd de Anna Paulowna Exploitiatie-Maatschappij opgericht, aan wie de vorige al hare rechten en verplichtingen afstond. Het dagelijksch bestuur Jhr. Mr. C. van Foreest, J. L. van der Burgh en Mr. A. H. van Wickevoort Crommelin, werd bijgestaan door Mr. D. J. van Ewijck van de Bilt, Gouverneur van Noord-Holland als opperraadsheer, Mr. G. de Vries Az., secretaris en J. C. de Leeuw, ingenieur.

Het Westdeel werd nu terstond in cultuur gebracht; de inkomsten door verpachting (volgens den oogst) waren in den beginne zeer miniem. Reeds in 1851 moest de maatschappij 3200 bunders wegens achterstallige rente verkopen; de hypotheek-houders ontvingen na den verkoop slechts 253545 gld. De maatschappij werd ontbonden.

Inmiddels was veel goeds tot stand gekomen: dijken verhoogd, wegen en waterleidingen verbeterd, bruggen aangelegd, 3 watermolens en een stoommachine (Ewijck-sluis) gebouwd, 2 duiker-sluizen gemaakt, het Van Ewycks-kanaal gegraven,

het Oude Veer afgedamd, afscheiding van Schermerboezem, enz. en dat alles in de jaren 1847—49.

Z. M. Willem II had den 7 Juli 1845 den polder met een bezoek vereerd; gunstig weder hadden den goeden gang der werken bevorderd; een paar stormen hadden vruchteloos hun kracht op de dijken beproefd; de heer De Leeuw had met ingenomenheid de werken geleid, zoo uitmuntend uitgevoerd door de heeren Langeveld en Co. waarlijk er was reden tot bemoediging.

En toch — hoe minachtend werd er over de nieuwe bedijking gesproken! De opbrengsten wekten eerder hilariteit en spijt dan hoop op. Aan wien de schuld? „Noch aan het land, noch aan de maatschappij,” betoogt de heer De Leeuw. Er was vooreerst gebrek aan arbeiders.

In Maart 1847 kwamen de eerste bewoners uit Herwijnen, Dodewaard, Haften enz. zich hier vestigen. Een rij huizen (De Geldersche Buurt.) stond ter ontvangst gereed der 34 gezinnen. Later ging het o zoo moeielijk meer handen aan den arbeid te krijgen.

Wel wilden enkelen grond huren, maar geld werd niet geboden; men beloofde een deel van den oogst. Het weigeren der 200 bunders en het terug vorderen der gelden had kwaad bloed gezet en den roep des polders niet verhoogd.

De verkoop ten behoeve der hypotheek-houders was niet in allen deele noodlottig geweest. De grond was in tien deelen geveild en in handen gekomen van zeer aanzienlijke mannen, meestal leden der gedissolveerde Maatschappij.

In 1850 werd een polderbestuur benoemd, bestaande uit Dijkgraaf en Heemraden en tien Hoofdingelanden.

In 1851 werd een omslag van 24 gld. per bunder geheven tot verzwaren der dijken.

In 1852 ging de polder eene leening ad *f* 250000 aan ter uitvoering van nog wachtende en verbetering der reeds bestaande werken. De leening werd grootendeels volteekend door de ingelanden.

De afd. Anna Paulowna der Holl. Maatsch. van Landbouw werd in December 1851 opgericht. Wat er dus van den polder gezegd of gedacht werd — men schreed voort.

De heer De Leeuw schrijft in het vierde Jaarl. Verslag van 1856. „Op zeer vereerenden aandrang der overige leden van het bestuur, en door aanbiedingen waardoor eene weigering bijna onmogelijk werd, heb ik besloten mij, zóóals u bekend is, sedert 1 Mei 1855 in dezen polder, met ter woon te vestigen. Ik kan volmondig betuigen, tot heden nog geen oogeblik berouw over dezen stap te hebben gehad, maar integendeel reeds veel genoeg daarvan ondervonden te hebben”.

Zooals gezegd is, werden het eerste jaar na de bedijking reeds gronden in cultuur genomen. „Eenige perceelen werden in 1846 begreppeld en in Augustus van dat jaar met koolzaad bezaaid.” Ook nam men proeven met zomergerst, haver en wikken; deze mislukten. De 90 bunders koolzaad leverden 800 mud (*f* 11.75). De hooggelegen zandgronden werden in Augustus een welige kweekplaats voor zeekoraal (*salicornia herbacea*.)

Het volgend jaar werden 600 bunders begreppeld; (op afstanden van 6 à 7½ M.) en de uitkomende gronden over de akkers gespreid. Zeekoraal, zeeaster, melkkruid en herderstas wonnen veld; het gras begon zich te vertoonen. Aardappelen gaven slecht beschot bij goede qualiteit; op de lage gronden ziek.

Haver, zomerrogge, gerst en koolzaad leverden een derde van een gewoon beschot.

De eerste schapen, voor mestmaken aangeschaft, aten de zeeplanten met graagte.

Het jaar 1848 overtrof het vorige in misgewas. Er was echter vooruitgang van het grasgewas te bespeuren.

Over het geheel hielden de zandgronden zich beter dan de kleigronden. De laatste werden neergehouden door zout en vocht; het water wilde niet wegzakken. In den zomer was het land op 3 c.M. onder de oppervlakte doornat en met een zoutkorst bedekt. Moesgroenten, aardappelen en knollen sloegen best aan, klaver weinig. Het aantal schapen vermeerderde, eenige runderen werden ingevoerd. Uitgezaaid graszaad kwam niet op.

De meening, dat „het voordeeligste zou zijn, om den grond, hoe eer hoe beter, met gras en klaver te doen begroeien en daarop schapen te houden”, won meer en meer veld.

De heer De Leeuw hamerde in zijne verslagen dan ook telkens op dit aanbeeld: (meer arbeiders, begreppelen, schapen, klaver en . . . . geduld.)

In 1854 waren in den polder 17 groote, 13 kleine boerderijen en 70 andere huizen, bewoond door 640 menschen.

De eerste school werd bezocht door 35 à 40 kinderen; het aantal kinderen had echter 120 kunnen zijn.

Het volgend jaar werd het polderhuis (woning voor den Dijkgraaf) gebouwd.

Ook werd den 25 December 1855 het bijna voltooide kerkgebouw in gebruik genomen, terwijl het logement Veerburg in aanbouw was.

Aan een in 1858 verschenen werkje „De 18e Juni 1856 en de 28e Juni 1857 door F. C. Hinlopen en J. C. de Leeuw” ontleenen wij de volgende bijzonderheden:

Zoodra zich hier bewoners neerzetten, werd de behoefte aan kerk en predikant gevoeld. Zoowel kerkelijk als burgerlijk was de bedijking bij De Zijpe ingelijfd; slechts voor enkelen was de kerk te Oudesluis eenigszins bereikbaar. In 1850 werd ter nadere bespreking te Haarlem eene vergadering gehouden door Ds. Hinlopen (Haarlem), Ds. Begeman (N.-Zijpe) en de heeren A. J. van Doorn, burgemeester van Zijpe en J. C. de Leeuw, Dijkgraaf des polders.

In 1852 vergaderden dezen opnieuw te Amsterdam met Ds. Heldring (Hemmen) en Ds. Van Marken (Amsterdam). De heer De Leeuw bracht een plan voor kerk en pastorie ter tafel (raming p.m. f 25000). Ds. Heldring stelde voor algemeene en kerkelijke collecten binnen Noord-Holland te houden.

Hiertoe werd besloten. In 1853 hadden deze collecten reeds ruim 5000 gld. opgebracht. Een verzoek aan Hoofd-Ingelanden des polders om enige ondersteuning werd (als niet op hun weg leggende) van de hand gewezen. Een der Heemraden, Jhr. Mr. C. van Foreest schonk uit eigen middelen een bunder land tot plaatsing van school, kerk en pastorie.

Den 10 Juni 1853 werd te Alkmaar publiek besteed: de bouw der pastorie en het leggen der grondslagen voor de kerk; het werk werd aangenomen door C. Vennik te Nieuwediep voor 10200 gld. Reeds den 23 Juni legde Ds. Begeman den eersten steen; de plechtigheid werd besloten met een toepasselijk woord van Ds. Heldring en psalmgezang. Inmiddels schonk het Provinciaal bestuur 5000 gld., het fonds voor noodlijdende kerken 3000 gld. Een verzoek aan de Synode om binnen het rijk een algemeene collecte te mogen houden, werd afgeslagen. Op voorstel van den heer De Leeuw wendde men zich nu tot de ingelanden, grondbezitters, in den polder. Den 24 Februari 1854 kwamen te Amsterdam bijeen de heeren: Mr. van Ewyck van de Bilt, Jhr. J. P. Teding van Berkhout, C. W. Valkenburg, P. Keer, H. Crockewit, O. W. Kerkhoven, K. Koopmans en de reeds genoemde commissie. De heer De Leeuw zette zijn voorstel nogmaals uiteen, waarop de heer Van Ewyck in krachtige woorden betoogde, dat dit verzoek niet kon en mocht worden afgeslagen en hij voor zich de gevraagde bijdrage gaarne zou afstaan. Zijn betoog vond bijval en den 11 April 1855 werd, weder te Alkmaar, de opbouw der kerk besteed. De Gebroeders Jánzen te Nieuwediep werden aannemers voor 14700 gld. Het rijk beloofde een jaarlijksche toelage ad 400 gld. voor het salaris van een te beroepen predikant, mits de gemeente een gelijke som verzekerde. Deze laatste 400 gld. werd door de ingezetenen bereidwillig opgebracht.

Den 18 Juni 1856 werd het kerkgebouw ingewijd door Ds. Hinlopen naar aanleiding van I Cor. XIV : 1. en den 28 Juni 1857 werd Ds. Pareau door hem bevestigd. Heeft Ds. Hinlopen een ziensblik gehad of was hij reeds van zoo nabij bekend met den waardigen man, wiens aandenken alle eeuwen door te Anna Paulowna in zegenend aandenken zal worden gehouden? Bevatten zij geen profetie, die woorden: „Niet te vragen wat kan ik er mede winnen, maar wat kan ik er voor opofferen?”

In 1869 wendden de ingezetenen, bij monde van de heeren De Leeuw, J. van Gijtenbeek en Waller, zich tot de regeering met verzoek om van De Zijpe afgescheiden en tot zelfstandige gemeente verheven te worden. Redenen, welke adressanten hiertoe leidden, waren:

1. De groote uitgestrektheid van Zijpe (6755 bunders) en Anna Paulowna (5000 bunders.)
2. De groote afstand van Schagerbrug, (Verkiezingen, vergadering, ontvanger enz.)
3. Het weinige onderlinge verkeer en het verschil in beider belangen, (voor leden van den gemeenteraad worden steeds Zijpers gekozen.)
4. De Zijpe zelf is niet tegen scheiding.
5. De polder kan financieel wel zelfstandig optreden, want 89 gemeenten in Noord-Holland betalen minder personeele belasting, bijv.:

Anna Paulowna (geraamd op)	f 3900.—
Callantsoog	f 996.78
St. Maarten	f 1664.30 ⁵
Oud-Carspel	f 1723.33
Petten	f 243.83 ⁵
Wieringerwaard	f 3098.34

Verder werd gewezen op zeedijken, vaarten en wegen, spoorweg, opofferingen der indijkers, eigenaren en eerste ingezetenen, enz.

Na lange overwegingen besloot de regeering dan ook tot de gewenschte scheiding over te gaan.

Rond 1860 vestigden zich een aantal „heeren” in de polder. Deze personen van voorname huize, die meer ambities hadden voor de landbouw dan voor een militaire of ambtelijke baan, hebben een voorname rol gespeeld in de verdere ontwikkeling van de poldergemeenschap. Door hun afkomst, hun opvoeding en hun kapitaal waren zij aangewezen om in de aanwezige samenleving van ruim 1000 zielen de leiding te nemen. Niet dat zij zulke goede boeren waren, vaak verre van dat, maar zij

wendden hun kapitaal aan om het jonge land die bewerking en bemesting te geven die zo noodzakelijk was. Zij waren het die met hun geld het risico namen om allerlei nieuwigheden, in de landbouwliteratuur beschreven, hier in praktijk te brengen. Van hen heeft vooral Th. J. Waller een leidende rol gespeeld. Hij leidde als hereboer aan de Boermansweg een groot bedrijf, waarbij op kosten niet werd gelet. Zo werd voor hem uit Friesland mest aangevoerd per tjalk. Zo liepen er bij hem 6 paarden voor de ploeg, waar er gewoonlijk met 2 of 4 paarden werd gewerkt. Hij speculeerde graag en richtte zijn bedrijf in naar de heersende marktsituatie. Als de graanprijzen daalden, dan werd de gehele boerderij op veeteelt ingericht. Nu eens stond zijn stal vol vette kalveren, dan weer vol varkens, het volgend jaar weer vol met ossen, tot de markt kelderde en zijn vee weer met verlies moest worden verkocht. 's Nachts om drie uur werd er gemolken en 's middags om drie uur weer. Een eigen melkschuit voer dan vlak daarna weg om tijdig in Den Helder aan te komen. Daar exploiteerde hij met een paar omwonende boeren een eigen melkcentrale. Middels zijn stoommachine werd op zijn bedrijf de melk afgeroomd, terwijl in de akkerbouwperiode hetzelfde locomobiel al was gebruikt, bij het dorsen en meel malen.

In 1880 werd hij verkozen tot dijkgraaf. Hij combineerde deze functie van 1887 tot zijn dood in 1901 met het burgemeesterschap. (Anna Paulowna 1846-1946).

De spoorweg van Amsterdam naar Den Helder heeft de Anna Paulowna Polder uit haar isolement verlost. Echter in de eerste plannen tot aanleg van den spoorweg was het tracé projecteerd ten Westen van het Noordhollandskanaal. Hier tegen kwamen de besturen van een aantal gemeenten in beweging. In 1858 richtten zij zich via een schrijven tot het Ministerie van Binnenlandse Zaken met het verzoek de spoorlijn ten Westen van het kanaal door den Anna Paulowna aan te leggen. Betoogd werd dat de technische bezwaren verbonden aan dit tracé niet opwogen tegen de voordelen van algemeen belang. Deze technische bezwaren tegen de oostelijke lijn kwamen van de ingenieurs, omdat er twee beweegbare bruggen over het kanaal moesten worden geslagen, plus talloze dammen en duikers. In de memorie van beantwoording betreffende het ontwerp van wet tot bekrachtiging der verleende concessies, opgemaakt door de Ministers van Binnenlandse Zaken en Financiën d.d. 26 Oktober 1859 staat:

„Erkend wordt dat de Ingenieurs hebben gedwaald, die in den aanvang den aanleg voorstonden van zoveel doenlijk rechte spoorlijnen, waardoor de belangen van het lokaal verkeer aan dat der eindpunten werden opgeofferd”.

Het zanderige, westelijke deel van de Anna Paulowna Polder heeft lange tijd een armelijk bestaan opgeleverd. In dit van nature voedselarme en hoog gelegen deel van de polder stond het grondwater zo laag, dat iedere vegetatie in de zomer verdroogde en verdorde. Van alles werd beproefd om „het Breezand” tot verdere ontwikkeling te brengen. De aanwending van kunstmest en de bemaling met zoet water hebben een belangrijke ommekeer teweeg gebracht. Echter veel wantrouwen tegen de kunstmeststoffen moest worden weggenomen. Als plaatselijk agent van de kunstmesthandel trad de kastelein van „Veerburg” op. Zozeer was hij overtuigd van de goede uitwerking, dat hij de armste mensen uit Breezand een paar baaltjes op crediet meegaf en hen het tijdstip van betalen zelf liet bepalen!

Waard en Groet

Het volgende is ontleend aan „De Geschiedenis der Inpoldering en Bebouwing van Waard en Groet door A. R. Sloos (1858),” ons welwillend afgestaan door den Weledelen Heer J. Breebaart Kz., dijkgraaf.

Na de indijking van den Wieringerwaard werden de verdrongen landen, reeds vroegtijdig als Waard- en Groet-gronden bekend, aanmerkelijk verhoogd. In de nabijheid dier gronden lag een zand- en schelpbank, die het afloopen van het water belette, zoodat het verdrongen land meestal blank stond. Plannen tot drooglegging werden herhaaldelijk (elders lazen wij reeds op het einde der 18e eeuw) beraamd, maar eerst in 1842 werd door bemoeiing der heeren H. Koomen, Cand. Notaris te Winkel en C. J. L. Portman, kunstschilder te Beverwijk, concessie tot indijking bij Z. M. Willem II gevraagd. Deze werd verleend en den 30 November 1843 kwam de *Maatschappij tot Inpoldering en Bebouwing der Waarden-Groet-gronden in Noord-Holland* tot stand. Voorzitter der Vereeniging was E. F. Scheltinga Winterberg, burgemeester van Nieuwe Niedorp.

Het domein stond de uitgestrektheid zee af voor *f* 17500 en er werden aandeelen ad. *f* 5000 uitgegeven, waarvoor men bij ontbinding der Maatschappij 20 bunders land, bezwaard met de daarop rustende polderschuld zou bekomen.

Een leening van 600.000 gld. als eerste hypotheek werd volteekend, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het eerlang te benoemen polderbestuur de onafgeloste sommen zou overnemen en dat de inschrijving als vervallen zou worden be-

schouwd, indien de kosten der indijking meer dan 850.000 gld. mochten bedragen. Bij aanbesteding werden de werken aangenomen door de heeren Schouten en Co. voor 663000 gld. De directie werd opgedragen aan den heer Van Gendt, ingenieur van Waterstaat en het opzicht aan den heer P. van der Sterr.

In Mei 1844 echter verklaarden de aannemers niet in staat te zijn, het werk te beginnen wegens gebrek aan gereed geld. Een nieuwe aanbesteding volgde; de bestekken waren gewijzigd en de heeren Langeveld en Co. werden aannemers voor 470.000 gld. De dijken zouden een hoogte verlangen van 2 el 70 en een kruinbreedte van 1 el. Tegelijk werden twee molens aanbesteed, aannemer J. Spaans te Barsingerhorn voor 47.600 gld. Het werk werd terstond aangevangen, maar reeds den 19 Aug. 1844 liep bij stormweer het water tot 1.50 M. boven volzee en werden de nog versche dijken deerlijk gehavend. Men herstelde de schade en zette met kracht voort, terwijl de benoodigde binnenwerken, als schutsluis, slooten, kavels, polderhuis, etc., werden ter hand genomen. Men zag echter spoedig in, dat de dijk op den duur niet bestand zou zijn en ging tot een aanbesteding ter bezwaring over. Het eerste plan stuitte af op een bedrag van *f* 120.000 boven de raming; later stelde men zich tevreden met een gedeeltelijke verzwaaring. (29,500 gld.) Ook werden in 1845 vier bruggen en een sluis-huis aanbesteed. Reeds hadden sommige aandeelhouders de hen toekomende gronden in gebruik genomen, toen den 12 December een groot gedeelte der bedijking door storm werd vernield. Opnieuw zou p.m. 490,000 gld. benoodigd zijn. Het geld kwam bijeen, ja, zelfs een kort daarop volgende nieuwe leening van 180,000 gld. werd volteekend. Een en ander gaf echter aanleiding tot minder aangename verwickelingen. Toen eindelijk de indijking tot stand was gekomen, werd de Maatschappij ontbonden, de schulden gingen op de deelhebbers over en een polderbestuur werd benoemd met E. F. Scheltinga Winterberg als dijkgraaf. De bebouwing van den polder geschiedde naar drie hoofddenkbeelden:

- a. greppelen, slooten — ploegen — zaaien.
- b. greppelen, slooten — diep spitten — zaaien.
- c. greppelen, slooten — de natuur afwachten.

Dat het laatste weinig bijval vond, was niet vreemd, toch heeft de uitkomst bewezen, dat a. slechte, b. onvoldoende, c. vrij goede resultaten opleverde. Niettemin — de slotsom van alle was een nadeelig saldo. De omslag *f* 68,50 (58,50 voor aflossing en rente en 10 voor onderhoud) per bunder bleek dan ook te hoog en werd in 1849 op 40 gld. gebracht. De oogst viel opnieuw tegen. De inmiddels afgetreden dijkgraaf

Winterberg was vervangen door den heer F. Sieuwerts. De werkkring van het polderbestuur was alles behalve aangenaam; de aandeelhouders en ingelanden vertwijfelden; het bestuur echter stond pal. Het wendde zich tot de heeren Kerkhoven en Co. te Amsterdam, als „waarnemende de belangen der aandeelhouders in de leening van 600,000 en 450,000 gld. en kreeg gedaan, dat de rente van 5 tot 3% werd verlaagd. De omslag werd nu gesteld op 51 gld. (36.50 en 14.50). De oogst was dit jaar minder wanhopig; men maakte een begin met klaverbouw. De vochtige winter van 1850—1851 ontnam den bodem veel zout; 1852 gaf moed, vooral daar, waar reeds geklaverd was. In 1853 werd nog een molen en wel een met twee vijzels, gebouwd. Den 10 Januari 1854 leed de bedijking opnieuw stormschade; erger werd het, toen de storm zich den 18 Februari herhaalde en het was alleen aan den ijver van het bestuur te danken, dat Waard en Groet behouden bleef. De schade bedroeg voor de Waard 5440 en voor de Groet 2574 gld. Een nog heviger storm tijsterde den polder den 1 en 2 Januari 1855. De omslag steeg dat jaar tot 145 gld., van de aflossing ad 4000 gld., die reeds zooveel tongen en pennen in beweging had gebracht, werd dat jaar afgezien. In 1855 ontving de polder *f* 9000 van de Staten en *f* 6000 van het Rijk voor de noodig geworden uitdieping der voorhaven. (Van Kolhorn.) De oogst viel mee en de omslag voor 1856 werd op 50 gld. gesteld.

Het ligt niet in ons bestek het kluwen te ontwarren, waarin de polder door successieve leeningen is geraakt. Voor bijzonderheden dienaangaande verwijzen wij naar het door ons geraadpleegd werkje.

Huisduinen

In de Noordzee ten Westen van Huisduinen werden vaak wortels van houtgewas en boomstammen door de visschers opgehaald en dezelfde waarnemingen op de Noorder- en Zuiderhaaks leidden tot de veronderstelling, dat zich hier eertijds een bebouwde landstreek moet hebben uitgestrekt. Oud Husduna met zijn kasteel, thans onder het water bedolven, is dan ook in het midden der vorige eeuw nog gevonden.

Het tegenwoordige Huisduinen, sedert 1191 bekend, heette vroeger Husiduna, Ouddorp of Oudedorp.

Het was de wijkplaats van gravin Ada.

De kroniek-schrijver Jan Veldenaar (1480) vertelt Ada's droevige geschiedenis aldus:

In den jaar MCC ende 777 werd Greef Dirk (VII, haar vader) ziek tot Dordrecht, totter doot toe, ende hij starff op die ander Nonas van November, ende wert begraven te Egmonde, in 't Cloester in Sinte Stevens kapelle. Ada, Greef Dirks eenige dochter, Greve Dirk doot was, so gink Adelheidis (haar moeder) die Grevinne, ende ontboet heimelick Greve Lodewijk van Loen, dat hi sonder vertoeven quame tot hoer (haar) op 't huis tot Haltena ende vandaer tot Dordrecht. Ende als hi quam tot Dordrecht soo wert die Grevinne mit deesen Greve Lodewyk van Loen eens, Ende zij gaf Ada hoere dochter te mandesen Greve Lodewyk van Loen, ende dit dede sy al heimelick buiten wil ende weten ende consent van Greve Willems des Ooms, ende der ganser landen van Hollant ende van Zeelandt, ende men hielt de hants mede die feest van der bruloft: aldus werd Greve Dirk die rouwe van

zynder doot verwandelt in brulof ten ende blyschappen, ende die uitvaart werd afterwert gezet, thent die bruloft over was. Willem, Greve van Oost-Vrieslant, als hi vernam dat de Greve van Hollant syn broeder doot was, ende Ada syn nicht den Greve van Loen had, soo was hy seer rowich om zynen broeder, ende toerde hem seer van den hilick dat syn nicht bi hoer selven gedaen had, ende bi hoer moeder rade. Greef Willem is op een tijdt gecomen, by rade der Heeren wt Zeelant mit een grootmachtig heer van volck wt Zeelant ende wt Hollant, ende sette syne tenten ende pauweljoenen, tot Ryswyk ende meinde des anderen dages teghen Greve Lodewyk te stryden. Greef Lodewyk, seinde Hertog Willem van Limborch, die doe bi hem was, tot Greve Willem, om of men yet goets hadde mogen de dingen, ende den stryt te benemen; Mer die zelve Hertog quam weder zonder soen oft vrede, ende mogter nyt off maken, ende seide Greve Lodewyk, wat hy gesien had, ende wat hem geantwoert was. Ende Hertog Willem toech vandaer wt Hollant, ende Greve Lodewyk brack op ende liet syne tenten staan, ende toech tot Leyden wert, ende voer tot Utrecht wert, mit grooter haast. Greve Willem is nagevolcht met zinen volck, ende hebbender veel verslagen ende gevangen, ende veel zynder van veel lopens ende grooter moedigheyt doot gebleven”.

Lodewyk vluchtte noodwaarts, verbrandde St. Aechtendorp (nu Beverwijk), Brederode, Egmond en andere dorpen en kasteelen. Hij werd echter gevat en uit het land verbannen; de arme bruid nam de wijk op de eilanden van het Noorderkwartier, werd daar gevangen genomen en naar Texel gebracht, waar zij kort daarna op 18 jarigen leeftijd stierf.

Het tegenwoordige Koe gras met Huisduinen en Den Helder was op het einde der 13e eeuw nog een onherbergzaam eiland. Het dankt evenals het eiland Texel zijn eerste bewoners aan de talrijke hoogten (terpen), die bij de menigvuldige overstroomingen een geschikte wijkplaats boden.

In 1570 werd het dorp geheel door de hooge zeeën weggeslagen.

In 1614 werd het in twee uren tijds door brand verwoest; in 1665 brak de Zanddijk door en leed het dorp opnieuw groote schade. Tien jaar later knaagde de zee nog een stuk van het dorp af. Geen wonder, dat de omvang van het dorp en het aantal huizen sterk is afgenomen. De bewoners leefden van landbouw, zeevaart en visscherij. Weleer woonden er Oost- en West-Indische koopvaardij-kapiteins en commandeurs op Groenland. In 1610 werd het eiland door een zanddijk met Callantsoog vereenigd. Een der graven van Egmond verkocht de heerlijkheid Huisduinen en Den Helder aan Isaäk

le Maire; later werd zij bij het graafschap Holland gevoegd.

De voormalige kerk, welke sedert lang een prooi der golven is, was gewijd aan den H. Nicolaas. In het jaar 1648 werden de kerk en het dorp meer binnenwaarts gebouwd; het orgel werd in 1799 bij de landing der Engelschen vernield. De eerste predikant was Gerard Petten (1736—1754); want voor dien tijd hadden Den Helder en Huisduinen den leeraar gezamenlijk.

Het voormalige gebouw der Diakonie is naar Den Helder verplaatst.

Het weeshuis, eertijds tusschen Den Helder en Huisduinen, werd in 1814 door de Kozakken verbrand en niet herbouwd. Herhaalde malen werden Huisduiners het slachtoffer van hunne pogingen om schipbreukelingen te redden. De naam van Reindert Kruk wordt door de Hollandsche zeelieden in dit opzicht vooral hoog gehouden. In 1824 werd hij als eenig overgeblevene van een moedig zevental op het strand geslagen en tot bewustzijn gebracht. Hij werd tot broeder der orde van den N. Leeuw benoemd en vanwege Zeemanshoop met een zilveren tabaksdoos vereerd.

Kijkduin

In 1812 is de kruin van dit hooge duin afgenomen en daar ter plaatse een bomvrije kazerne gebouwd, in 1823 werd „op dit fort en den grondslag der kazerne, een lichttoren met 26 lampen gebouwd, welke voor den zeeman zoo hoogst nuttig is en op de breeveertien (zandbank) kan gezien worden.” Hier behaalde den 21 Augustus 1673 onze admiraal M. A. de Ruyter een overwinning op de Engelsch-Fransche vloot onder Prins Robbert en Graaf d’Estrées. In dezen strijd sneuvelden van onze zijde de vice-admiraals Jan de Liefde en Izaäk Sweers.

Koegras

Het Koegras, Buitenveld, of de Vijf-Pachthoeven was eenmaal een der gevaarlijkste streken van West-Friesland. Ontstaan uit de samengroeiing van eilandjes, duinen en schorren, was het zeer moerassig; tusschen zand en klei baanden diepe geulen zich een weg en verloren zich onverwachts in den bodem. Daar ontstond zoogenaamd welzand. Wie er inzakte, was verloren. Op andere plaatsen was het zand tot heuvels opgewaaid, waar de bewoners uit den omtrek zich bij hoge vloedden een schuilplaats zochten. Weer elders vond men grasvlakten. In de nabijheid daarvan verrezen de zoogenaamde Keeten, wier bewoners toezicht hielden op groote kudden vee en schapen.

Nadat in 1610 de Zanddijk was opgeworpen, begon men meer dan ooit te denken aan het indijken dezer gronden. Het octrooi daartoe werd reeds in 1629 verleend. In 1663 boden de Staten van Holland zelfs een bijdrage van twee ton. In 1759 werden de kaarten en bestekken opnieuw ontworpen, doch het werk kwam eerst in 1817 tot stand.

Gedeelte van een kaart van George Ralph Collier waarop het Koegrasgebied omstreeks 1800.

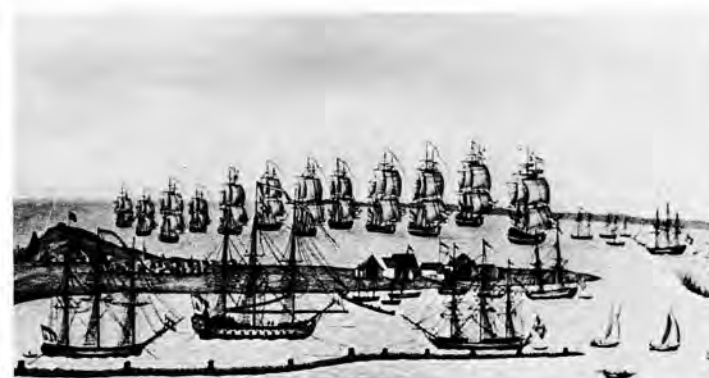
Den Helder

Hoewel het bisdom Utrecht reeds vroegtijdig vijf hoeven te Helnerre of Hellere bezat, dagteekent de wording dezer plaats eerst van 1500. De allereerste boeren en visscherswoningen worden, zeker niet ten onrechte, beschouwd als een uitwas van Huisduinen. Eerst met de komst der Armada (1588) werd het oog op de plaats gevestigd, er werd een schans gebouwd. Bijna een eeuw later werd deze hernieuwd en de duinkant bij Kaaphoofd versterkt. In 1799 (landing der Engelschen en Russen) bestonden de kustbatterijen Revolutie (Kaaphoofd), Unie (Louise) en Veldwerk op den Vijfhoek. Later werden de Ondeelbaarheid (Oostbatterij) en Constitutie (Laan) aangelegd. In 1803 werd de linie van Kaaphoofd tot het Nieuwe werk gegraven. In 1811 werden de werken op bevel van Napoleon opnieuw ter hand genomen en onder toezicht van Overste Valter uitgebreid. Wel is Napoleons plan hier het Gibraltar van het Noorden te doen verrijzen, niet wezenlijk maar toch is sedert de voltooiing van De Harssens Den Helder tot een der schoonste en sterkste bolwerken van Europa gemaakt. Van der Aa schrijft omtrent deze stelling:

„Het fort Lasalle, thans Erfprins, is onder die allen het sterkste en het hoofdpunt. De zware kustbatterij Kaaphoofd, onder het Fransche bestuur Valga geheeten, maakte vroeger met de overige batterijen, zooals de Westbatterij, de mortierbatterij, Louise, en de Oostbatterij, de noordelijke verdediging der kust uit. In het jaar 1834 of 1835 echter in de strekking harer vuurlijn verlegd zijnde, is het Kaaphoofd een voornaam punt der westelijke verdediging geworden, beschietende thans

Den Helder, anno 1610, H. Schoorl.

Den Helder, 1793.

de opkomende vijandelijke schepen met ongeveer veertig vuurmonden, terwijl zij die vroeger alleen maar ter zijde kon nemen. Ook de redoute Kijkduin, voorheen Morland, verdedigt de westkust. Landwaarts in ligt het reeds genoemde fort Erfprins en het hoorn- of kroonwerk. Admiraal Dirksz. vroeger l'Ecluse, makende deze sterkten onderling tot aan het Nieuwe werk aan het Noordhollandsche kanaal, door een gedeekte communicatie- of gemeenschapslinie van ongeveer 3000 ellen lang, met de west- en oostkust vereenigd, de verdediging uit tegen elken aanval van de landzijde. Bovendien heeft men er kazematten en bomvrije gewelven, die 20 voet hoog zijn en waarin meer dan duizend man kunnen geborgen worden, zoodat alle deze sterkten te zamen de militaire etablissementen te Willemsoord insluiten en beschermen. Het geheel vormt eigenlijk een geretrancheerd kamp, hetwelk dertig duizend man kan bevatten, en ongeveer het een derde of een vierde van dien, in verband met de zeemacht, ter zijner verdediging noodig heeft. Het behoort met ruim drie honderd vuurmonden van zwaar kaliber, waarvan het meerendeel tot kustverdediging bestemd is, bewapend te zijn. Op de voornaamste kustbatterijen bestaan zeer goede kogelgloeiovens. Hoewel in 1749 en 1750 groote sommen waren besteed voor het onderhoud der Heldersche zeewering begon de zeedijk in 1771 te verzinken. Pas was dit gebrek voor de bagatel van 300000 gld. hersteld of den 23en en 27en October van hetzelfde jaar begon de verzinking opnieuw; op sommige plaatsen zoo sterk, dat de gezonken steenen bij peiling niet terug werden gevonden.

Het *raadhuis* is gebouwd in 1836.

Het gebouw der West-Indische Compagnie, dateerend van 1608, is later tot herberg gedegradeerd.

Waar nu de Tuintjes zijn, stond eenmaal de kerk van Helder—Huisduinen, naar den predikant van Til (later hoogleeraar te Leiden) Tillen Hof genoemd.

In het jaar 1736 kreeg elke plaats haar eigen leeraar; Lucas Coppens (reeds 1716 beroepen) te Helder en Gerard Petten te Huisduinen.

De eerste kerk te Den Helder werd in 1624 getimmerd; en in 1679 herbouwd; de eerste steen werd gelegd door Mej. Corn. Voorthuizen.

Het kerkgebouw te Nieuwediep werd den 1 December 1839 ingewijd door Ds. Clement. De toen reeds geuite wensch om de oude kerk te Helder door een nieuwe aan den Kanaalweg te vervangen is later vervuld. De Lutersche kerk dateert van 1827, de R. K. van 1840, de Synagoge van 1837.

't Departement van de M. t. N. v. 't A. werd opgericht 6 Dec. 1822, de Teekenschool 1836, de Spaarbank 1843, het Bijbelgenootschap 1829, het Zendel. genootschap 1841.

In verband met de geschiedenis herinneren wij aan de volgende jaartallen:

1799. Landing der Engelschen en Russen.

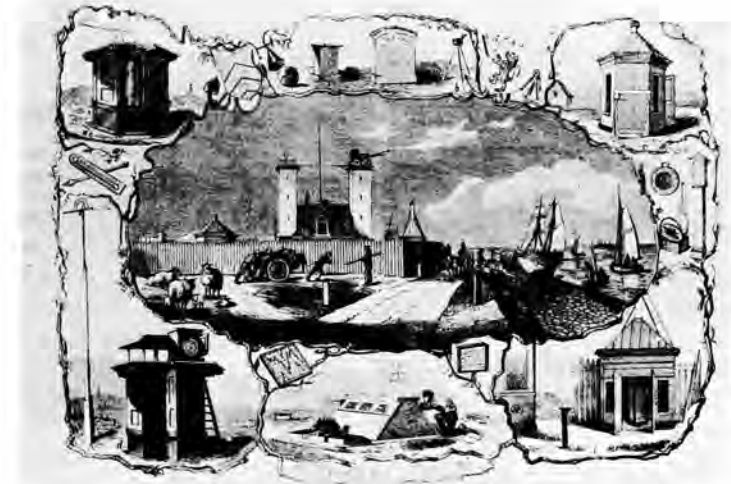
Kapitein Jozef Jacobus van Geen baant zich met twee baatillons een weg door de moerassen van het Koe gras naar het Zand.

1813. Den Helder in staat van beleg verklaard door Vice-Admiraal Verheull, na den opstand in Amsterdam. Verheull houdt zich hardnekkig aan den eed aan Napoleon en ontruimt de stelling eerst den 4 Mei 1814.

1825 (3 Feb.) De stad met ondergang bedreigd door een hoogen vloed. De batterij de Reunie, vernield en weggeslagen.

1828—1829. Het Heldersche kanaal gegraven.

De bestrating van Den Helder is in 1824 aangevangen onder het bestuur van burgemeester Jan in 't Velt.

Wieringen

Het tegenwoordige Eiland Wieringen, vroeger aan den vasten wal van het oude West-Friesland verbonden, was, volgens eene in de 13e eeuw ontworpen kaart, door den IJssel, welke rivier met den oude Flevumstroom in gemeenschap stond, en die zich daarna bij Vlieland in de Noordzee ontlastte, van de Friesche kust gescheiden. Omtrent den tijd echter, wanneer die afscheiding hebbe plaats gegrepen, verkeert men in het onzekere, of althans, verschillende schrijvers zijn ten dien opzichte ook verschillende meeningen toegedaan. In zooverre echter komen de meeste geschiedkundigen met elkander overeen, dat Wieringen reeds in de 12e eeuw van het tegenwoordige Noord-Holland (vroeger West-Friesland genoemd) gescheiden was. Op de oudste der bestaande kaarten van dit gedeelte van Neêrland's tegenwoordig Rijksgebied, bespeuren wij den naam Wieringen niet. Echter vinden wij, ter plaatse, waar dit eiland ligt, en wel bepaald op de hoogte van het dorpje Stroe, de namen Strude, Wierum, en men mag veilig aannemen, dat, door deze laatste naam het tegenwoordige Wieringen moet verstaan worden, dat reeds van af de 14de eeuw, dezen naam draagt, en dat in eene lijst of blaffert van de Utrechtsche kerkgoederen, Wiron wordt geheeten. Verscheidene wisselvalligheden en rampen heeft dit Eilandt in vroege en latere tijden moeten ondergaan; zoo vinde ik, dat Wieringen door Willem I, Grave van Holland, die 1223 overleden is, aan het Konvent van St. Odolfus, in Friesland bij

Kerk van Stroe, P. van Cuijck, 1778.

Stavoren, geschonken is. Ook was het onder dit Eilandt, dat zich eenigen schepen van Vrouwe Jacoba, Gravinne van Hollandt, in den jare 1426 verzamelden, die geheel onverwacht Enkhuizen overvielen. Wyl die stad de zijde van Hertog Philips van Bourgondië hiel, en ruim hondert burgers voor het zwaardt deden bukken, dat der Gravinne zaak niet weinig verergerde, en in 't volgende jaar 1427, toen haare vloot onder Jonker Willem van Brederode, in den scheepsstrijdt bij dit Wieringen, geslagen wierd, strengelijk gewroken is, geevende de Noord-Hollanders geene lijfsgenade, als aan weinige gevangenen, die hij echter kort daarna, te Enkhuizen binnenbragt, en op een getal van ruim tachtig uitlopende, het zwaard door den nek gedreven hebben. Gedurende den grootste gedeelte van den zomer van 't jaar 1491, hadde dit Eilandt, wegens zijnen overvloedige lijftocht, het bezoek van de misnoegden van Sluis in Vlaanderen, die in den vrede met den Roomsche Koning Maximiliaan niet wilden begreepen zijn, en in den voorzomer met eenige oorlogschepen, nadat zij Wijk aan Zee geplondert en gebrandt hadden onder 't beleid van Heer Jan van Naaldwijk, het Marsdiep bij Texel inliepen, een groot getal van koopvaarders onderschepten, en de zeegaten genoegzaam gesloten hielden, zoodat 'er alomme een groote dief in de eetwaaren ontstont; maar feller neepen voelde men alhier in 1491, wegens het medeplichtig zijn aan het Kaas- en Brootspel, want eerder wierden dezès Eilanders geene brieven van kwijtscheldinge verleent, voor dat zij tweehondert gouden Andriesgulden tot boete opgebracht, en eenigen van hun ongewapent, bloothoofs, en barrevoets met een

wit stokje in de handt, voor die Stadhouders huis, op de knijen leggende, om vergiffenis hunnes beganen oproers gebeden hadden.

Gedenkwaardig is het geval van Willem van Treslong, voerende een oorlogschip ten dienste van Prins Willem I; want hij 1572 in 't Vlie binnen gekomen, geraakte door 't ijs onder Wieringen, en aldaar bevrooren tot in Maart, teerende op den huisman: 't geen de Spanjaarts bewaag omme hem in zijn schip, over 't ijs te bespringen; die ook eene Jan Sijmontz Rol, met vier Vaandelen Soldaten, veel Bootsvolk, en Burgers derwaarts sonden, die 't schip opeischende, ten antwoordt kreegen, dat niet dan kruid en loot voor hun te goed was: waarna zij verder naderende: zoo vervaarlijk uit Treslongs geschut begroet wierden; dat veelen 't opstaan vergaten, waarna Treslong 't ijs opbijtende, wegzeilde.

In den zoogenaamden Allerheiligen-vloed, werd Wieringen echter weder zwaar geteisterd, en zag het er hier jammerlijk uit. Doch vooral in de jaren 1675 en 1683, in welk laatst genoemd jaar de polder Waard-Nieuwland verdronk, leed dit Eiland groote schade door de toen plaats hebbende waterfloeden. Ook het jaar 1686 was in dit opzigt voor Wieringen noodlottig te noemen; doch van toen af tot de jaren 1775 en 1776, ondergingen de zeeweringen om dit Eiland geene belangrijke schade.

Het was namelijk in den nacht van den 20sten op den 21sten November van laatstgemeld jaar, dat er een smakschip, geladen met houtwaren, door den hoogen vloed op den Bierdijk werd geslagen. De geheele noordzijde des Eilands was als bezaaid met verongelukte schepen. De Westerlanderdijk had op onderscheidene plaatsen belangrijke breuken, terwijl al de polders op het Eiland waren ingebrooken en overstroomd. Meer dan 2,500 stuks vee verdronken, terwijl het water zich op vele plaatsen dwars over het Eiland eenen weg baande. Te meer nog drukte dit ongeval op de bewoners van Wieringen, aangezien zij reeds ten vorigen jare door overstroming ruim 500 stuks vee verloren hadden. Ook stortten er toen met het wegslaan der zeeweringen, aan den Oever, een tweetal huizen in; al de zeeweringen werden ten eenenmale vernield. De Schout of Baljuw van Wieringen, Jb. van Pommeren, verloor bijna het leven, daar hij zich des avonds even buiten het dorp Hijpolitushoef, naar den molen de Pool, begaf in welks nabijheid een bakker woonde. Als in een' oogenblik zag hij zich door het zeewater omgeven, en genoodzaakt in des bakkers woning te vlugten, vanwaar hij den volgenden morgen, door eenige personen werd afgehaald.

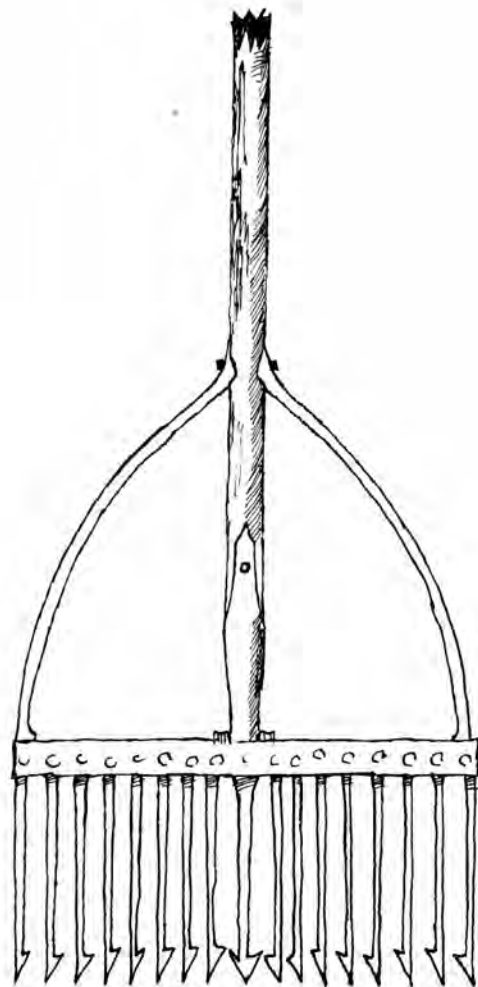

Gezigt genomen op het eiland Wieringen in de Zuiderzee, J. C. Leek.

De geschiedenis van Wieringen is zoals de naam doet vermoeden, nauw verbonden met het Wier. Wier wordt gemaaid in de maanden Junij, Julij en Augustus, op de waarden, die met ebbe op één voet of een half voet na droogvallen. Men begint met half ebbe te maaien en heeft dan hoge laarzen aan, die tot aan het midden des lichaams reiken. Het gemaaide wier wordt daarna in schuiten geladen, vervolgens op wagens overgeladen zijnde, op het land uitgestrooid en vooral aan den invloed der zon blootgesteld, waardoor voornamelijk de zoutdelen er uittrekken. Na verloop van veertien dagen, brengt men het gedroogde wier in sloten met zoet water, om gedurende een tiental dagen te ververschen. Hierna wordt het opgehaald, en op het land gestrooid, waarna met het uitelkander pluist, en, nadat het goed droog is, tot balen van p.m. 100 kilo, zamenpakt, om naar Amsterdam, Rotterdam, zelfs naar België en het noordelijke gedeelte van Frankrijk uitgevoerd te worden. Burgemeester, Mr. J. van Hengel was het die dezen, grootendeels vervallen, tak van industrie, wist op te beuren. Ongeveer 200 menschen houden zich jaarlijks bezig met de wiermaaijerij, welken opbrengst gemiddeld op 18 à 19 duizend gulden 's jaars wordt geraamd. Het wier wordt gebezigt tot het dekken van huizen, het vullen van matrassen, kussens en bedden, het stoppen van lekken in schepen.

Alhoewel men op Wieringen zich niet bepaald toelegt op eigenlijke zeevisscherij, (1850) zoo beijveren de Eilanders zich toch op het vangen van paling, waartoe zij, gedurende den zomermaanden, een duizental fuiken, en des winters, bij open water, den Elger bezigen. Een Elger is een ijzeren werktuig, aan eenen langen stok bevestigd, en bestaat uit ene vork, met veerkrachtige nijptanden. De tanden slepen tijdens het zeilen door het slijk, en de paling wordt er tussen bekneld.

Paling-elger.

De Quarantaine-Inrigting welke op de zuidwestelijke punt van het Eiland ligt, en door de Eilanders doorgaans met den naam van „de Pesthuizen” bestempeld wordt, werd hier ten jare 1806 gesticht, op eene oppervlakte van ruim 11 bunders. Over het algemeen wordt van deze inrigting weinig gebruik gemaakt; nogthans bewees zij, tijdens het woeden van de cholera in Noordelijk en Oostelijk Europa, belangrijke diensten. Voor ruim 25 jaren stierven aldaar meer dan tweehonderd Paltzers, aan evengenoemde ziekte, welke op de begraafplaats te Westerland ter aarde werden besteld. In deze Quarantaine-Inrigting, welke door een houten rasterwerk van den publieken weg is afgesloten, vindt men de woningen voor den Intendant, Geneesheer en Pakhuismeester; een lazaret- of ziekenhuis, een magazijn, en een paar loodsen of pakhuizen. De Geneesheer houdt echter hier geen bepaald verblijf, maar wordt, des noodig, van het Nieuwe Diep ontboden.

Het zoogenaamde VRIJEN wordt op Wieringen genoemd ZITTING HOUDEN; de bijeenkomsten der verloofden hebben ook hier doorgaans gedurende den nacht plaats. Men laat de jongelieden eene algehele vrijheid, hetgeen wel zoude pleiten voor eene onbesmette reinheid van zeden, indien het maar niet al te vaak bleek, dat daarbij vrijheden worden toegestaan, die alleen in den gehuwden staat geoorloofd zijn.

Oosterland op Wieringen, P. van Cuijck, 1778.

Allerlei

1464. Een slecht jaar voor handelaars en neringdoenden. Voor 31 stuivers kwam men in het bezit van: een mud tarwe, een mud rogge, een mud garst, een mud haver, een ton appelen, een kan wijn en een vette kapoen. Iemand reisde van Hoorn tot Avenhorn voor een braspenning (6¼ cent), vandaar tot Leiden over Alkmaar per schuit voor 4 stuivers.

1473. De levensmiddelen zijn nog goedkoop, de loonen laag. Een timmerman verdiende 2 stuivers, een knecht een driegroot, (4½ cent) daags. Men kocht een zak tarwe voor 12 stuivers, 33 eieren en 3 koppen boter samen voor 2 stuivers.

1616. „In de zomer is een Jan Gerritsz. van de Mijldijk met eenig geld na Texel gegaan, van meening zijnde om een deel Lammeren te koopen, en in passant aan de Oude Sluis in de herberg komende, om eens te ververschen, vind aldaar een perzoon van Thiel in 't gelag, die, zoo hij zeide, meede dat heen wilde, hierop maken zij makkerschap en gingen met malkander heen, maar pas over het Koe gras komende, op het vlakke zand, heeft de makker van Jan Gerritsz. zijn moordgeweer uitgehaalt en heeft Gerritsz. zijn hielzenuwen aan stukken gehouden en alzoo deerlijk met verscheiden wonden vermoort.”

1619. Droge zomer; schraal gewas. Een voer hooi werd te Barsingerhorn voor 20 gld. verkocht; een pond hooi kostte een stuiver.

1620. „Was alhier in Noortholland een vogel-struis te kijken, de eigenaar hadde hem gekogt (zoo hij zeide) voor 900 gulden, en woog 170 pont, en kon tien dalf voet hoog van de aarde opwaarts reiken, ijzer en staal ofte spijkers slokte hij wel op, maar naderhand liet hij ze wederom onbeschadigt uit zijn fundament vallen.”

1624. Te Oostwoud woont een blind broederpaar die het Nieuwe Testament uit het hoofd kunnen opzeggen.

1572. De kaasprijs is 2 gld. 10 st. per 100 pond.

1573. De torens worden van hunne klokken beroofd om geschut te gieten.

1588. De wegen en wagenslagen worden op hooger bevel verbreed.

1630. Dure tijd. De uitvoer van graan en brood verboden. De tarwe gold 400 gld. per last; een brood van 12 pond kostte 22 st. Een zachte winter maakte veel goed.

1632. Een perceel groetland, groot twee en een half morgen werd verkocht tegen 3280 het morgen te Hoogcarspel.

1656. „Quamen in Texel binnen drie schepen, geladen met 3000 Jooden, die uit Littouwen waren gevlugt om de grootte verwoesting aldaar zijnde, te ontgaan, en gingen naar Amsterdam, daar zij ingelaten wierden, en bleven aldaar met der woon, zij zijnder alsnog.”

1664. De bewoners van het Noorderkwartier worden verontrust door de verschijning van een hemellicht (29 April — 8 uur 's avonds). „Waarop een groote pestilentie is gevolgt: mijn is verhaalt, dat er tot Amsterdam in dit jaar aan de Pest zijn gestorven 23148 menschen.”

20 December; zware yzel; boomen ontworteld, wegen versperd.

1665 Januari. De manschappen opgeroepen en langs den duinkant opgesteld om een vermoedelijke landing der Engelschen te keeren. April rijke haringvangst.

1676. Landverhuizers naar Guiana verlaten de reede van Texel.

1685. „Den 2 December heeft de zoon van den commandeur Outje, genaamt Hark Cornelisz. tot Alkmaar bij de Kuipers-breg tot Jan Beleis in de Herberg, gegeten tot een ontbijt: een Tarwebol van 25 stuivers met Boter en Kaas, nog 7 Bokkens met stukken Boter en Brood, ieder was wel twee vingeren breed dik, daar heeft hij toe een vane (5 kan) Bier opgedronken, doen wedde hij nog om een half vierendeel beste Bier, dat hij aannam nog 25 Bokkens op te eeten, 't welk hem aanstonds van die geene, die in 't gelag zaten, gegeven wierde, doen at hij nog 30 Bokkens op, en heeft alzoo zijn wetspel gewonnen.”

1698. De graanoogst mislukt tengevolge van een kouden, natten zomer.

1706. Een schildpad gevangen in de Wijker-meer.

STRENGE WINTERS

1607. 19 — 26 Dec.

1608. 1 Jan. 20 Maart. Men ging te voet naar Texel en Wieringen en van Enkhuizen naar Harlingen. Gevolgd door een natten zomer, schraal gewas en ongekende duurte van levensmiddelen.

1621. Jan. — Febr. Men reed van Friesland naar Vlieland, Texel en Wieringen.

1622. Dec.

1623. Maart.; gepaard met stormen. De dijk van de Vier-Noorder-Koggen vernield; 1½ ton schade.

1684. De Noordzee een gezicht ver dicht.

1708. Dec. — 1709 Maart. Hevige sneeuwstormen, gevolgd door snellen dooi.

1829. Eerst geul door het N. H. kanaal.

MISDADEN EN STRAFFEN

1676. Den 2 Nov. is tot Winkel onthoofd een burger, genaamt Klein. Dit, omdat dezelve zijn twee Broeders kinderen Rottekruid ingegeven hadde, en dat, om als de twee Kinderen dood waren, hij erfgenaam van zijn Broeders goederen meende te worden.

1685. Den 19 May is Aaf Maartens (alias) Aaf-Tayen-hals om haar menigvuldige diverey aan een paal in de Beemster gewurgt.

1699. Den 30 May is in de stad Alkmaar onthoofd, een Jan Gerritsz. Knods, geboortig van Dirxhorn, om een neerslag (manslag) die hij in de Zijp hadde gedaan, over de drie jaar geleden.

1705. Den 11 Juni zijn tot Edam twee Dieven en Moordenaars op het schavot gebracht, namentlijk Jan Roothair (geboortig van St. Pancras) die wierd geradbraakt en Jan Pietersz. die wierd gehangen; de eerste bekende, dat hij zijne nicht, die ziek te bed lag, de keel hadde dichtgenepen en zoo omgebracht en naderhand met zijn maat bij een boer in de

Purmer komende alwaar een moffin woonde, die hij om 39 gld. aan geld met zijn das de keel heeft toegewurgt, en in de aarde begraven, en kort daarna hebben zij 4 koeien van een Weduw-vrouw tot Purmerent gestolen.

1706. Den 19 October is tot Schagen een perzoon, genaamt de Grove Grendel, geboortig van drie Huizen, publyk op het schavot gegeeselt en met een gloeyent zwaard kruislings over zijn rug gebrandmerkt, om verscheidene moetwillige misdaden, die hij hadde bedreven, zoo tot Schagen als elders.

1709. Op Maandag den 6 May is de brandstigter Liefjen Elbertsdr. tot Lammertschaag bij Medemblik, op 't Schavot aan een paal gewurcht, omdat zij haar Meesters Huis tweemaal in de Brand hadde gestoken.

In 't zelfde jaar den 10 July, zijnde Woensdag, is Anna Reijers van Valkoog, tot St. Maarten aan een paal gewurgt, omdat zij haar kind hadde omgebracht en ook meede verscheide Diefstallen hadde begaan.

Uit: Burger: Kroniek van Medemblik.

Brand te Schagerbrug

26—27 APRIL 1898

Aan de *Zipper Courant* ontleenen wij het volgende:

Dinsdagavond tegen half één werd de buurt alhier uit den slaap opgeschrikt door geklop, geroep en gelui. „Brand!” „Brand!” werd er geroepen.

De brand is ontstaan op den zolder van den bakker J. de Jager alhier, doordien hij met eene petroleumlamp viel en het brandende vocht onmiddellijk de daar aanwezige takkenbossen aantastte. Dadelijk haalde hij een emmer water en wierp die in de vlam, doch deze vond in het door en door droge hout zóó spoedig voedsel, dat in zeer korten tijd het geheele huis in lichte-laaie stond en zijn zoon nauwelijks gelegenheid had het vee te redden.

De twee daaraangrenzende huizen, links dat van den heer W. F. Niestadt, rechts dat van den heer K. Plevier, vatten even spoedig vuur, tengevolge waarvan de bewoners van den inboedel zoo goed als niets hebben kunnen redden.

Door den hevigen Noordoostenwind deelde de vlam zich ook spoedig mede aan het naaste huis van Mej. de Wed. Zander. Dit ging zoo snel, dat de kinderen zich nauwelijks hebben kunnen kleeden voor ze genoodzaakt werden hunne woning te verlaten.

Doch ongelooflijk snel hadden de vonken, die op het huis van den heer Jb. Harp aan den overkant der Grootte Sloot waren overgewaaid, dit gebouw in hellen gloed gezet. In een

oogenblik stond de eene kant van het dak in lichte laaie. Vrouw en kinderen misten den tijd zich behoorlijk te kleeden. En hij zelf heeft gedaan, wat hij kon en meer dan dat, om het vee in huis te redden. Twee koeien en twee kalveren benevens een jaagpaard van schipper T. Schotvanger kon hij echter met den best mogelijken wil niet uit het brandende huis krijgen. Hij zelf en het door hem alleen geredde vee hebben hier en daar brandwonden bekomen.

Ooggetuigen beweren, dat dit huis binnen 10 minuten aan den grond lag.

Al die huizen met nog het huis bewoond door den winkelier W. Jimmink stonden in de dichtbevolkte buurt binnen het half uur in vollen vlam.

En maar éene spuit tot blussching! 't Was een angstig schouwspel. Want men kon duidelijk zien, dat de vuurgod nog niet verzadigd was. Wat zou het eerst aan de beurt wezen?

Daar vat op meer dan eene plaats de brug over de Grootte Sloot vlam. Die *moest* gebluscht worden! En in verstikkenden rook en hevigen vonkenregen weten eenige mannen haar met groote moeite te behouden.

Vooralsch schipper De Gooier heeft zich hierbij bijzonder verdienstelijk gemaakt door met een houweel de brandende stukken weg te hakken.

Intusschen waren ook achtereenvolgens de woningen van den wagenmaker A. Ligthart en van de handelaars in brandstoffen J. Faus en C. Nieman aangetast. Wat nu nog, vóór er brandspuiten uit de naaste plaatsen komen? Hulp was dringend noodig. In de ontsteltenis scheen men er niet aan te denken om personen uit te sturen: trouwens er waren hier reeds veel te weinig helpende handen.

't Doet ons genoegen hier een flinke daad van een schooljongen te kunnen melden, van *Arthur Feisser*. Toen hij hoorde, dat in de omliggende plaatsen hulp moest worden gevraagd, ging hij in zijn eentje op het rijwiel dat hij juist voor een ander in veiligheid zou brengen, naar Schagen, om daar de brandweer op te kloppen. Hij verdient (en gaarne wordt 't hem bij deze gegeven) een mooi pluimpje voor zijne hulpvaardigheid. Ook een ander, A. van Schaick, reed er te paard heen, terwijl L. Zuidscherwoude naar St.-Maartenbrug toog.

Inmiddels was ook het naastaangrenzende huis, bewoond door A. Vries en P. Kraakman in vlam en eveneens het huis van slager Stöve naast het perceel van Mej. de Wed. A. Zander.

Hierna geraakte het huis van den kastelein A. Bruin in brand. Men denke zich de ontzettende vlammenzee over zulk eene groote uitgestrektheid, en alleen de Schagerbrugger spuit om het huis van den gemeente-ontvanger, den heer J. Blaau-

boer, te bewaren en den brand aan die zijde tot zoover te beperken.

Gelukkig kwam toen redding opdagen. In volle vaart snelde de bemanning van Lycurgus met hare spuit aan en na weinige oogenblikken siste en sputterde het water op het huis van den winkel van J. de Carpentier. Kort daarna kwam ook de brandweer met hare „Blauwe” uit Schagen, die de huizen van de heeren Odendaal, Zijp enz. hebben beschermd.

Een hartelijk woord van dank aan onze Schager bureu voor de hun verleende hulp. Aan hunne flinke brandweer is het te danken, dat die huizen behouden zijn en de brand daar niet voortwoekerde.

Hierop kwam hulp van St.-Maartensbrug opdagen, welke brandweer zich toen eveneens kloek verweerde en die hare stralen op de turfschuur van De Waard richtte. Het huis, bewoond door W. Broens en de Wed. S. Broers, was ondertusschen aangetast. Onze brandweer, die reeds gedaan had, wat zij vermocht, zag het gevaar, dat op dit punt dreigde en de burgemeester gaf bevel de St. Maartensbruggers te steunen. 't Was geen doen om voorbij het brandende huis van Bruin te gaan. Maar 't moest! En met vliegende vaart snelden de mannen er heen!

Zie, dat is het schoone in zoo'n angstigen, ontzettenden toestand! Te midden van die schreiende en jammerende vrouwen en kinderen die kloeke mannen te zien, welke met alle macht en kracht tegen het zich verspreidend onheil strijden.

Een ware ruïne is ons aardig dorpje nu.

Niet minder dan 13 woningen zijn een offer van het allesverterend vuur geworden. 16 huisgezinnen (71 personen) zijn van have en huisvesting beroofd.

Als een bewijs voor de ongekenne snelheid, waarmee de vlammen voortwoekerden, is zeker wel het treurig feit, dat van de 16 getroffen gezinnen zoo goed als niets is gered kunnen worden. De meesten hebben zich ternauwernood gekleed kunnen redden. Hierin ligt niet de minste overdrijving en 't is niet aan alteratie maar wel aan den geringen tijd, die ter redding overbleef, te wijten, dat het geld, de kasboeken en meer noodige dingen van waarde mede een prooi der vlammen geworden zijn.

REGISTER en CHRONOLOGISCH OVERZICHT

ALLERLEI	bl. 124
ANNA PAULOWNA	bl. 97
1130. (?) . Het eertijds bestaande land overstroombd.	
1843. Concessie tot droogmaking gevraagd.	
1844. De concessie verleend.	
1845. Contract met de heeren Kerkhoven en Co. Bezoek van Z. M. Willem II.	
1846. Het Oostdeel bedijkt.	
1847. De eerste arbeiders vestigen zich in de Geldersche buurt.	
1851. 3200 bunders wegens achterstallige rente verkocht. Afd. der H. M. v. L. opgericht.	
1852. Leening van 250.000 gld.	
1853. Kerk en pastorie aanbesteed.	
1855. De heer De Leeuw vestigt zich in den polder. De kerk in gebruik genomen.	
1857. Ds. Pareau bevestigd.	
1869. Verzoek om afscheiding van De Zijpe.	
BARSINGERHORN	bl. 84
1415. Tot stad verheven.	
1517. De plaats met vernieling bedreigd.	
1574. Ds. Oudenhoff beroepen.	
1622. Het raadhuis gebouwd.	
1799. Vlasrederij opgericht.	
CALLANTSOOG	bl. 17
1568. De heerlijkheid verkocht aan Amalia van Nieuwe- naar en Meurs.	
1570. Allerheiligenvloed.	
1600. De heerlijkheid vermaakt aan Hendrik van Schaum- burg.	
1607. De eerste predikant beroepen.	
1611. De heerlijkheid verkocht aan David Wolterman.	
1615—1620. Kerkelijk met Petten vereenigd.	
1641. Walvisch aangespoeld.	
DIRKSHORN	bl. 59
1659. De kerk gebouwd.	
1663. Kerkelijk met Haringkarspel vereenigd.	
EENIGENBURG	bl. 15
1285. Het kasteel gebouwd.	
1297. Het kasteel afgebroken.	
1670. Een eigen predikant beroepen.	
1775. Kerkelijk met Haringkarspel vereenigd.	
HARINGHUIZEN	bl. 80
1470. De kerk gebouwd.	
1574. De eerste predikant beroepen.	
1633. De kerk vergroot.	

HEER HUGOWAARD	bl. 56
1625. Ingedijkt.	
1631. De kavels ingedijkt.	
HELDER (Den)	bl. 114
1500. Eerste ontstaan.	
1588. Een schans gebouwd.	
1608. Gebouw der W. I. Compagnie.	
1624. De eerste kerk gebouwd.	
1679. De kerk herbouwd.	
1736. Eigen predikant.	
1749. Verbetering der zeewering.	
1771. De dijk verzinkt.	
1803. Linie Kaaphoofd — Nieuwe werk.	
1822. Departement tot N. v. t A.	
1827. De Luthersche kerk.	
1829. Het Bijbelgenootschap.	
1836. Het Raadhuis gebouwd.	
1837. De Synagoge.	
1839. De kerk te Nieuwediep ingewijd.	
1840. De R. K. kerk.	
1841. Het Zendelinggenootschap.	
1843. De Spaarbank opgericht.	
HONDSBOSSCHE ZEEWERING	bl. 26
1423. Eerste waterkeering.	
1526. Slaperdijk.	
1539. Regeling der morgentalen.	
1624. Wakerdijk.	
HUISDUINEN	bl. 109
1191. Eerste ontstaan.	
1300. (omstr.) Gravin Ada.	
1570. Het dorp verzwolgen.	
1610. De zanddijk.	
1614. Brand.	
1648. De kerk en het dorp verplaatst.	
1665. De zanddijk breekt door.	
1736. Eigen predikant.	
1814. Het weeshuis verbrand.	
1824. Reindert Kruk.	
KARSPSEL (OUD)	bl. 51
1574. Kerkelijk met Haringkarspel vereenigd.	
1575. idem met N. en Z. Scharwoude.	
1640. Het huis gebouwd.	
1646. De heerlijkheid aan Jonkvr. A. van der Moere.	
1690. Brand.	
1744. Het Rechthuis gebouwd.	
1762. Maria van Foreest.	
1799. Het huis verwoest.	

1808. Het huis afgebroken.	
KEETEN (De groote)	bl. 22
1799. Landing der Engelschen en Russen.	
KEINS (De)	bl. 13
1519. Een kapel gebouwd.	
KOEGRAS (Het)	bl. 112
1629. Octrooi tot bedijking.	
1663. Bijdrage van de Staten van Holland.	
1759. Nieuwe ontwerp.	
1817. De indijking komt tot stand.	
KOLHORN	bl. 85
1646. De kerk gebouwd.	
1788. Brand.	
1792. De nieuwe kerk ingewijd.	
1844. Kolhornerdiep.	
KREIL (De)	bl. 82
1175. Het bosch verzwolgen.	
KIJKDUIN	bl. 111
1673. Zeeslag.	
1823. Lichttoren.	
MAARTEN (SINT)	bl. 41
1462. De kerk gebouwd.	
1519. Schut.	
1560. Nicolaas Scheltius.	
NIEDORP (N. en O.)	bl. 89
1180. Verbrand.	
1192. Verbond met Aleid.	
1517. Gebrandschat.	
1794—1831. Arnoldus Numan.	
1799. Gevecht tusschen Engelschen en Hollanders.	
NOORD-HOLLANDSCH-KANAAL	bl. 16
1819—1825. Gegraven.	
1824. Geopend.	
1829. Geregelde vaart Helder—Amsterdam.	
OUDESLUIS	bl. 12
PANCRAS (SINT) Zie Vronen.	
PETTEN	bl. 23
1421. Oud Petten verzwolgen (zie Artikel)	bl. 25
RUIGEWEG (De)	bl. 13
SCHAGEN	bl. 61
334. Eerste berichten (zie Artikel)	bl. 77
SCHAGERBRUG	bl. 14
1628. Het weeshuis gebouwd.	
1697. Aan het polderbestuur geschonken.	
1895. Verbrand.	
1898. Groote brand.	
SCHARWOUDE (Noord en Zuid)	bl. 55-56

VEENHUIZEN	bl. 55
1600. Jan Sas.	
1619. De heerlijkheid verkocht.	
VALKOOG	bl. 56
VRONEN	bl. 34
WAARD & GROET	bl. 106
1842. Concessie gevraagd.	
1843. Verleend.	
WARMENHUIZEN	bl. 37
1500. Groote Pier.	
1550. Tijs Zijbert.	
1555. Johannes Sakerides.	
1566. Nicolaas Scheltius.	
1618. Onlusten.	
WIERINGEN	bl. 118
1200. (omstr.) Gescheiden van West-Friesland.	
1491. Misnoegden van Sluis in Vlaanderen.	
1572. Willem van Treslong.	
1683. Polder Waard-Nieuwland verdronken.	
1686. Grote schade door watervloed.	
1775 — 1776. Overstromingen.	
1806. De Pesthuizen gesticht.	
WIERINGERWAARD	bl. 92
1260. Het oude land verzwolgen.	
1597. Octrooi verleend.	
1603. Uitstel verleend.	
1617. De indijking tot stand.	
1630. Het Polderhuis.	
1634. De Herv. Kerk.	
1637. Hevig onweder.	
1775. Met ondergang bedreigd.	
WINKEL	bl. 87
993. ?) Slag bij Winkelmeet.	
1169. Verbrand.	
1180. Opnieuw in de asch gelegd.	
1195. Onlusten.	
1517. Gebrandschat.	
ZAND (Het)	bl. 13
ZIJDEWIND	bl. 56
1652. De kerk gebouwd.	
ZIJPE (De)	bl. 5
1387. Eerste plannen tot bedijking.	
1388. Goedgekeurd door H. Albrecht.	
1440. Eisch tot bedijking.	
1443. Raming van duinverlies.	
1551. Octrooi.	
1570. De zanddijk bezwijkt.	

1573. Last van Sonoy.
1597. Doorbraak van den Slikkerdijk.
1600. De indijking tot stand.
1620. Eerste predikant te Schagerbrug.
1632. De Groote Sloot gegraven.
1658. De eerste predikant te Zuid-Zijpe.
1744. J. Th. Rossijn geboren.
1825. Departement Zijpe tot N. v. 't A.

Onze Omgeving

UIT DE KRONIEK door W. WIJKER.

Prijs f 1.25.

Dit boek bevat zeer aardige beschrijvingen uit vroeger jaren van de gemeenten Anna Paulowna, Barsingerhorn, Callantsoog, Dirks-horn, Eenigenburg, Haringhuizen, Heer Hugo-waard, Den Helder, Huisduinen, Oudcarspel, Het Koegras, Kolhorn, Sint Maarten, O.- en N. Niedorp, Sint Pancras, Petten, Schagen, Noord- en Zuid-scharwoude, Valkoog, Waard en Groet, Warmenhuizen, Wieringerwaard, Winkel, Zijdewind, De Zijpe.

Verkrijgbaar door tusschenkomst van den Boekhandel of direct van den uitgever J. van LEVERINK te SCHAGERBRUG, na ontvangst van Postwissel.

Verantwoording voor de herkomst der afbeeldingen

Voor de omslag is gebruik gemaakt van de kaart van de Zijpe vervaardigd in 1665 door Jan Dirksz Zoutman. Deze kaart maakt deel uit van de verzameling in het Westfries Museum te Hoorn. Eveneens afkomstig uit het Westfries Museum zijn de prenten op pag. 24, 44, 63, 68, 86.

De samenstellers hebben gebruik mogen maken van de collectie prenten en kaarten berustend bij het Rijks Archief te Haarlem, voor de afbeeldingen op pag. 11, 15, 23, 33, 36, 48, 49, 52, 60, 75, 81, 85, 90, 115, 117, 119, 121, 123.

Het origineel van de kaart op bladzijde 83 vindt men in het Gemeente Archief te Alkmaar.

Verder is veel materiaal aangeboden en verwerkt afkomstig uit vele persoonlijke verzamelingen van inwoners van onze omgeving.

Voorts kon voor de verzorging van het foto-werk in belangrijke mate een beroep gedaan worden op de heer F. Monterie.